

พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านป้อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

โดย

นางสาววนิษา เดชะบุญ

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านป่อ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**DYNAMIC OF SALT FARM, TAMBON BANBOR, AMPHOE MUEANG,
CHANGWAT SAMUT SAKHON**

ผลงานวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาตรี

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Program of Public and Private Management

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านป้อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร” เสนอโดย นางสาวนันทิชา เดชะบุญ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.ชนินทร์รัฐ รัตนพงษ์สิญโญ)

...../...../.....

กรรมการ

(นาวาเอกหญิง ดร.ชนพร เข้มสุดา)

ผลงานวิจัยนั้กศึกษา ระดับปริญญาตรี

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์)

...../...../.....

51601335 : สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ : พลวัต/นาเกลือ

วิชา เศษบุญ : พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. อาจารย์
ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์. 117 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
ของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือ
ของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ
ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพทำนาเกลือและผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ
จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และอุปกรณ์ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล
วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปประเด็นของการวิจัย นำเสนอแบบบรรยายความ

ผลการศึกษาพบว่า

1. พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัด
สมุทรสาคร ประกอบด้วย 10 ประเด็นดังนี้คือ 1) พื้นที่ทำนา แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ นาวน
และนายน สามารถแบ่งพื้นที่นาออกเป็นสวนๆ ประมาณ 5 สวนดังนี้คือ ว่างก้นน้ำ นาประเทียบ
นาดากน้ำ นาเขื่อน นาปลง 2) เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาเกลือ แบ่งได้ 7 ประเภทดังนี้คือ
เครื่องมือในการขุดลอกร่องน้ำและปรับแต่งคันนา เครื่องมือในการปล่อยน้ำเข้า-ออกแปลงนา
เครื่องมือที่ใช้ในการปรับพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการรื้อเกลือ เครื่องมือที่ใช้ในการขนเกลือ
เครื่องมือในการทำกอง เครื่องมือวัดความเค็ม 3) กระบวนการทำนาเกลือมี 7 ขั้นตอนได้แก่ การขุดลอก
ลำราง การตกแต่งคันนา การนำน้ำทะเลเข้าสู่พื้นที่นา การปรับสภาพพื้นที่นา การรื้อเกลือ การเข็นเกลือ
การล้างห้องนา 4) ธรรมชาติในที่ดิน 5) ปริมาณที่ดิน 6) แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือ 7) เงินทุน
ที่ใช้ในการทำนาเกลือ 8) สภาพภูมิอากาศ 9) ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเกลือ
10) การจัดจำหน่าย

2. ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือ สรุปได้ดังนี้ 1) แรงงานขาดแคลน 2) ราคาเกลือ
ตกต่ำลง 3) ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นสูง 4) ความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิต 5) ทัศนคติ

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

51601335: MAJOR: PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT

KEY WORDS: DYNAMIC/SALT FARM

WANICHA DECHABOON : DYNAMIC OF SALT FARM, TAMBON BANBOR, AMPHOE MUEANG, CHANGWAT SAMUT SAKHON. THESIS ADVISOR: ASST.PROF.PITAK SIRIWONG, Ph.D. 117 pp.

The purposes of this research 1) to study the dynamics of salt farming from the past year to the current year for Tambon Banbor, Amphoe Mueang , Changwat Samut Sakhon 2) to examine the problems and difficulties in salt farming for Tambon Banbor, Amphoe Mueang , Changwat Samut Sakhon. The qualitative research methods were utilized, with in-depth interviews and field observation. The main respondents were salt farmers and the persons who were involved in the salt farming, totally 20 persons. The instruments used in this study were the questionnaire, and the supporting equipment for data collection. Data analysis was conducted by content analysis, conclusions of the study, and describe presentation.

The results of the research were as follow:

1. the dynamics of salt farming from the past year to the current year for Tumbon Banbor, Amphoe Mueang , Changwat Samutsakhon consisted of 10 issues: 1) The area of salt farm, dividing into 2 types: continuous salt fields and uncontinuous salt fields, can be divided the farm area into 5 sections: field for storing salt water; field for exposing salt water to the sun; field for exposing strong salt ; field for Gypsum precipitation; field for salt content crystallization; 2) The tools and the equipment used in salt farming were divided into 7 types: tools for dredging and modifying the fields; tools for releasing the water out-in the fields; tools for preparing the field; tools for removing salt content; tools for carryings the salt content; tools for piling, and tools for measuring the salinity 3) The salt farming process has 7 stages: dredging; modifying the fields; channeling the water to the fields; modifying the fields, removing the salt content; transporting the salt content, and cleansing the fields 4) The ownership of the land 5) The amount of the land 6) The labor force in salt farming 7) The funds for salt farming 8) The climate 9) The traditions and the rituals associated with salt farming, and 10) The distribution.

2. Problems and obstacles in salt farming can be summarized as follows: 1) The labor shortages 2) Salt price decrease 3) High production costs 4) The uncertainty of the product quantity, and 5) The attitude.

ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี

Program of Public and Private Management Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2010

Student's signature.....

Thesis Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งในการให้คำปรึกษาแนะนำและปรับปรุงแก้ไขของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ นาวาเอกหญิง ดร.ชนพร เข้มสุดา กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และอาจารย์ ดร.ธนินทร์รัฐรัตนพงษ์ภักญ์ โยธา ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษารวมทั้งตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์มาตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้ประกอบอาชีพทำนาเกลือ และชาวบ้านในตำบลบ้านบ่อทุกท่านที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ และให้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยด้วยอภัยยศยไมตรีอันดีจนทำให้ประเด็นเรื่อง “พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร” ฉบับนี้มีความสมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีตามเป้าหมายที่ผู้วิจัยวางไว้ โดยผู้วิจัยหวังว่าความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะมีส่วนช่วยเหลือให้ภูมิปัญญาการทำนาเกลือดำรงอยู่สืบต่อไปในตำบลแห่งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่และครอบครัวที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านทุนการศึกษาและเป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ด้วยดีตลอดมา

ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี

สารบัญ

หน้า

	บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
	กิตติกรรมประกาศ	ฉ
	สารบัญตาราง	ฎ
	สารบัญภาพ.....	ฏ
	สารบัญแผนภูมิ.....	ฑ
	บทที่	
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	ขอบเขตการวิจัย.....	4
	ขั้นตอนการวิจัย.....	4
	ประโยชน์	5
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
	แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	6
	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	7
	ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	7
	ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	9
	ส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	10
	ประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	11
	สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง.....	13
	สิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	14
	การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	15
	ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม	15
	สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม	16
	ผลที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลง	17

ผลงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	18
ความหมายของภูมิปัญญา.....	18
ประเภทและลักษณะของภูมิปัญญา.....	20
ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย.....	23
ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย.....	24
การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	25
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน.....	28
อุดมการณ์และหลักการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน.....	29
แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน.....	32
ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน.....	32
กรอบแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน.....	33
ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบย่อย.....	34
กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน.....	37
ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน.....	38
ความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจมหภาค.....	38
ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชน.....	39
ทฤษฎีภาวะทันสมัย.....	41
คำจำกัดความ.....	42
สาระสำคัญของทฤษฎี.....	43
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับ Modernization.....	46
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	52
การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	52
ผู้ให้ข้อมูล.....	52
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	54
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	54
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	55
เวลาที่ใช้ในการวิจัย.....	56

บทที่	หน้า
4	ผลการวิเคราะห์..... 58
	ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปข้อมูลพื้นฐานของตำบลบ้านบ่อ..... 58
	ประวัติความเป็นมาตำบลบ้านบ่อ..... 58
	ตอนที่ 2 พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ
	อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร 68
	พื้นที่ทำนา 69
	เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาเกลือ 73
	กระบวนการทำนาเกลือ 83
	กรรมสิทธิ์ในที่ดิน 91
	ปริมาณที่ดิน 93
	แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือ 94
	เงินทุนที่ใช้ในการทำนาเกลือ 95
	สภาพภูมิอากาศ 97
	ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเกลือ 98
	การจัดจำหน่าย..... 99
	ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร 101
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 103
	สรุปผลการวิจัย 104
	ผลงานวิจัยขั้นต้นที่จัดทำขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอ เมือง จังหวัดสมุทรสาคร 104
	ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอ เมือง จังหวัดสมุทรสาคร 107
	อภิปรายผล 108
	ข้อเสนอแนะจากการศึกษา 109
	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 110
	บรรณานุกรม..... 111

หน้า

ภาคผนวก..... 115

ประวัติผู้วิจัย..... 117

ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพทำนาเกลือ.....	53
2	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่ผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ.....	53
3	ชาร์ตแสดงเวลาที่ใช้ในการวิจัย.....	57
4	ข้อมูลประชากรในตำบลบ้านบ่อ.....	66
5	ระยะเวลาการตากน้ำทะเลและระดับความเค็มในแต่ละส่วนของพื้นที่นาเกลือ....	73

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	รั้วขุดนา.....	74
2	ระหัดวิดน้ำ.....	74
3	พัดลม.....	75
4	ท่อสูบน้ำพญานาค.....	75
5	ระหัดน้ำตก.....	76
6	ลูกกลิ้งนา.....	76
7	รถกลิ้งนา.....	77
8	อีรูน.....	77
9	พลั่วชอย.....	78
10	คทาชักแถว.....	78
11	คทาคุ่ม.....	79
12	คทาโกย.....	79
13	คนหาบเกลือ.....	80
14	รถเข็นเกลือ.....	80
15	เต้าโกยเกลือ.....	81
16	กระดานปูท้องนา.....	81
17	คทาทำกอง.....	82
18	ไม้วาดเกลือ.....	82
19	ไฮโดรมิเตอร์.....	83
20	ระหัดวิดน้ำกำลังวิดน้ำเข้าสู่พื้นที่นา.....	85
21	การไถน้ำเข้าสู่พื้นที่นา.....	85
22	การกลิ้งนาโดยใช้เครื่องกลิ้งนา.....	87
23	นาปลงกำลังตกลูกเกลือ.....	87
24	การรูนเกลือ.....	88
25	การชักแถวเกลือให้เป็นแถว.....	88
26	การแบ่งเกลือให้เป็นกองเจดีย์.....	88

ภาพที่		หน้า
27	นำแผ่นกระดานมาปูห้อง	89
28	การตักเกลือใส่รถเข็น	89
29	การเข็นเกลือเข้าตู้เก็บเกลือ.....	90
30	การทำกองเกลือ	90
31	กองเกลือที่ทำเสร็จแล้ว.....	90
32	การล้างห้องนา.....	91

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา	24
2	ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบย่อย.....	35
3	แผนที่ตำบลบ้านบ่อ	65
4	ลักษณะนาขั้น.....	69
5	ลักษณะนาวน.....	69
6	รูปแบบการแบ่งพื้นที่การทำนาเกลือ	71
7	แสดงปริมาณน้ำฝนในรอบ 10 ปี จังหวัดสมุทรสาคร.....	98
8	แสดงราคาขายเกลือ	100

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำนาเกลือในประเทศไทยมีมานานหลายร้อยปีมาแล้ว เพราะว่าเกลือมีความสำคัญต่อชุมชนสมัยตั้งแต่สมัยโบราณ เกลือเป็นสิ่งจำเป็นในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนสำหรับในประเทศไทยการทำนาเกลือเป็นอาชีพที่รัฐบาลไทยสงวนไว้สำหรับคนไทย (พระราชกฤษฎีกากำหนดงานในอาชีพและวิชาชีพที่ห้ามคนต่างด้าวทำ พ.ศ.2522) เป็นอาชีพที่แสดงถึงภูมิปัญญาความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ การสังเกต การพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานโดยการบอกเล่าและถือปฏิบัติต่อกันมา (เอ็กซ์เซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด 2548 : 3-1)

จากการที่เกลือทะเลเป็นเกลือที่ผลิตจากน้ำทะเล แหล่งผลิตจึงอยู่บริเวณใกล้ชายฝั่งทะเล แม้ว่าประเทศไทยจะมีชายฝั่งทะเลยาวถึง 2,600 กิโลเมตร แต่แหล่งที่เหมาะสมสำหรับการผลิตเกลือทะเลข้างต้นมีจำกัด ทั้งนี้นอกจากจะต้องอาศัยน้ำทะเลในการผลิตแล้วยังต้องอาศัยลักษณะภูมิประเทศ สายลม และแสงแดด เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตด้วย กล่าวคือ ลักษณะภูมิประเทศต้องเป็นที่ราบ ดินต้องเป็นดินเหนียวที่สามารถอุ้มน้ำได้ดีป้องกันมิให้น้ำเค็มซึมลงไป และมิให้น้ำจืดซึมมาจากใต้ดิน มีสายลมและแสงแดดช่วยในการตกผลึกเกลือ ซึ่งลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศในลักษณะนี้มีเฉพาะบริเวณปากอ่าวไทยที่ชลบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี และทางภาคใต้ที่ชายฝั่งทะเลอ่าวตะโลมาโปร้จังหวัดปัตตานีเท่านั้น นอกจากนี้พื้นที่บริเวณดังกล่าว ยังมีลักษณะชัยภูมิที่เอื้อประโยชน์ต่อวิธีการทำนาเกลือ คือ ดินค่อยๆ ลาดลงจากชายฝั่งเข้ามาเป็นลำดับ ทำให้การปรับพื้นที่เพื่อทำนาเกลือทำได้ง่าย จังหวัดดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นแหล่งที่มีการผลิตเกลือมาช้านาน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร 2538 : 7)

ในปัจจุบันการใช้ที่ดินได้เปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งผลิตเกลือ ได้เปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินไปสู่การผลิตอื่นๆ ที่ได้ผลตอบแทนสูงกว่า เช่น การเลี้ยงกุ้ง การใช้ที่ดินเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวมถึงปัญหาในการผลิตเกลือทะเลซึ่งมีทั้งหมด 5 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง คือ ความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิต เกิดขึ้นเนื่องจากการผลิตต้องอาศัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ ถ้าปีใดฝนแล้งผลผลิตก็จะอยู่ในเกณฑ์ดี แต่

ถ้าปีใดเกิดฝนตกชุกหรือตกในฤดูกาลผลิต ผลผลิตเกลือก็จะได้รับน้อย ปริมาณผลผลิตเกลือในแต่ละปี จึงไม่แน่นอน การผลิตต้องเป็นไปตามฤดูกาลต้องอาศัยธรรมชาติ ลักษณะการผลิตเกลือทะเลจึงเหมือนกับสินค้าเกษตรทั่วไป เกษตรกรไม่สามารถกำหนดปริมาณผลผลิตเกลือที่ออกสู่ตลาดในแต่ละปีได้

ประการที่สอง คือ ปัญหาต้นทุนการผลิต จากรูปแบบการผลิตเกลือทะเลซึ่งเป็นการผลิตที่ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะการรับจ้างเรือและหาบเกลือ ปัจจุบันค่าแรงงานสูงและหายาก เนื่องจากแหล่งผลิตอยู่ใกล้กรุงเทพฯ และเขตปริมณฑลซึ่งเป็นย่านโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้แรงงานในท้องถิ่นนิยมไปทำงานในโรงงาน ประกอบกับงานรับจ้างเรือและหาบเกลือ เป็นงานหนักทำให้ไม่ค่อยมีใครอยากทำ ความหายากของแรงงานทำให้ค่าจ้างมีแนวโน้มสูงขึ้น เมื่อรวมกับค่าเสียโอกาสของการใช้ที่ดินแล้ว ต้นทุนการผลิตยิ่งสูง ขณะที่ราคาและปริมาณผลผลิตมีความไม่แน่นอน ในบางปีเกษตรกรจึงต้องประสบปัญหาการขาดทุน

ประการที่สาม คือ ปัญหาการถือครองที่ดิน การที่เกษตรกรถือครองที่ดินในลักษณะการเช่า มีส่วนทำให้ต้นทุนการผลิตสูง โดยเฉพาะการคิดค่าเช่าในรูปผลผลิตการถือครองที่ดินในลักษณะการเช่าและการทำงานเร่ ย่อมมีผลต่อประสิทธิภาพการผลิต ในอนาคตมีแนวโน้มว่า พื้นที่ที่มีการถือครองในลักษณะนาวาระจะค่อยๆ ลดลง หากราคาที่ดินยังคงสูง และเกลือราคาต่ำ การขายที่ดินเพื่อนำเงินมาแบ่งปันกันเป็นทางเลือกที่ดีกว่าการผลิตการทำนาเกลือ

ปัญหาที่สี่ คือ ทัศนคติ ดังกล่าวแล้วว่าแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญจะอยู่ใกล้กรุงเทพฯ และปริมณฑลซึ่งเป็นย่านอุตสาหกรรม แรงงานวัยทำงานนิยมการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าการทำนาเกลือ นอกจากนี้ยังมีทัศนคติที่ว่าการทำงานเกลือเป็นงานหนักจึงไม่คิดเจริญรอยตามตามบรรพบุรุษประกอบกับที่ดินราคาสูง จึงมีแนวโน้มว่าในอนาคตเมื่อพื้นที่ทำนาเกลือตกทอดถึงลูกหลานพื้นที่เหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปสู่กิจกรรมอื่นๆ เพราะลูกหลานไม่คิดจะประกอบอาชีพการทำนาเกลือต่อไป และการทำนาเกลือต้องอาศัยความชำนาญ ประสบการณ์ สำหรับการจัดการเพื่อให้ได้ผลผลิตเกลือทะเล ถ้าลูกหลานมิได้ฝึกหรือรับการถ่ายทอดขณะที่พ่อแม่ทำนาเกลืออยู่เมื่อรุ่นลูกได้รับมรดกก็จะทำไม่เป็น ต้องจ้างผู้ดูแลอีกทอดหนึ่ง ซึ่งอาจไม่คุ้มกับการลงทุน จึงเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง หากในอนาคตอาชีพการทำนาเกลือจะหมดสิ้นไป เพราะอย่างน้อยที่สุดการผลิตเกลือทะเลนับได้ว่าเป็นการผลิตที่อาศัยธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นการทำนาเกลือ อีกทั้งสภาวะแวดล้อมที่ใช้เป็นแหล่งผลิตเกลือเป็นทรัพยากรที่มีลักษณะเฉพาะและมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัดในประเทศไทย (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร 2538 : 97-98)

ประการสุดท้าย คือ การเข้ามาของเกลือสินเธาว์ มีการค้นพบเกลือสินเธาว์ซึ่งอยู่ใต้ดินในแถบอีสานในปริมาณมาก เนื่องจากเกลือสินเธาว์มีลักษณะขาวร่วนน่าใช้ มีความบริสุทธิ์ มีความเค็มสูงถึง 99.99 เปอร์เซ็นต์ และมีองค์ประกอบของโซเดียมคลอไรด์มากกว่าร้อยละ 90 ขณะที่เกลือทะเลมีโซเดียมคลอไรด์เพียงร้อยละ 85 เท่านั้น อีกทั้งยังมีการเข้ามาของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่เข้ามาทำเหมืองโพแทชซึ่งผลพลอยได้จากการสกัดแร่โพแทชก็คือ เกลือสินเธาว์ซึ่งมีกำลังการผลิตถึง 2 ล้านตัน ทำให้มีการนำเกลือสินเธาว์ไปใช้ในทางอุตสาหกรรมและการบริโภคอย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้ราคาเกลือทะเลลดลงไปในที่สุด (กุลธิดา สามะพุทธิ 2551)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นเป็นเหตุให้พื้นที่การทำนาเกลือลดลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะจังหวัดสมุทรสาครที่สังเกตได้จาก พื้นที่การทำนาเกลือจากการสำรวจในปี 2537 มีพื้นที่ประมาณ 43,314 ไร่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร 2538 : 15) เปรียบเทียบกับการสำรวจในปี 2547 เหลือพื้นที่การทำนาเกลือเพียง 35,120 ไร่ (เอ็กเซลเลนท์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด 2548 : 3-1) จากตัวเลขที่จะเห็นได้ว่าในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ลดลงจากเดิมจำนวน 8,194 ไร่ คิดเป็น 18.92% จากพื้นที่การทำนาเกลือที่หายไป ทำให้จังหวัดสมุทรสาครเหลือแหล่งทำนาเกลืออยู่เพียง 8 ตำบลของอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลบ้านบ่อ บางหญ้าแพรก นาโคก กานหลง บางโหนด บางกระเจ้า พื้นที่ายนรสิงห์ และโคกขาม

จะเห็นได้ว่าพื้นที่การทำนาเกลือที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก เพื่อความต้องการเพิ่มผลผลิตชาวนาเกลือจึงพยายามประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือ เครื่องจักรอุปกรณ์ที่ช่วยทุ่นแรงงาน โดยมีการนำเครื่องยนต์รุ่นใหม่ ๆ เข้ามาช่วยงานแทนแรงงานมนุษย์ ให้วิธีการทำนาเกลือนั้นเปลี่ยนไปจากเดิม จากประสบการณ์ของผู้วิจัยเองที่มีถิ่นกำเนิดและภูมิประเทศของหมู่บ้านติดทะเลและครอบครัวก็มีอาชีพทำนาเกลือในส่วนหนึ่ง ทำให้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาผู้วิจัยจึงมีความสนใจการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตของชาวนาเกลือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตอย่างไรบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพฤติกรรมการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย “พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร” ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้คือ

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้เฉพาะพื้นที่ของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เพราะเป็นพื้นที่ที่ทำนาเกลือมากที่สุดในจังหวัดสมุทรสาคร

2. ขอบเขตด้านข้อมูล ในการศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

2.1 ข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎี

2.1.2 เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ

2.1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

2.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์บุคคลากรในพื้นที่ที่กำหนด โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้บอกข้อมูลไว้ดังนี้

2.2.1 เป็นผู้ประกอบอาชีพทำนาเกลือในพื้นที่ที่กำหนด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน จำนวน 14 คน

2.2.2 ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือเช่น แรงงานรับจ้าง, พ่อค้าเกลือ และคนผลิตอุปกรณ์การทำนาเกลือ ในพื้นที่ที่กำหนด จำนวน 6 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา มีประเด็นดังต่อไปนี้

3.1 พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.2 ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือ

ผลงานวิทยานิพนธ์ศึกษา ระดับปริญญาตรี

ขั้นตอนการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังนี้

1. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารต่างๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะช่วยให้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความคิดในการศึกษา และใช้ประกอบการเขียนเค้าโครงวิจัย

2. ขั้นสำรวจพื้นที่ โดยการสังเกตสภาพพื้นที่ทั่วไป และสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างคร่าวๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวความคิด และใช้ประกอบการเขียนเค้าโครงวิจัย

3. ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาดังต่อไปนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์บุคลากรที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกเสียงลงในแถบบันทึกเสียง และ/หรือจดบันทึกตามความเหมาะสม

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมจากเอกสารชั้นต้น เช่น เอกสารจากหน่วยงานต่างๆ

4. ชั้นจัดกระทำกับข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

4.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งได้บันทึกในแถบบันทึกเสียงมาถอดความโดยสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ศึกษา

4.2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่างๆ มาศึกษาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ตามประเด็นที่กำหนดไว้

4.3 นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร มาตรวจสอบความถูกต้อง สมบูรณ์ และศึกษาตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

5. ชั้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ และมีภาพประกอบ

ประโยชน์

1. ทำให้ทราบถึงพลวัตการทำงานเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

2. มีงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการการทำงานเกลือ อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและการอ้างอิงทางวิชาการต่อไป

3. เป็นข้อมูลในการใช้เป็นเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ ให้กับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการหาแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมอาชีพการทำงานเกลือต่อไป

4. ผลของการวิจัยจะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานของสังคมท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำข้อมูลส่วนหนึ่งไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องพลวัตนาเกลือ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
4. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
5. ทฤษฎีภาวะทันสมัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงจะเกี่ยวข้องหรือขึ้นอยู่กับเวลาเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเวลาในรูปแบบใด เช่น วัน เดือน ปี หรือเวลาทางดาราศาสตร์ โดยนับเป็นปีเสมอ รวมทั้งเวลาที่นับการครบรอบเหตุการณ์หนึ่ง เป็นต้นว่า ฤดูหนึ่งหรือปีการเพาะปลูกหนึ่งก็ตาม ลักษณะหรือสภาพของสิ่งนั้นจะแตกต่างกันไปจากเดิมที่เป็นอยู่ โดยอาศัยองค์ประกอบด้านเวลาเป็นหลัก ในสังคมมีเหตุการณ์ที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่สองอย่างเท่านั้น นั่นคือ การเกิดและการตาย แต่กระบวนการตั้งแต่เกิดจนตาย นับเป็นการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกัน โดยอาศัยเวลาเป็นเครื่องกำหนด (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ 2545 :

11)

สังคมและวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนไปเรื่อยๆ แต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษาของผู้คนในสังคม การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำการเปลี่ยนแปลง

สังคมและวัฒนธรรมเป็นของคู่กันและไปด้วยกัน ถ้าสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็จะเปลี่ยน ถ้าวัฒนธรรมเปลี่ยนสังคมก็เปลี่ยนแปลง และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็เป็นปัจจัยต่างๆ

ที่มีผลต่อทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การค้นพบ การประดิษฐ์ การขัดแย้ง การแข่งขัน (วรุช สุวรรณฤทธิ์ 2549 : 73)

1.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1.1.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532 , อ้างถึงใน คารณิ (บัญญัติเทวกุล) ถวิลพิพัฒน์กุล 2549 : 11) ให้คำจำกัดความการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การที่ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปได้หรือเป็นไปได้เอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษได้ทั้งสิ้น

วรุช สุวรรณฤทธิ์ (2549 : 73) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า หมายถึง การที่ระบบสังคมกระบวนการแบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปได้หรือเป็นไปได้เอง และเป็นประโยชน์หรือโทษได้ทั้งสิ้น

อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ (2548 : 36) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป อาจเปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้น หรือ เลวลง หรืออาจเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราว หรือเปลี่ยนอย่างมีแผนกับเปลี่ยนแปลงไปเองโดยไม่มีแผนก็ได้ แต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ย่อยๆ หลายระบบ เช่น ระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบการเมืองการปกครอง ระบบสังคม เป็นต้น ในแต่ละระบบสังคมย่อยเหล่านี้จะประกอบไปด้วยปฏิสัมพันธ์ กระบวนการ แต่เนื่องจากสังคมมีลักษณะคล้ายกับสิ่งมีชีวิต คือไม่อยู่นิ่ง มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเหมือนสิ่งธรรมชาติอื่น

นิเทศ ดินณะกุล (2546 : 7) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของ โครงสร้างหรือของรูปแบบของความสัมพันธ์ และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบ แบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรม ความจริงแล้วความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมาก และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งต่างๆ ในโครงสร้างสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคมด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยี

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546 : 5-6) ได้กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง

1. ขนาดขององค์การสังคม (size) คือ ขนาดใหญ่ขึ้นหรือเล็กลง
2. ประเภทขององค์การสังคม (kind) เช่น จากกลุ่มเพื่อน ไปเป็น ครอบครัว จากครอบครัวเป็นชุมชน เป็นต้น
3. ลักษณะขององค์การสังคม (characteristics) เช่น จากยึดเหนี่ยวกันหลวมๆ เป็นยึดเหนี่ยวกันเหนียวแน่น จากแบ่งแยกมาเป็นสามัคคีสามัคคี
4. สถานภาพและบทบาท (status-role) เช่น เคยสถานภาพสูงมาเป็นต่ำจากเคยต่ำมาเป็นสูง จากเคยเป็นเพื่อนกันมาเป็นสามัคคีสามัคคี บทบาทก็พลอยเปลี่ยนไปด้วย

Vago (1980 , อ้างถึงใน นิเทศ ดินะกุล 2546 : 10) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ แนวคิดที่เป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีการวางแผน หรือมีการวางแผนอย่างมีคุณภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์เกี่ยวกับสังคมในเชิงปริมาณ

ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ (2545 : 12) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของบุคคล ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน และการเปลี่ยนแปลงประเภทที่กล่าวนี้ เกิดขึ้นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงในกรอบกำหนดขอบเขตสิทธิและหน้าที่ ที่บุคคลจะปฏิบัติต่อกันได้จากที่เคยกำหนดอยู่ก่อน

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์หรือโครงสร้างสังคม อันเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว และระบบการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย มีแบบแผนหรือไม่มีแบบแผนก็ได้

ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ (2545 : 13) กล่าวว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งในระดับ จุลภาค (Micro Level) และระดับ มหาภาค (Macro Level)

1. ระดับจุลภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติแต่ในอัตราและความมากน้อยแตกต่างกันตามท้องที่ และแล้วแต่โอกาสหรือกาลเวลา เช่น

- 1.1 ในเรื่องค่านิยมหรือคุณค่า (Values) ทางจริยธรรม
- 1.2 ในเรื่องการแต่งกาย
- 1.3 ในเรื่องมารยาท
- 1.4 ในเรื่องการใช้ภาษา

การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้จะค่อยเป็นค่อยไป จะเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ

2. ระดับมหภาค ได้แก่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของสังคมการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสะสมในระดับจุลภาค

รูปแบบสังคมได้เปลี่ยนจากสังคมที่มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ (simple Society) มาเป็นสังคมที่มีความซับซ้อน (Complex Society) ในบางครั้งจะเรียกสังคมที่มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ว่าสังคมที่เก็บหาอาหาร (Food-Gathering Society) สังคมที่ไม่มีตัวอักษรใช้ (preliterate Society) หรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงช้า (Sacred Society) ส่วนสังคมซับซ้อน ในบางครั้งก็จะถูกเรียกว่าสังคมผลิตอาหาร (Food-Producing Society) สังคมที่รู้จักใช้ตัวอักษร (Literate Society) หรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงเร็ว (Secular Society)

1.1.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ได้มีการกล่าวถึงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

จากงานเขียนของนิเทศ ดินะกุล (2546 : 19-41) สามารถสรุปได้ว่า มี 5 แนวคิดและทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Evolutionary Theories of social change) ซึ่งอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป สะสมขึ้นเรื่อยๆ ตามระยะเวลาโดยมีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะซับซ้อนและสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น

2. ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคม (Conflict Theory) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มบุคคลในสังคม

3. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม (Structural-Functional Theory) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน ตลอดจนถึงชุมชนใหญ่ป้อยต่างๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการขยายตัวในชุมชนนั้นๆ

4. ระบบสังคม (social System) โดยมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการของวิวัฒนาการที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เปรียบสังคมกับสิ่งมีชีวิต เนื่องจากมีการเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ตลอดวงจรชีวิตของมัน

5. ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychological Theories) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น บุคลิกภาพ ค่านิยม และทัศนคติ จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (2545 : 38) กล่าวว่าไว้ว่า มี 4 ทฤษฎีอันได้แก่

1. ทฤษฎีการวิวัฒนาการ (Evolutionary Theories) ซึ่งมีสมมุติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า ค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนทีละเล็กละน้อย เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มความสลับซับซ้อนและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. ทฤษฎีแห่งการสมดุล (Equilibrium Theory) มีลักษณะเกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องความสมดุล โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะก่อให้เกิดสภาพคงที่ในสังคม

3. ทฤษฎีแห่งการขัดแย้ง (Conflict Theory) มีสมมุติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะต้องผ่านพบ จุดสำคัญมีแนวโน้มอยู่ที่ความไม่แน่นอนของสิ่งต่างๆ

4. ทฤษฎีแห่งการขึ้นและลง (rise and Fall Theory) มีสมมุติฐานที่ว่า สังคม วัฒนธรรมหรืออารยธรรมต่างๆ (Civilization) จะมีทั้งความเสื่อมและความเจริญถึงที่สุด ซึ่งสังคมทั้งหลายไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน

1.1.3 ส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถอธิบายได้ดังนี้คือ Vago (1980) อ้างถึงใน นิเทศ ดินณะกุล (2546 : 10)

1. เอกลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง (Identity of change) หมายถึง ปรากฏการณ์เกี่ยวกับสังคมที่มีลักษณะเฉพาะภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การเปลี่ยนในทางปฏิบัติที่เด่นชัด พฤติกรรม ที่คนคิด การมีปฏิสัมพันธ์กัน โครงสร้างของอำนาจ อัตราเฉลี่ยของผลผลิต รูปแบบการใช้สิทธิออกเสียง ความมีเกียรติ การจัดลำดับชั้นทางสังคม

2. ระดับการเปลี่ยนแปลง (Level of change) ได้กล่าวถึงสถานที่ในระบบสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ระดับการเปลี่ยนแปลงอาจจะถูกกำหนดเป็นบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน และสังคม

3. ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง (Duration) หมายถึง ระยะเวลาที่ครอบคลุมรูปแบบการเปลี่ยนแปลง ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงอาจหมายถึง ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะยาวหรือระยะสั้น

4. ทิศทางการเปลี่ยนแปลง (Direction of change) อาจแสดงถึงการพัฒนาหรือการเสื่อมสลาย ความก้าวหน้าหรือถดถอย หมุนเวียนไปตามวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักรหรือขั้นตอน หรือเป็นปฏิกริยาตอบรับรูปแบบอื่นๆ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงอาจมีการขึ้นลงหรือผันแปรได้

5. ความสำคัญในการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) อาจมีพื้นฐานมาจากโครงสร้าง 3 ส่วนจากการเพิ่มหรือการเปลี่ยนแปลงในส่วนสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงแบบเบ็ดเสร็จและการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง

6. อัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of change) อาจมีพื้นฐานมาจากมาตรวัด เช่น เร็วหรือช้า ต่อเนื่องหรือติดขัด การลำดับชั้นอย่างเป็นระเบียบ หรือการเอาแน่ไม่ได้

1.1.4 ประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การจัดประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ได้มีการกล่าวถึงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

อุคม เขยกีวงค์ และคณะ (2548 : 37-40) กล่าวว่า ถ้าจะจำแนกประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงจำแนกได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกสังคม มีหลายสาเหตุด้วยกัน คือ

1.1 การอพยพเคลื่อนย้ายเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ จะด้วยเหตุผลของสงคราม การแสวงหาทรัพยากร การประกอบอาชีพหรือการศึกษา ทำให้องค์ประกอบของประชากรเปลี่ยนไป ซึ่งได้แก่ อายุ เพศ ศาสนา การศึกษา ภาษา เป็นต้น

1.2 การติดต่อระหว่างประเทศ การสื่อสารคมนาคมทำให้คนต่างสังคมติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็ว นำไปสู่การถ่ายทอดหรือการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมที่มีอารยธรรม และวัฒนธรรมสูงกว่า ไปสู่สังคมที่มีอารยธรรมหรือวัฒนธรรมต่ำกว่า

1.3 สงคราม หรือการตกเป็นเมืองขึ้นแก่ต่างชาติ ผู้แพ้สงครามจะถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายพันธมิตร คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส บังคับญี่ปุ่นเปลี่ยนระบบการเมืองใหม่

2. การเปลี่ยนแปลงจากภายในสังคม

2.1 สังคมเกิดโอกาส เป็นสังคมประชาธิปไตยประชาชน ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะสิทธิในการแสดงความคิดเห็น

2.2 การประดิษฐ์คิดค้น ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการประดิษฐ์คิดค้น จะนำไปสู่การลบเลือนความเชื่อเก่าๆ บางเรื่องที่เชื่อกันมาอย่างผิดๆ

2.3 ชนชั้นปกครอง ใช้อำนาจปกครองไม่เป็นธรรมกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรม ถ้าใช้อำนาจอย่างไร้เหตุผลและละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ ไป อาจถูกต่อต้านจากผู้ถูกปกครองและในที่สุด อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมนั้นได้

2.4 การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านต่างๆ ได้

2.5 การเพิ่มขึ้นของประชากร เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการด้านต่างๆ จะเพิ่มตาม เมื่อทรัพยากรไม่พอหรือได้รับบริการจากสังคมไม่ดีการเรียกร้องก็จะตามมา บางกรณีนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

2.6 สังคมหรือรัฐปล่อยปละละเลยหรือควบคุมไม่ดีพอ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นในสังคม ได้แก่ เหลื่อมล้ำในด้านอำนาจ อภิสิทธิ์ เกียรติยศ หรือรายได้ จนเกิดความสั่นไหวระหว่างชนชั้นขึ้น และนำไปสู่การต่อสู้ระหว่างชนชั้น

2.7 เกิดจากการขัดเกลาทางสังคมทำให้วัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมรอง แตกต่างจากสังคมใหญ่ อาจจะเป็นเพราะสังคมนั้นมีชนกลุ่มน้อยหรือมีชนหลายเชื้อชาติ หรือคนมาจากหลายภูมิภาค หรือหลายอาชีพรวมกันอยู่ แต่ละกลุ่มก็จะขัดเกลาสมาชิกตามวัฒนธรรมของตน รวมทั้งเป้าหมายทางสังคมอาจสูงเกินไป ที่ทำให้คนบางคนหรือบางกลุ่มไม่มีโอกาสเข้าสู่เป้าหมายทางสังคมชั้นสูงได้ ทำให้คนในสังคมนั้นไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และขาดเอกภาพ ทำให้มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น

2.8 ภัยพิบัติต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ฯลฯ ส่วนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ บางครั้งอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์ สังคมประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ แต่ละกลุ่มจะมีผลประโยชน์เฉพาะตนเอง เช่น กลุ่มชาวนา กลุ่มสนามกอล์ฟ กลุ่มอุตสาหกรรม กลุ่มนิสิตนักศึกษา ฯลฯ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอาจเกิดขึ้นได้ เช่น กรณีการแย่งทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่ม เช่น ชาวนาต้องการน้ำเพื่อทำการเกษตรกรรม กลุ่มสนามกอล์ฟก็ต้องการน้ำเพื่อใช้รดสนามหญ้าและต้นไม้ในสนามกอล์ฟจะได้เขียวสวยงาม ทำให้สนามกอล์ฟมีรายได้ดี ถ้าการจัดสรรน้ำไม่เป็นธรรมจะนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นได้ เป็นต้น

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบระดับปริญญาตรี

ออกได้หลายประเภทสุดแต่ว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์การแบ่ง หากใช้เกณฑ์ขนาดการเกี่ยวข้องของมนุษย์ต่อการเปลี่ยนแปลงแล้ว การเปลี่ยนแปลงในสังคมก็อาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. การเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง (Spontaneous change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชนิดที่มนุษย์ ไม่มีส่วนหรือมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงนั้นน้อย การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้ได้แก่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณขณะที่มนุษย์ยังไม่มีเจตนาทางวัตถุ เช่น การเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติแวดล้อมสังคม เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ แม่น้ำลำคลอง สัตว์ พืช หรือการเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่นการเพิ่มหรือลดลงของประชากร การเกิดภัยพิบัติต่างๆ การเกิดข้าวยากหมากแพง การเกิดโรคระบาด เป็นต้น

บางที่อาจเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ (Natural change) หรือ การเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีแผน (unplanned change) เพราะมนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องน้อยหรือไม่มีส่วนทำให้มันเกิดขึ้นมาเลย

แม้ในโลกสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงในสังคมประเภทนี้ก็ยังมีอยู่เช่น วัต กัย อุทกภัย แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด หิมะถล่ม ดินเสื่อมคุณภาพ น้ำอากาศเสีย เป็นต้น จะว่าน้อยลงไปก็ไม่อาจพูดได้ ที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากมนุษย์ยังเจริญไม่เพียงพอที่จะ ควบคุม สิ่งเหล่านี้ให้อยู่ในอำนาจได้

2. การเปลี่ยนแปลงแบบวางแผน (Planned change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง ชนิดที่มนุษย์ตั้งใจก่อให้เกิดขึ้น ในการนี้จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง คือให้เปลี่ยนไป ในทางดีในทางที่ปรารถนา กำหนดความเร็วเป็น 3 ปี 5 ปี หรือ 10 ปี ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สมบูรณ์ กำหนดสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีจะมีทั้งคนและสิ่งแวดล้อม กำหนดวิธีการดำเนินการ และกำหนดจุดหรือสถานที่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้น เป็นต้น เรียกว่า มีการเตรียมการกันอย่าง รอบคอบรัดกุม เพื่อให้ตอบสนองเป้าหมายที่วางไว้ล่วงหน้าให้มากที่สุด

การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้อาจเรียกได้อีกอย่างว่า การเปลี่ยนแปลงแบบ กำหนดทิศทางหรือแบบนำทาง (Direct change) ไม่ว่าจะเรียกชื่อใดการเปลี่ยนแปลงประเภทนี้ มนุษย์ก็มีความเกี่ยวข้องด้วยมากที่สุดและเป็นการเปลี่ยนแปลงชนิดที่แพร่หลายอยู่ในสังคม สมัยใหม่ ทั้งนี้ ก็เพราะมนุษย์สมัยนี้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น แต่ก็เอาชนะได้ยังไม่หมด ปัญหาจึงมีอยู่กับมนุษย์ต่อไป

1.1.5 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546 : 7-8) กล่าวว่า อาจแบ่งสาเหตุของการ เปลี่ยนแปลงออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ โดยยึดเอาความสัมพันธ์กับสังคมเป็นหลักนั้นคือ

1. สาเหตุจากภายใน (Causes from within) สิ่งต่างๆ ภายในสังคมที่เป็นตัว เหตุทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมมีจำนวนมากด้วยกัน เช่น

1.1 ปัจจัยธรรมชาติ ทั้งยามปกติ เป็นความอุดมสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ ของธรรมชาติ และยามไม่ปกติ เช่น วัต กัย อุทกภัย ไฟป่า

1.2 ปัจจัยทางสังคม เช่น การเพิ่ม-ลดของประชากร การขัดแย้ง การ แข่งขัน ความร่วมมือ รูปแบบต่างๆ ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของพลเมือง

1.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพ ความต้องการวัสดุ อุปกรณ์ในการผลิตสินค้าและบริการ

1.4 ปัจจัยทางการเมือง การออกกฎหมาย การบริหาร การทหาร

1.5 ปัจจัยทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนา อุดมการณ์ เทคโนโลยี

2. สาเหตุจากภายนอก (Causes from without) สาเหตุประเภทนี้ก็มีไม่น้อยเช่น

2.1 ในยามสงบ มีการติดต่อระหว่างสังคมหลากหลายประเภท เช่น การท่องเที่ยวระหว่างกัน การค้าขายระหว่างกัน การศึกษาอบรมระหว่างกัน การเผยแพร่ศาสนา ระหว่างกัน เป็นต้น

2.2 ในยามสงคราม มีการกระทบกระทั่งระหว่างสังคม ตั้งแต่การขัดแย้งชายแดนระหว่างสองประเทศ ความไม่สงบระหว่างประเทศ ไปจนถึงสงครามแบบต่าง ๆ ตลอดจน มหาสงคราม ล้วนเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

1.1.6 สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อุดม เชยทิวศ์ และคณะ (2548 : 37-40) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีปัจจัยสนับสนุนต่อการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. การคมนาคม การคมนาคมภายในสังคมหรือจากต่างสังคมที่สะดวก มีประสิทธิภาพ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ง่าย

2. สื่อสารมวลชน ปัจจุบันสื่อสารมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ แพร่หลายก้าวหน้ามีความทันสมัย และรวดเร็วในการส่งข่าวสารข้อมูล ข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วจะช่วยเร่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เร็วขึ้น

3. พื้นฐานทางวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมเดิมสอดคล้องกันการเปลี่ยนแปลงจะเกิดได้ง่ายและเร็วขึ้น เช่น ไทยเคยนิยมตัดผมทรงมหาดไทย ต่อมานิยมผมทรงอเมริกันซึ่งมีลักษณะการตัดผมทรงสูง ทำให้คนไทยเปลี่ยนแปลงทรงผมใหม่ได้ง่าย เพราะลักษณะทรงผมใกล้เคียงกัน จึงรับวัฒนธรรมทรงผมได้ง่าย

4. บทบาทของตัวแทนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้นำท้องถิ่นในชนบท เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ หรือเจ้าอาวาสเป็นตัวแทนทางสังคมที่สำคัญจะช่วยเร่งการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เร็วขึ้น

5. การเพิ่มขึ้นของประชาชน ถ้าประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นเพราะการแพทย์เจริญหรือการย้ายถิ่นฐาน จะทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นของประชากรจะเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เร็วขึ้น

6. ทศนคติและค่านิยม ทศนคติและค่านิยมของคนในสังคม ถ้าคนในสังคมมีลักษณะนิสัยชอบค้นคว้าหาความรู้จะง่ายต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าเป็นคนไม่ชอบค้นคว้าหาความรู้ จะมีทศนคติและค่านิยมที่กีดขวางการเปลี่ยนแปลง

7. การศึกษา สังคมใดที่คนมีการศึกษาดี และการศึกษาแพร่หลาย คนในสังคมนั้นจะไวและง่ายต่อการเปลี่ยนแปลง เพราะคนจะไม่ยึดติดในประเพณีนิยม กล้าทดลองกับสิ่งใหม่ๆ ที่คิดว่าน่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้น

8. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปกติสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลง ช้ามาก แต่ในบางครั้งถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติขึ้น บางกรณีอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมาด้วย เช่น เกิดภัยแล้งในภาคอีสานของประเทศไทย จะนำไปสู่การอพยพจากภาคอีสานไปสู่ภาคอื่นๆ ของประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา

9. ทรัพยากรธรรมชาติ สังคมที่มีทรัพยากรมากหรือมีวัตถุดิบมาก ประกอบกับความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสูง ทรัพยากรมากหรือขาดแคลนทรัพยากรก็จะช่วยเร่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

10. ลักษณะของคนในสังคม ถ้าคนในสังคมนั้นๆ มีลักษณะทางสังคมคล้ายหรือใกล้เคียงกันมาก เช่น ภาษา ศาสนา อาชีพ ความเชื่อ การศึกษา ค่านิยม ฯลฯ ลักษณะที่คล้ายคลึงกันเหล่านี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ง่าย และเร็วกว่าสังคมที่คนมีลักษณะทางสังคมแตกต่างกัน

1.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1.2.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2551 : 87) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การไม่หยุดนิ่ง การเคลื่อนไหวอยู่เสมอเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ต้องสร้างสิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลา ช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับความต้องการการศึกษา ความรู้ ความรู้สึกลึกซึ้ง และการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมของตน ซึ่งสังเกตได้จากวัตถุและพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นๆ

ผลงานวิจัยนักศึกษาระดับปริญญาตรี

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ (2549 : 73) ได้กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมได้กำหนดให้มีขึ้น ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม เช่น ภาษา ศิลปะ ศาสนา ระบบครอบครัว อาชีพ การเมือง การศึกษา นันทนาการ และส่วนประกอบอื่นๆ ทางวัฒนธรรม

สนธิ สมัครการ (2546 : 4) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิต เป็นของตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546 : 6) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 รูปคือ

1. ความคิด (Idea) ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์
2. การกระทำ (Behavior) ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกเป็น วิถีประชา (Folkways) จารีตประเพณี (Mores) และกฎหมาย (Laws)
3. วัตถุ (Material) ได้แก่ ส่วนที่เป็นวัตถุของวัฒนธรรม เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้ เครื่องมือ เครื่องประดับ

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (2545 : 12) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่า การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อ เช่น ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่บุคคลเคยมีอยู่ได้เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงในค่านิยม เช่น ค่านิยมของคนในสังคมในเรื่องการช่วยเหลือเพื่อนบ้านได้เปลี่ยนไปเป็นระบบ ตัวใครตัวมัน หรือในเรื่องระบอบการปกครองของไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงใน บรรทัดฐาน เช่น จากกรณีแค่เพียงกฎเกณฑ์มาเป็นกฎหมายอย่างแท้จริง

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน จารีต ประเพณี วัตถุทางวัฒนธรรม โดยมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง ขึ้นอยู่กับความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต

1.2.2 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ณรงค์ เติ่งประชา (2532 : 11-12) กล่าวว่า วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สาเหตุหลักเนื่องจากปัญหาที่มนุษย์ประสบประกอบกับความต้องการของมนุษย์ และอาจจำแนกสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. เนื่องจากการทะนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรุงแต่งวัฒนธรรมของตนให้เจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ มีการปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะกับสังคมปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ อันได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมคุณภาพของเนื้อดิน น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้งและความหนาวเย็น การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติดังกล่าวกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อทำให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อจัดการความร้อนอบอ้าวของอากาศ อันทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

3. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีเชาวน์ปัญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง กล่าวกันว่ามนุษย์เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลา และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับ เช่น คิดค้นใหม่ ๆ และวิธีการใหม่ ๆ ขึ้นมา อันเป็นผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

4. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมอยู่ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้น ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) เพิ่มมากขึ้น อันเป็นปัญหา มนุษย์จึงต้องหาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหายุ่ยกดังกล่าว ดังนั้นวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

5. การแลกเปลี่ยนหีบยืมวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่างๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ การคมนาคมติดต่อถึงกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหีบยืมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง

6. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้จากพัฒนาการของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นเองหรือรับเอาจากสังคมอื่นมาใช้ เช่น จากการที่ผู้คนมีความรู้มากขึ้นทำให้เปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อเดิม

7. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากความประสงค์ของผู้มีอำนาจในสังคม ดังตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และด้านอื่นๆ ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรียของไทย เมื่อประมาณ พ.ศ.2481-2487

8. เนื่องจากการมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้นๆ ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้นๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น เมื่อมีประชากรมากขึ้นก็จำเป็นต้องอาศัยการผลิตแบบอุตสาหกรรม การใช้เครื่องมือเครื่องจักรช่วยในการผลิต การผลิตระบบโรงงาน

(Factory System)

1.2.3 ผลที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลง

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2551 : 91) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไทยอันเนื่องมาจากการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สังคมไทยได้รับ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือ

1. ด้านรูปธรรมหรือกายภาพ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อันเป็นผลิตรกรรม นวัตกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากผลงานของมนุษย์

2. ด้านนามธรรม กฎระเบียบต่างๆ ของสังคม ที่ถูกวางไว้เพื่อเป็น
ธรรมเนียมของสังคม เช่น ศาสนา ระบบการปกครองเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ฯลฯ

3. ด้านบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อัน
เนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมครั้งแล้วครั้งเล่า

จากแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถ
สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คู่กัน หากสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมจะ
เปลี่ยนไปด้วย เช่นเดียวกันเมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมสามารถเกิดได้แบบค่อยเป็นค่อยไป หรือเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน ขอบเขตของการ
เปลี่ยนแปลงอาจเปลี่ยนแปลงได้ทั้งระดับจุลภาคซึ่งเกิดในวงแคบ และระดับมหภาค ซึ่งเกิดขึ้นใน
วงกว้าง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและความ
ต้องการของมนุษย์ รวมทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม การแลกเปลี่ยน
วัฒนธรรม ความรู้ที่ก้าวหน้าและเทคโนโลยีที่ทันสมัย หรือนโยบาย

2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

มนุษย์เราทุกเผ่าพันธุ์ย่อมมีภูมิปัญญาของตนเองที่คิดค้นและใช้ในการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตโดยอาศัยวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ที่หาได้ ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของ
เผ่าพันธุ์นั้นๆ ภูมิปัญญาของคน จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ พัฒนาการ
และสภาพปัญหาของเผ่าพันธุ์นั้นๆ จะสูงต่ำมากมายเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์และ
พัฒนาการของสังคมนั้นๆ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2547 : 68)

ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน
ท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนา เลือกรองปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่
สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้
ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (กฤษณา วงษาสันต์ 2542 : 261)

2.1 ความหมายของภูมิปัญญา

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่างๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่า ภูมิ
ปัญญา (wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local
wisdom) หรือภูมิปัญญาไทย (Thai wisdom) จะมีความหมายในแนวเดียวกันสามารถรวบรวมสรุป
ได้ดังนี้

สุชาดา วราหพันธ์ (2550 : 117) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านว่า หมายถึง สิ่ง
ที่แสดงความรู้ ความคิดและการกระทำของบรรพบุรุษหรือคนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี้

หมายถึงคนในแต่ละภาคคิดค้นขึ้นเพื่อที่จะดำรงชีวิตรอดอย่างมีความสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีภาพเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม

อภิชา นิเวศน์ (2550 : 42) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ปัญหา เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา โดยนำควายมาใช้ไถนา หรือการนำไม้ไผ่มาจักสานกระบุง ตะกร้า เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาจะเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีตเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น เช่น พิธีกรรมแห่นางแมวขอฝน

ประเวศ วะสี (2532 : 75 , อ้างถึงใน วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ 2549 : 148) ได้ให้แนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะที่เชื่อมโยงกันหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2547 : 70) ได้ให้คำจำกัดความภูมิปัญญา คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย สู่ลูกหลานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน

เป็นความรู้เกี่ยวกับควรดำเนินชีวิตปัจจัย 4 การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกันในสังคม

เป็นความรู้ที่มีคุณค่าทั้งดีและงามที่ผู้คนได้คิดค้นขึ้นมา ไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือ ด้วยจิตวิญญาณ

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204-205 , อ้างถึงใน อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่าเป็นองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

กรมวิชาการ (2539 : 15) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่

จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของตัวเอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อการศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างถึงใน ประชิต สฤณะพัฒน์ 2538 :141) ได้อธิบายภูมิปัญญาไทยว่า เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชุมชนหลายๆ ชาติพันธุ์ รวมทั้งไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้านภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศ แต่มีส่วนแลกเปลี่ยน เลือกรับ และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดเวลา

สามารถ จันทร์สุริย์ (2536 : 146) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนิน วิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

จากความหมายของภูมิปัญญาที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์มาเป็นระยะเวลายาวนาน เพื่อที่จะดำรงชีวิตรอดอย่างมีความสุข แล้วถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

2.2 ประเภทและลักษณะของภูมิปัญญา

การจำแนกประเภทของภูมิปัญญา ได้มีการกล่าวถึงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

ดังนี้

ประชิต สฤณะพัฒน์ (2548 : 149-151) ได้กำหนดประเภทของภูมิปัญญาไทยจำนวน

10 แบบ ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา รวมถึงการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน
2. การแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้
3. อุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปการผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อ

แก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

4. เกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

5. ศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น

6. กองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

7. สวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

8. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่างๆ เป็นต้น

9. การจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหาร จัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งองค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนสถาน การจัดการศึกษา ตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาและถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพ

10. ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 147 , อ้างถึงใน วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ 2549 : 148-149) ได้แบ่งภูมิปัญญาไทยเป็น 2 ระดับ คือ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น

1. ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความศิวิไลซ์ให้กับชาติตราบนานทุกวันนี้ เช่น กรณีการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่าเขา น้ำ ปลา ฟ้า นก ดิน ภูเขา สัตว์ปีก แมลง และธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

การจำแนกลักษณะของภูมิปัญญา ได้มีการกล่าวถึงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ (2549 : 150) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไทย มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)

2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในชีวิต

4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ

6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

เอกวิทย์ ฌ กลาง (อ้างถึงใน ประจิด สกุนพัฒนา 2548 :145) ได้ทำการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาและศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทยในโครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาราช โดยกำหนดหัวข้อในการวิจัยภูมิปัญญาไว้ 4 ลักษณะดังนี้

1. ความเชื่อ โลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิธีการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหา และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์กรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ศิลปวัตถุที่มีแรงบันดาลใจ จากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามพื้นภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้การศึกษาอบรม และการแก้ปัญหาตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรัชญาของชาวบ้าน

สามารถ จันทร์สุรย์ (2536 : 147) ได้แบ่งลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์จิตสำนึก เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่นการทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะคือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

2.3 ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย

จากความหมาย ตลอดจนประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาไทยตามที่ได้ศึกษา

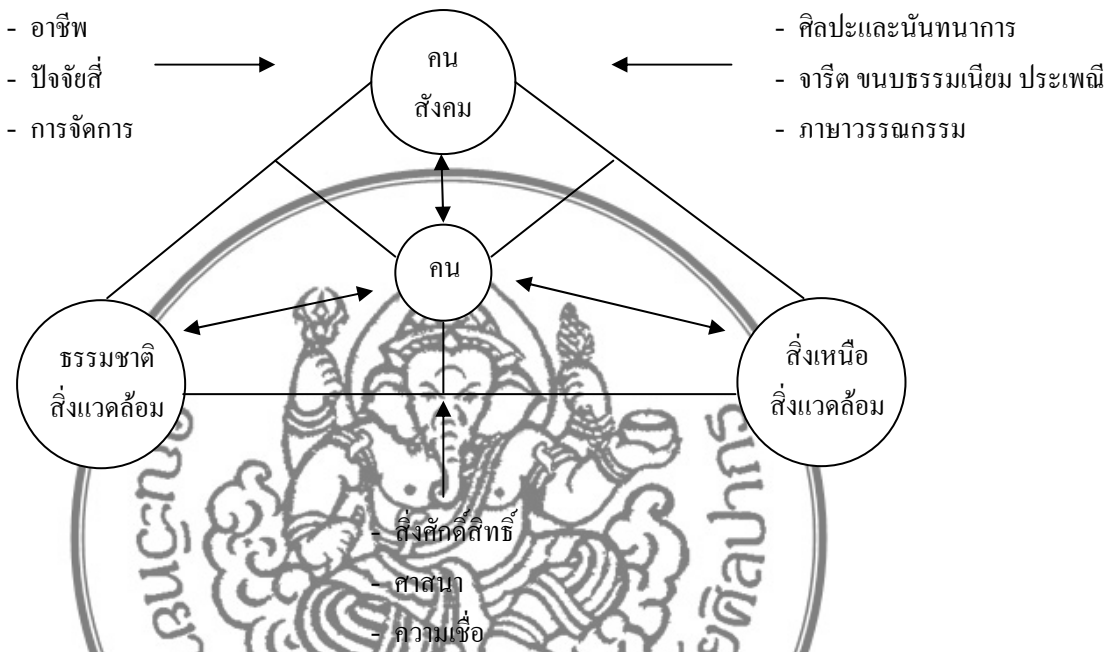
มาแล้วข้างต้น วรุช สุวรรณฤทธิ์ (2549 : 150-151) ได้สรุปว่าภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืชธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนตามแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา

จากรูปภาพ จะเห็นได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น

พลังภูมิปัญญาที่เกื้อหนุนกับการทำปริญญานิเทศน์

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศีลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

2.4 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

ประชิด สกนพัฒน์ (2548 :145) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยมี 5 ด้านดังนี้

1. สร้างความภาคภูมิใจ และเกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตมีความสามารถเป็นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์จำนวนมากและเป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ เช่น มวยไทยถือเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะป้องกันตัวชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและคนต่างประเทศ นอกจากนี้คนไทยยังมีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันเป็นภาษาที่มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน สามารถผันเสียงได้มากที่สุดภาษาหนึ่งของโลกและยังใช้เป็นภาษาราชการของไทยด้วย

2. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติสร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองให้รอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้ง

3. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย 12 เดือน ตลอดปีล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ

4. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยคนไทยได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีตประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทนให้อภัยแก่ ผู้สำนึกผิด ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุขทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้

5. ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย แม้ว่าความรู้สมัยใหม่จะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสานสามารถพลิกฟื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์คืนแทนสภาพป่าเดิมที่ถูกทำลายไป บางท้องถิ่นในชุมชนก็ใช้ภูมิปัญญาในการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อรักษาป่าชุมชน ร่วมกันสร้างระเบียบกฎเกณฑ์กันเองให้ทุกคนถือปฏิบัติได้

2.5 การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550 : 20-21) กล่าวว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สำคัญมี 2 วิธี ดังนี้

1. การถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่ การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้ทั้งการบอกเล่าโดยใช้ภาษาพูดและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็ก โดยการเล่านิทานและการอบรมสั่งสอน ในขณะที่การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่ ในสังคมไทยใช้พิธีแต่งงานเพื่อการขัดเกลาทางสังคม (Socialisation) ด้วยการ

บอกเล่าสั่งสอนโดยผู้อาวุโสที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรส ผ่านพิธีการให้ศีลให้พรและ พิธีกรรมต่างๆ มากมาย นอกจากพิธีมงคลสมรสแล้ว พิธีศพก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่คนใน สังคมไทยตั้งแต่อดีตกาลให้เป็นช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยอาศัยพิธีกรรมทางศาสนา การกระทำทางสังคม (Social Action) และความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ

2. การถ่ายทอดโดยทางอ้อม การถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยทางอ้อมทำได้มากมาย หลายวิธี เช่น การสอดแทรกภูมิปัญญาไว้ในรูปของความบันเทิงต่างๆ เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรม คำร้องลึเกหรือลำตัดในภาคกลาง หรือคำร้องสะล้อซอซึงของภาคเหนือ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่อยู่ในรูปของจิตรกรรม

พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกรมโม (2545 : 23-25 , อ้างถึงใน อัจฉรา ภาณุรัตน์ 2549 : 113) ซึ่งให้เห็นว่าปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสืบทอดพัฒนาภูมิปัญญา มีดังนี้

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆ มาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การสั่งสม การสืบทอด ของความรู้ในเรื่องนั้น
3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
4. สถานการณ์เดิมที่ไม่มั่นคงหรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกยังไม่ได้
5. รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ทั้ง 5 ประการนี้ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิ ปัญญาชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior) ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์ รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การ ปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ และภูมิปัญญาไทยมีลักษณะหรือมี เอกลักษณะในตนเอง

สามารถ จันทร์สุรย์ (2536 : 150-151) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้ สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และข้อมถ่ายทอดจาก คนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งพอจะจำแนกได้คือ

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นใน สิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และ ดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น

วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควรแล้ว วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ นอกจากนี้การถ่ายทอดภูมิปัญญายังออกมาในรูปของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันเทิง คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆ อาจจะได้ 2 แบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

สำหรับแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้กล่าวมาข้างต้น ส่วนแบบลายลักษณ์อักษรนั้นในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวใต้เรียก बुดคำ बुดขาว เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาแล้วเรียนสืบต่อมาได้วิธีหนึ่ง

ส่วนในปัจจุบัน ในยุคที่การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้า ทันสมัย และรวดเร็ว ก็มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ อื่นๆ จนทำให้เกิดการเลือกสรรรับหรือไม่รับ การถ่ายทอดด้วยรูปแบบที่หลากหลายออกไปมากมายที่สะดวกต่อผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

จากแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าภูมิปัญญานั้นมาจากผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่ตั้งแคว้นอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาทางประวัติศาสตร์ ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งไม่ต้องการระบบความคิดแบบวิทยาศาสตร์ มาพิสูจน์แต่อย่างใดและประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ ได้มีอิทธิพลต่อประชาชนในระดับล่างของสังคมไทยทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นชาวนาหรือกรรมกร (กรรมกรไทยมีเชื้อสายมาจากชาวนา) เพราะประชาชนระดับล่างมีประวัติศาสตร์ที่เป็นเนื้อเดียวกันทั้งสังคม แนวคิดในงานพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากแหล่งใหญ่ๆ 2 แหล่งด้วยกันได้แก่ (บำรุง บุญปัญญา 2549 : 152)

1. ศาสนา ซึ่งมีที่มาแตกต่างกันไปเช่น ศาสนาพุทธ คริสต์ทั้งนิกายคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ เป็นต้น แนวคิดจากแหล่งดังกล่าวนี้มีมานาน ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานเดิมทางแนวคิดในการพัฒนาของสังคมไทย เช่น การเข้ามาของพุทธศาสนาผ่านบทบาทของวัดในการพัฒนา เป็นต้น

2. แนวคิดสายตะวันตก หรือเรียกว่า แนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งเน้นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย โดยมีแม่แบบของประเทศทางตะวันตกเป็นตัวตั้งหรือตัวชี้วัด (indicator) แนวคิดดังกล่าวได้เข้ามาและมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ตั้งแต่การสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ และในปัจจุบันเป็นเรื่องของความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547 : 193-194) ได้สรุปว่าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนขยายตัวเฟื่องฟูในประเทศไทยเพราะแนวคิดนี้ซึ่งสร้างเป็นระบบคิดมาจากระดับสากล โดยเฉพาะจากศาสนจักรคาทอลิกและปัญญาชนผู้ปฏิบัติงานกับชาวบ้านผู้ยากจนพบกับสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นสภาพการณ์พิเศษที่ไม่ปรากฏในประเทศอื่น คือไทยยังเป็นสังคมที่ผู้คนมีน้ำใจมีมิตรไมตรีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ ในชนบทยังมีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอยู่เข้มข้นมากกว่าที่อื่นใดในโลก และชุมชนหมู่บ้านยังมีเสถียรภาพโดยเปรียบเทียบ แนวคิดของศาสนจักรคาทอลิกกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศ จึงใช้ประยุกต์ได้ดีที่นี้ ฝ่ายไทยเองก็พร้อมที่จะรับแนวคิดนี้เพราะชุมชนชนบทของเรามีวัฒนธรรมชนิดเดียวกันเป็นพื้นฐานอยู่ก่อน และเราประสบปัญหาว่าอาจจะเสียไปเพราะการคุกคามของระบบทุนนิยม อีกประการหนึ่งปัญญาชน นักวิชาการ และคนชั้นกลางของไทยกำลังตื่นตัวที่จะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเมืองและกิจกรรมวัฒนธรรมของประเทศ ขณะที่แนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จกับความพ่ายแพ้ปัญญาชน นักวิชาการและคนชั้นกลางที่ต้องการหารากของตัวเอง และต้องการแก้ปัญหาของประเทศ จึงสนใจที่จะเรียนรู้ และร่วมแก้ไขปัญหากับประชาชนทั้งมวล ขณะนี้ไทยจึงเป็นประเทศที่แนวคิดการพัฒนาแบบแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนแพร่หลาย และมีอิทธิพลสูง ในขณะที่ในประเทศโลกที่สามอื่นๆ องค์กรพัฒนาเอกชนยังช่วยเหลือชาวบ้านทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่

3.1 อุดมการณ์และหลักการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

บำรุง บุญปัญญา (2549 : 20-25) ได้แบ่งอุดมการณ์และหลักการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนออกเป็น 6 ข้อดังนี้คือ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน คือให้คุณค่าแก่ความเป็น “คน” และแก่ “ชุมชน” ที่มีความผสมกลมกลืน คุณค่าของธรรมชาติการเห็นสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนาวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเพราะชุมชนมีกลไกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

2. ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่ง ที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโครงสร้าง กลไกภายในเป็นระบบๆ หนึ่งของตัวเอง เป็นรูปแบบสังคมที่มีอายุยืนนาน ความเป็นสังคมในตัวของมันเอง แสดงถึงความเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ มีแบบแผนระบบการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบสุขภาพ ระบบความรู้ ระบบการเรียนรู้ศึกษา ระบบการปกครอง ระบบยุติธรรมของตนเอง

3. ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตัวเองคือมุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพได้และชุมชนอยู่รอด และผลิตซ้ำตัวเองได้ ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง

4. ทางด้านสังคมการเมือง ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติ มีการปกครองและการจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชน สมาชิกชุมชนมีความผูกพันกลมเกลียว พิธีกรรมและประเพณีของชุมชนหล่อหลอมให้สมาชิกชุมชนเป็นคนบ้านเดียวกัน อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลและประนีประนอม

5. ชุมชนกับสังคมภายนอก ชุมชนมิได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวมีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในท้องถิ่นเดียวกันในลักษณะเครือข่าย และมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุน

6. ทางเลือกการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน เชื่อว่าแม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรจะถูกทำลายเสียหายลงไปบ้าง แต่จิตสำนึกหรือพลังทางวัฒนธรรมนั้นยังคงอยู่สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ โดยมีการเสนอแนวทางพัฒนา ดังนี้

6.1 การพัฒนาต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ต้องรื้อฟื้นคุณค่าดั้งเดิมที่ชุมชนมีมาประยุกต์สร้างสรรค์ทางเลือกขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

6.2 การพัฒนาต้องเน้นกระบวนการกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อคงความเป็นชุมชนไว้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการช่วยเหลือกันและสร้างอำนาจในการต่อรองกับภายนอก สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และร่วมกันแก้ปัญหา

6.3 ทางด้านการผลิตนั้นควรอยู่บนหลักการ ผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก

6.4 ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา มิใช่ทำลายล้างธรรมชาติเพราะธรรมชาติจะช่วยของความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้

6.5 ข้อเสนอทางเลือกสำหรับสังคมไทย สำนักวัฒนธรรมชุมชน ได้พัฒนาระดับข้อเสนอทางนโยบายระดับชาติที่สำคัญ คือ

6.5.1 การพัฒนาด้านวัฒนธรรมและยกระดับสถาปนาวัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ เพราะระบบชุมชนยังดำรงอยู่เป็นระบบใหญ่ที่สุดของประเทศ

6.5.2 การประสานระบบเศรษฐกิจชุมชน ประกอบขึ้นเป็นระบบเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นเศรษฐกิจสองระบบ

6.5.3 การกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นมาสู่องค์กรบริหารของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น หรือคืนอำนาจการตัดสินใจและการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้านนั่นเอง

ยุกติ มุกดาวิจิตร (2548 : 113) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนมิได้มุ่งศึกษาวิถีชีวิตของมนุษย์กลุ่มใดๆ เพียงเพื่อเรียนรู้แบบแผนการดำรงชีวิตของคนกลุ่มนั้น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมีเป้าหมายทางสังคมอย่างชัดเจนที่จะ (1) สร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่จะอาศัยวิถีชีวิต ความรู้ และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา เป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิตสืบต่อไปได้ (2) ปฏิเสธอำนาจรัฐและเศรษฐกิจทุนนิยมที่จะเข้าครอบงำทางความคิด ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้น พร้อมกับที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่จะขยายความหมายของ “วัฒนธรรม” จากเพียงศิลปะและอักษร ไปสู่วิถีชีวิตโดยรวม แนวคิดนี้ยังมุ่งที่จะค้นหารูปแบบวิถีชีวิตในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เรียกว่า “ชาวบ้าน / ชนบท” เพื่อเป็นทางเลือกจาก “ทุนนิยม” และ “การครอบงำจากรัฐ”

ตามความคิดของบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร (อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2547 : 172-174) อาจสรุปได้ 2 ประการคือ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว คือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้

ความสำคัญแก่ความเป็นคน และแก่ความผสมกลมกลืน Harmony) กันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่ได้มาเป็นเวลาช้านาน เพราะมีความผสมกลมกลืนกัน ในชุมชน บาทหลวงนิพนธ์เชื่อว่า วัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำ (Reproduction) ทางวัฒนธรรม ซึ่งแม้ว่าจะมีปัจจัยใหม่เข้ามาสิ่งเดิมก็ยังคงอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็นวัฒนธรรม ซึ่งแม้ว่าจะมีปัจจัยใหม่เข้ามาสิ่งเดิมก็ยังคงอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่คู่กับชุมชนตลอดเวลายาวนาน

2. วัฒนธรรมชุมชนนี้เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งทีประชาชนสร้างขึ้นเอง การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชนจะช่วยให้สามารถรู้พื้นค้นหาได้ว่าการปฏิบัติและพิธีกรรมมีที่มาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้ รู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติดิการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเพื่อเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน

ลักษณะเด่นของความคิดของประเวศ วะสี (อ้างถึงใน จักรทิพย์ นาถสุภา 2547 : 180-182) อาจสรุปได้ 2 ประการคือ

1. ต่อต้านรัฐ ประเวศเห็นว่ารัฐหรือระบบราชการจะทำการพัฒนาไม่สำเร็จ เพราะระบบราชการสร้างมาเพื่อปกครองและควบคุม เพื่อเก็บภาษี เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจ บังคับบัญชาแนวตั้ง ระบบราชการไม่เข้าใจชุมชนชนบท รัฐไทยออกกฎระเบียบมากมาย กฎระเบียบเหล่านี้มีค้ประเทศไทย ทำให้เป็นอัมพาต เป็นอุปสรรคต่อการริเริ่มใหม่ๆ ปิดกั้นประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเทศไทยเป็นประเทศราชการมากเกินไป อะไรๆ ก็ต้องให้ “ราชการรับรอง” จึงจะถือว่าใช้ได้

2. ส่งเสริมชุมชน ในทัศนะของประเวศชุมชนชนบทนี้จะพัฒนาความรู้ความสามารถจากความรู้เดิมที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น ผสมเข้ากับวิชาการสากล การผสมและการเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับวัฒนธรรมสากลเป็นกลวิธีที่สำคัญในการพัฒนาอย่างสมดุลและมีประสิทธิภาพ ควรส่งเสริมให้ชุมชนชนบทมีความเข้มแข็ง คือ เบญจจันท์อันได้แก่

- 2.1 จิตใจที่มีธรรมะขยันหมั่นเพียรและสันโดษ
- 2.2 แบบแผนการผลิตเป็นแบบผลิตเพื่อกินเองเป็นเกษตรกรรมผสมผสาน
- 2.3 สมดุลกับธรรมชาติแวดล้อม
- 2.4 พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ไม่ต้องพึ่งพาภายนอก

2.5 มีชีวิตชุมชน มีสถาบันครอบครัวและวัดและวัฒนธรรมชุมชนแห่งการช่วยเหลือพึ่งพากัน

3. ให้มีศาสนาธรรม โดยเฉพาะพุทธศาสนาในการพัฒนา คือการพัฒนาที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาทั้งทางจิตใจและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐานที่แน่นหนา ประเวศเชื่อว่า หากปราศจากฐานคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว ก็ไม่อาจพัฒนาเพื่อประชาชนจริงๆ ได้ เพราะมนุษย์จะพัฒนาแบบส่งเสริมตัวเอง หรือเห็นแก่ตัว มีกิเลสตัณหาซึ่งจะบดบังปัญญาและความดี ศาสนาพุทธที่บริสุทธิ์จะส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การพัฒนาที่มีองค์ประกอบของศีล สมาธิและปัญญาจึงเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์

จากแนวคิดการเรื่องวัฒนธรรมชุมชนที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ให้ทุกคนมีอยู่มีกิน หรือเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพ ในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้างอาจอยู่ในรูปแบบความรู้ การปฏิบัติ และความเชื่อที่เกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติทำให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์ กันเกิดเป็นจารีตประเพณี กฎต่างๆ

4. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

แนวความคิดและการปฏิบัติของเศรษฐกิจชุมชน ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน แต่ขอบเขตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทนี้ค่อนข้างจำกัดและไม่ใคร่แพร่หลายนัก การดำรงอยู่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบนี้ครอบคลุมทั้งที่อยู่ในโครงการพระราชดำริ ปราชญ์ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน (ทรงจิต พูลลาภ 2547 :27)

4.1 ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 113) ได้ให้ความหมายเศรษฐกิจชุมชน คือ ระบบการจัดการชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการผลิต การบริโภค การจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร และรายได้ การจัดการทรัพยากรและทุนชุมชนให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง พึ่งตนเองได้ และเป็นฐานรากสำหรับเศรษฐกิจมหภาคในฐานะระบบเล็กกับระบบใหญ่ที่สัมพันธ์กันอย่างเกื้อหนุน และพึ่งพาอาศัยกัน เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องเป็นระบบซึ่งองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ล้วนเชื่อมโยงและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (interaction) เกื้อกูลกัน ทำให้ลดต้นทุน ลดพลังงาน ลดแรงงาน ก่อให้เกิดผลไม่เพียงบวกแต่เป็นทวีคูณ (synergy)

ทรงจิต พูลลาภ (2547 : 28) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือ การดำรงอยู่ การรักษาตัวให้อยู่รอดของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้และผลิตซ้ำในครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึง

มีลักษณะเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้ มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้รั่วรายครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือ ผู้ผลิตเล็กอิสระใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะใช้แรงงานครอบครัวที่บนที่ดินเพื่อให้เกิดเป็นผลผลิตทางการเกษตร เพื่อเลี้ยงครอบครัวให้รอด

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544 : 42) ได้กล่าวว่าเศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครัวเรือนเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกของครัวเรือนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครัวเรือนมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครัวเรือน โดยทั่วไปครัวเรือนคิดถึงการอยู่ให้รอดก่อน แล้วจึงสะสมและค้าขาย ฟังแรงงานในครัวเรือน ฟังทรัพยากรท้องถิ่น ฟังตนเองและฟังกันเองในชุมชนก่อน และหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงขึ้นก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ เศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจฝังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2542 : 88) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน อันประกอบด้วย กิจกรรมทางการผลิต กิจกรรมทางการขายผลผลิต กิจกรรมการซื้อและการบริโภคของชุมชน และกิจกรรมที่ก่อให้เกิดค่าจ้าง ค่าเช่า และกำไรของชุมชน การทำไร่ทำนา เลี้ยงสัตว์ หรือกวรค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน ก็ล้วนแต่เรียกได้ว่าเป็นเศรษฐกิจชุมชนได้ทั้งสิ้น

จากความหมายของเศรษฐกิจชุมชนที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของชุมชนเพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่ของครัวเรือน แล้วจึงสะสมและค้าขาย

4.2 กรอบแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชนระดับปริญญาตรี

กรมการปกครอง (2541 : 93-94) ได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชนต้องประกอบด้วย

1. ปณิธาน เศรษฐกิจชุมชนอันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติเหมือนกับเรื่องทางการเมือง การศึกษา และการพัฒนาสังคม ชุมชนบนบทจะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับบนคือประเทศ อีกทั้งต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนที่ทั่วประเทศ

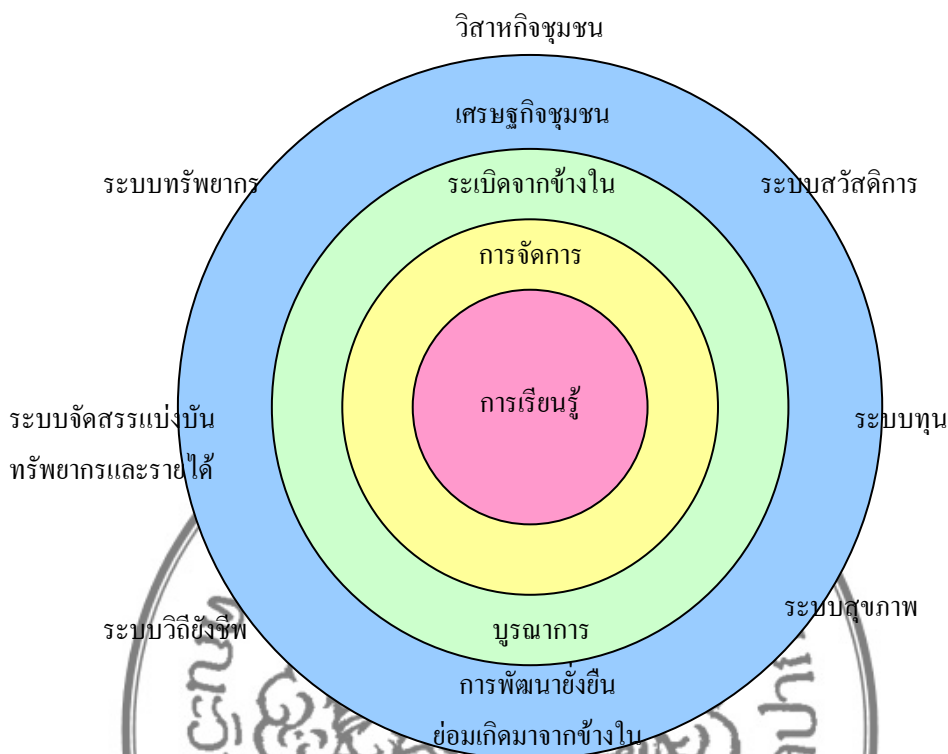
2. ทำอะไร คือการทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาชีพเพื่อการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นในหมู่บ้าน เช่นการรวมกลุ่มในการ

- 2.1 ปลูกพืช เลี้ยงปศุสัตว์ และสัตว์น้ำอยู่ร่วมกันในพื้นที่ผืนเดียวกัน
- 2.2 กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร เช่น อีบุบถ็อก การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- 2.3 กิจกรรมบริการ เช่น การบูรณะโบราณสถานในพื้นที่
3. ทำกับใคร ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการหรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรม หรืออาจร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนารัฐ นักวิชาการ
4. ทำอย่างไร โดยรวมกลุ่มดังกล่าวแล้วทำการผลิตแปรรูป แลกเปลี่ยนสินค้า ขาย หรือบริการต่างๆ
5. ทำทำไม การรวมกลุ่มกันผลิตจึงอาจเพื่อความตั้งใจเพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน และเพื่อกำไร
6. เพื่ออะไร เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดผลให้คนมีความสุข เมื่อต่างก็พึงพอใจแล้วก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

4.3 ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบย่อย

เสรี พงศ์พิศ (2550 : 80) กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนประกอบด้วยระบบย่อยที่สัมพันธ์กันแบบบูรณาการ คือ ระบบทรัพยากร ระบบการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรและรายได้ ระบบวิถียังชีพ (การทำกินทำใช้เองพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแบบดั้งเดิม) ระบบสุขภาพ ระบบทุน ระบบสวัสดิการ และระบบวิสาหกิจชุมชน ซึ่งค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาจากภายในชุมชน ไม่มีใครไปสร้างให้ชุมชนได้ เพราะ การพัฒนายังยืงเกิดจากข้างในเป็นการระเบิดจากข้างใน อย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบอก ระบบนี้เกิดจากการเรียนรู้และการจัดการ ค่อยๆ พัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบค่อยเป็นค่อยไป อย่างเป็นธรรมชาติ ดังแผนภูมิที่ 2

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

แผนภูมิที่ 2 ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบย่อย

1. องค์ประกอบ กิจกรรมต่างๆ ในวิถีชุมชนล้วนสัมพันธ์กันแบบบูรณาการ โดยธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกัน พิธีกรรมและจารีตประเพณี ใดๆก็ดีเพื่อให้เกิดความเข้าใจในทัศนะวิชาการอาจแยกออกเป็นระบบย่อยที่สัมพันธ์กันและเกี่ยวเนื่องกันในระบบเศรษฐกิจของชุมชน เปรียบเหมือนพืช สัตว์ ดิน น้ำ แร่ธาตุ อันเป็นความหลากหลายทางชีวภาพในสิ่งที่เรียกว่า “ป่า” ระบบเศรษฐกิจชุมชนประกอบด้วยระบบย่อยคือ

ผลงานวิจัยนุศศึกษา ระดับปริญญาตรี

1.1 ระบบทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ทุนธรรมชาติของชุมชน ระบบวิถียังชีพ การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองและการจัดการส่วนเกิน การเกษตรผสมผสาน หัตถกรรม การค้าขายภายในชุมชน

1.2 ระบบการจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรและรายได้ ทั้งในระหว่างสมาชิกชุมชนและกับหน่วยงาน บุคคลภายนอกทั้งของรัฐหรือเอกชน

1.3 ระบบสุขภาพ การดูแลสุขภาพตัวเองในวิถีการกิน การอยู่ การทำงานซึ่งเป็นทั้งการป้องกันและรักษา

1.4 ระบบทุน การสะสม การออมทุนที่เป็นเงิน ผลผลิต ทรัพยากร เพื่อเป็นต้นทุน เป็นทุนหมุนเวียน และเป็นฐานสวัสดิการ

1.5 ระบบสวัสดิการ การจัดการกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การผลิต การแปรรูป การบริโภค การตลาด อย่างเป็นระบบและแบบผนึกพลัง (synergy)

2. การจัดการทรัพยากรและทุนชุมชน ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นการจัดการ ทรัพยากรและทุนชุมชนซึ่งมีลักษณะและเป้าหมายที่สำคัญ 6 ประการ คือ

2.1 การผลิต ตั้งแต่การผลิตขั้นพื้นฐานไปถึงการแปรรูป การดำเนินการเป็น กลุ่มร่วมกันเป็นวิสาหกิจชุมชน

2.2 การบริโภค การผลิตเพื่อตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของ ชุมชนและท้องถิ่น และส่งออกส่วนที่เหลือไปนอกชุมชน ผลิตและแปรรูปเพื่อทดแทนการ นำเข้าจากนอกชุมชนเท่าที่จะทำได้

2.3 การตลาด การจัดการการผลิตให้เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนและของ ตลาด สามารถแยกแยะผลผลิตที่เหมาะสมสำหรับตลาดแต่ละประเภท

2.4 การลงทุน เน้นการทำวิสาหกิจชุมชน โดยการระดมทุนจากสมาชิกใน ชุมชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของ

2.5 การออม การออมรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นทุนและสวัสดิการ

2.6 สวัสดิการ การจัดการให้เกิดความมั่นคง อย่างน้อยความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ด้วยปัจจัยที่เกิดจากการจัดการระบบเศรษฐกิจ ทำให้อยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนา ตนเอง

3. หลักคิดด้วยเศรษฐกิจชุมชน

3.1 “เศรษฐกิจพอเพียง” เศรษฐกิจชุมชนเริ่มจากการจัดการทรัพยากรและทุน เพื่อให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างน้อยในขั้นพื้นฐาน มีการจัดการให้เกิดการเกื้อกูลกัน ในชุมชนและเครือข่ายให้อยู่ได้อย่างพอเพียง และจัดการส่วนที่เหลือและผลิตภัณฑ์ที่มี ลักษณะเฉพาะเพื่อนำไปสู่ตลาดภายนอก การพึ่งตนเองในเศรษฐกิจชุมชนไม่ได้หมายถึงการสร้าง ระบบปิด ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เองอย่างเดียว แต่หมายถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรและ ทุนของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและอย่างมีคุณภาพ ซึ่งวัดได้ด้วยเกณฑ์ “ความสุข” (GDH) และเกณฑ์ตัวเลขทางเศรษฐกิจ (GDP) และสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจมหภาค

3.2 “ศักยภาพ” ชุมชนมี “คน ความรู้ ทรัพยากร” ไม่ได้ “โง่ จน เจ็บ” แต่ขาด โอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง ไม่มีความรู้ในการจัดการทรัพยากรให้เกิด ประโยชน์แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

3.3 “ทุนชุมชน” ชุมชนมีทุนสำคัญอย่างน้อย 3 อย่าง คือ

3.3.1 ทรัพยากรอันเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ

3.3.2 ความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

3.3.3 ทูทางสังคม หรือกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน พึ่งพาอาศัยกัน รวมถึงจารีต ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม ถ้าจัดการอย่างมีประสิทธิภาพก็เป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างพอเพียงและยั่งยืนได้

3.4 “ระบบ” เป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ในลักษณะเกี่ยวเนื่องกัน (cluster) แบบผนึกพลังที่ให้ผลทวีคูณ (synergy) เกิดการเกื้อกูลกัน เสริมเติมกันให้สมบูรณ์ ทำให้ประหยัดแรงงาน พลังงาน ทุน ทรัพยากรและทำให้เกิดประสิทธิภาพแบบทวีคูณ (1+1+1 ไม่ใช่ 3 แต่อาจเป็น 10, 20, 30)

3.5 “การเรียนรู้และการจัดการ” หัวใจของระบบเศรษฐกิจชุมชน คือ การเรียนรู้และการจัดการ การเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือเรียนรู้จากประสบการณ์ ความรู้ที่มีพลังเกิดจาก “ข้างใน” เป็นการ “ระเบิดจากข้างใน” ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชุมชนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และจัดการชีวิตของตนเองได้ ถ้าหากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสมด้วยวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

4.4 กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน

กรมการปกครอง (2541 : 110-113) ได้จำแนกกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนดังนี้
ต่อไปนี้เป็น

1. การเกษตร ต่อเนื่องการเกษตร และนอกการเกษตร ซึ่งอาจจำแนกย่อยลงอีกดังนี้

1.1 ผลผลิตจากพืช เช่น ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าไหม ผ้าขาวม้า

1.2 ผลผลิตจากตัดเย็บเสื้อผ้า เช่น การตัดเย็บผ้าเครื่องแบบของพนักงานบริษัท

และข้าราชการ

1.3 ผลผลิตจากจักสานไม้ไผ่และหวาย เช่น ตะกร้อ กระจาด กระด้ง

1.4 ผลผลิตจากอาหารและการแปรรูป เช่น ผักผลไม้ปลอดสารเคมี

1.5 ผลผลิตจากวัสดุ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน

1.6 กิจกรรมเกษตรผสมผสาน

2. กิจกรรมลานค้าชุมชน อันได้แก่ การจัดหาพื้นที่ที่ชาวชนบทนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดเพื่อซื้อ-ขายสินค้า

3. กิจกรรมร้านค้าชุมชน อันได้แก่ การส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันตั้งร้านค้าเพื่อขายผลิตภัณฑ์ของตน

4. การท่องเที่ยว อันได้แก่ แหล่งโบราณสถาน น้ำตก แม่น้ำ ลำคลอง

5. ศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ ศูนย์นี้จะเป็นการจัดตั้งเพื่อเจริญรอยตามพระราชดำริที่ว่าควรมีสถานที่ที่เกษตรกรสามารถแสวงหาข้อมูล คำแนะนำในการทำเกษตรกรรม

4.5 ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน

กรมการปกครอง (2541 : 108-109) ได้ถือว่าปัจจัยต่อไปนี้เป็นปัจจัยที่จำเป็นในการผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

1.1 การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ ให้มีความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการ

1.2 การพัฒนาชาวบ้านที่สนใจในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนให้มีความรู้และความสามารถด้านเทคนิค

1.3 การพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ให้รู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสานเพื่อเศรษฐกิจชุมชน

2. การพัฒนากลุ่ม / องค์กรชุมชน การสร้างกลุ่มและดำเนินกิจกรรม ร่วมกันทำงานเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งการทำงานโดยวิธีการนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทยังเกี่ยวพันกันเจือซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบท

3. การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ เฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุน โดยการระดมทุนภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล การได้มาซึ่งเงินทุนอาจได้จากกิจกรรมออมทรัพย์ การระดมหุ้น การตั้งธนาคารหมู่บ้าน

4. การพัฒนาพื้นฐานกายภาพ ในช่วงฤดูแล้งชาวบ้านจะใช้เวลาในการหาน้ำเพื่อกินเพื่อใช้ด้วยความลำเค็ญ คนที่ยังร่างกายแข็งแรงก็จะอพยพหางานทำนอกพื้นที่ ดังนั้นจะหวังให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องนั้นย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง

4.6 ความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจมหภาคระดับปริญญาตรี

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 116) ได้ทัศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจมหภาคดังนี้คือ

1. เศรษฐกิจชุมชนมี 2 ลักษณะ คือ พื้นฐาน และก้าวหน้า พื้นฐานคือการดำเนินการผลิต การแปรรูป การจัดการทุนของชุมชนเพื่อให้พึ่งตนเองและพอเพียงก้าวหน้า คือการดำเนินการผลิตและแปรรูปที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจโดยตรง การปลูกพืชเศรษฐกิจ เลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ การประกอบวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME เช่น อุตสาหกรรมในครัวเรือน การผลิตงานศิลปะ งานช่างฝีมือ งานหัตถกรรม โรงงานเล็กๆ เป็นต้น) ที่มุ่งตลาดกว้างจนถึงการส่งออก

2. ระบบเศรษฐกิจมหภาคต้องเกื้อหนุนระบบเศรษฐกิจชุมชน เปรียบเหมือนการส่งเสริมการปลูกข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา และพืชเศรษฐกิจต่างๆ จะต้องไม่ทำลาย “ป่าธรรมชาติ” ให้คงความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเกื้อหนุนระบบนิเวศโดยรวมให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบใหญ่ ทำให้คนอยู่ได้ พืช สัตว์ สิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่งอยู่ร่วมกันได้

3. ระบบเศรษฐกิจชุมชนก็เช่นเดียวกับป่าธรรมชาติ มีความหลากหลายในกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนดำเนินการเพื่อให้อยู่รอด แต่ละแห่งล้วนแตกต่างกันกิจกรรมตามศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ เลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจหมดก็เท่ากับทำให้ประเทศมีระบบเศรษฐกิจเดียว ที่รวมศูนย์และครอบงำทุกส่วน ก็จะทำลายความหลากหลายของระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งอยู่บนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ความรู้ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในลักษณะเครือข่ายทางสังคม

4. ขณะที่เศรษฐกิจตลาด (market economy) เน้นการแข่งขันและกำไรเศรษฐกิจชุมชนเน้นความร่วมมือและความพอเพียงโดยไม่ได้ปฏิเสธตลาดเสรีและไม่ปฏิเสธกำไร เพียงแต่จัดให้เกิดความสมดุลระหว่างกำไรกับความพอเพียง

4.7 ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 116-119) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชน (ชุมชนมั่นคง สังคมมั่นคง : ส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ที่เสนอกระทรวงมหาดไทย)

1. ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ของชุมชน

1.1 ส่งเสริมการทำแผนแม่บทชุมชน โดยวิธีการ “ประชาพิชัย” และบูรณาการแผนแม่บทชุมชนกับแผนของ อบต./เทศบาล

1.2 สร้างนักวิจัยชุมชนและนักวิสาหกิจชุมชน

1.3 ส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องเพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติ

1.4 ส่งเสริมการจัดการทุกขั้นตอน พัฒนาคุณภาพการผลิต การตลาด โดยได้รับการส่งเสริมจากมืออาชีพ

1.5 ส่งเสริมต้นแบบการเรียนรู้ (ตำบลต้นแบบ) ขึ้นมาให้ได้อย่างน้อยจังหวัดละ 1 ตำบล โดยหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกับอบต. และภาคีอื่น

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน

2.1 เชื่อมโยงเศรษฐกิจรอบครัวชุมชนเครือข่ายให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนที่กิจกรรมต่างๆ ล้วนเกี่ยวเนื่องกัน (cluster) แบบพหุคูณผลทำให้ผลทวีคูณ (synergy)

2.2 สร้างระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อการจัดการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ของหุ้นส่วนสังคม (social partners) ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

2.3 ส่งเสริมแผนการผลิต การบริโภค การผลิตทดแทนการนำเข้าจากนอกชุมชน รวมถึงการส่งออกไปนอกชุมชน

2.4 ส่งเสริมการสร้าง “ตลาดผูกพัน” และตลาดแลกเปลี่ยนในระดับท้องถิ่นและระหว่างจังหวัด และการนำเข้าสู่ตลาดใหญ่

2.5 สร้างความเข้มแข็งให้กองทุนชุมชนและกองทุนสวัสดิการชุมชน หลากหลายรูปแบบ รวมทั้งทุนสมทบ ไปจนถึงการส่งเสริมให้เกิดสถาบันการเงินของท้องถิ่นในระดับตำบลและเครือข่าย เพื่อการออม การลงทุน และเพื่อสวัสดิการชุมชน

2.6 สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนต้นแบบอย่างน้อยขึ้นพื้นฐานในระดับตำบล ระดับท้องถิ่น (ระหว่างตำบล) และในระดับจังหวัดทุกจังหวัด ซึ่งมีทั้งเครือข่ายระหว่างชุมชน ตำบลและเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน ตำบล กับประชาสังคมในเมือง ในภาครัฐและภาคเอกชนที่สัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันในทุกขั้นตอนการผลิต การบริโภค การตลาด

3. ยุทธศาสตร์การประสานความคิด ข้อมูล และแผน

3.1 จัดทำเค้าโครงเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนงาน เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจร่วมกันจัดสัมมนาสำหรับผู้ว่าฯ รองผู้ว่าฯ ปลัดจังหวัด นายอำเภอ หัวหน้าส่วนราชการต่างๆ ทำความเข้าใจร่วมกันเรื่องเศรษฐกิจชุมชนแผนแม่บทชุมชน และวิสาหกิจชุมชน ทั้งโดยผ่านหลักสูตรที่ดำเนินการอยู่ (วิทยาลัยการปกครอง) และที่จัดขึ้นมาโดยเฉพาะ

3.2 จัดสัมมนาและการฝึกอบรมเรื่องเศรษฐกิจชุมชน แผนแม่บทชุมชน วิสาหกิจชุมชนให้กับอบต. เพื่อประสานความคิด ข้อมูลแผน และเพื่อให้อบต. ร่วมมือกับคณะทำงานแม่บทชุมชนในตำบล ทั้งนี้โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ดำเนินการอยู่

3.3 จัดฝึกอบรมการทำแผนแม่บทชุมชนด้วยวิธีการที่ปรึกษาให้เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการต่างๆ ให้ดำเนินการส่งเสริมในพื้นที่ร่วมกับภาคอื่นๆ และให้อบต.เป็นผู้ดำเนินการเองในระยะยาว

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนานโยบายและกระจายความรู้สู่สังคม

4.1 ติดตามและมีส่วนร่วมในกระบวนการออก พ.ร.บ.วิสาหกิจชุมชน

4.2 ปรับปรุงระเบียบกฎเกณฑ์ของกระทรวงมหาดไทยเพื่อสนับสนุนการทำแม่บทชุมชน วิสาหกิจชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน

4.3 จัดทำเอกสารหนังสือและวีดีโอเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจชุมชนรวมทั้งกรอบการส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนสำหรับข้าราชการทุกระดับ รวมทั้งข้าราชการการเมือง

4.4 พัฒนาแผนการผลิตสื่อ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์อย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง เพื่อเผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์ของเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จากแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าวัฒนธรรมชุมชน เป็นระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ) ระบบการผลิต ระบบการบริโภค ระบบการจัดการทุน (ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่งเงิน) โดยอาศัยกิจกรรมกลุ่มเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม/คน/ครอบครัว/ชุมชนและอาชีพ เพื่อช่วยยกระดับการกินดีอยู่ดี และการทำมาค้าขายของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

5. ทฤษฎีภาวะทันสมัย

ทฤษฎีภาวะทันสมัยเกิดจากความดำริอย่างรวดเร็วของโครงการมาร์แชลล์ (Marshall Plan) ที่สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือประเทศต่างๆ ในยุโรปเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมภายหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 และนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาได้ประยุกต์ใช้ เป็นแนวทางในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (สนธยา พลศรี 2545 : 211)

แนวโน้มที่กำลังเป็นไปในขณะนี้คือ การแพร่กระจายของเทคโนโลยีและระบบ เศรษฐกิจจากสังคมที่ “พัฒนาแล้ว” ไปสู่สังคมที่ “ด้อยพัฒนา” หรือ “กำลังพัฒนา” ทั่วโลก หรือที่ เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นักสังคมวิทยาของการเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วนใหญ่รวมทั้งสังคมไทยใน ปัจจุบันว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบประเพณีดั้งเดิมไปสู่สังคมแบบใหม่ เรียก กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลงเป็นความทันสมัย (Modernization)

อย่างไรก็ตามเราอาจเรียกได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและมีอาจหลีกเลี่ยงได้ใน สังคม อาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายของเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงเป็น ความทันสมัยจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทาง สังคมลักษณะของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งการเพิ่มสิ่งใหม่ขึ้นและการสูญเสียไปของสิ่งเก่า มีทั้ง

พลังที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพลังที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง บางส่วนเปลี่ยนแปลงช้าใน ขณะที่บางส่วนเปลี่ยนแปลงได้เร็ว การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งมักส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ ด้วย ปัจจัยสำคัญที่มีผลให้สังคมต่างๆ เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาจนเป็นความทันสมัยที่เร็ว หรือช้าแตกต่างกัน ได้แก่ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร โลกทัศน์ นวัตกรรม และการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงของบางสังคมหรือบางด้านของสังคมเป็นแบบวัฏจักรที่ หมุนเวียนซ้ำรูปแบบเดิม หรือมีความเจริญและความเสื่อมสลับกัน แต่สังคมส่วนใหญ่มีแนวโน้ม เปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการที่เพิ่มความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นการ

ปรับตัวที่ละน้อยไปตามธรรมชาติ แต่บางส่วนเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบการพัฒนาสังคมต่างๆ ในโลกปัจจุบันมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย สังคมที่ทันสมัยส่วนใหญ่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมและการค้า มีการขยายตัวของเมือง มีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย มีระบบความคิดและบรรทัดฐานที่ยึดถือหลักเหตุผลเป็นสำคัญ (นิเทศ ดิณะกุล 2546 : 32-33)

5.1 คำจำกัดความ

Smelser (1970 , อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง 2549 : 32) กล่าวว่า หมายถึง กระบวนการ 4 กระบวนการซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องแก่กันและกัน อันได้แก่

1. การเปลี่ยนจากการใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่ายมาเป็นเทคโนโลยีที่มีพื้นฐานอยู่บนความรู้ทางวิทยาศาสตร์
2. การเปลี่ยนแปลงจากการทำการเกษตรเป็นการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อเป็นการค้า ทั้งนี้รวมไปถึงการรู้จักปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย (Cash Crop) การที่เกษตรกรซื้อสินค้าจากตลาด (แทนที่จะผลิตเอง) และการใช้แรงงานรับจ้าง (Wage Labour)
3. การเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลเพื่อทำการผลิตสินค้า (อุตสาหกรรม) บ่อนตลาดที่มีขอบเขตกว้างกว่าชุมชนที่ทำการผลิตสินค้านั้นๆ
4. การเปลี่ยนแปลงสภาพทางนิเวศวิทยาการชุมชนชนบทมาเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นขึ้น

ดังนั้น คำว่า การสร้างความทันสมัย (Modernization) จึงมิใช่กระบวนการทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ระบบนิเวศ และสังคมวัฒนธรรม

Syed Hussein Alatas (1972 , อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหุน 2542 : 39) กล่าวว่า คือ กระบวนการที่นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีอันเกี่ยวข้องกับทุกแง่มุมของชีวิตมนุษย์มาใช้ในระดับต่างๆ กัน ครั้งแรกเกิดขึ้นในโลกตะวันตก และต่อมาได้ขยายออกไปยังซีกโลกอื่นๆ โดยวิธีการและจากกลุ่มต่างๆ อันมีเป้าหมายที่สำคัญยิ่ง คือ ต้องการให้มีชีวิตที่ดีและเป็นที่น่าพึงพอใจอันเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้นๆ

David E.Apter (1965 , อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหุน 2542 : 40) อ้างว่าเป็นกรณีหนึ่งของการพัฒนา หมายถึงสภาพการณ์ 3 ประการคือ

1. ระบบสังคมที่สามารถสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาโดยที่ระบบไม่ล่มสลาย (สิ่งใหม่ๆ นี้รวมถึงความเชื่อที่สำคัญๆ ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงด้วย)
2. โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างหลากหลายและมีความยืดหยุ่น

3. ขอบข่ายทางสังคมเอื้ออำนวยต่อการให้เกิดความรู้และความชำนาญซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกที่เจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

James O'Connell (1976 , อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหนู 2542 : 40) กล่าวว่า อาจแยกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ 3 ประเด็น คือ

1. มีการคิดค้นแสวงหาความรู้แบบใหม่อย่างต่อเนื่อง เชื่อในความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่ง ไม่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราศจากเหตุผล หรือมีสปีริตทางวิทยาศาสตร์ เชื่อในวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ เช่น มีการตั้งข้อสมมุติฐาน หาข้อมูลเพื่อพิสูจน์ข้อสมมุติฐานนั้น เป็นต้น

2. มีการใช้เครื่องมือและเทคนิคที่ทันสมัยมากมาย

3. มีโครงสร้างทางสังคมที่ยืดหยุ่นและมีเอกลักษณ์ที่คงอยู่ นั่นคือ สังคมที่มีความเป็นทันสมัยแล้วนั้นจะมีโครงสร้างทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการแปลกๆ ใหม่ๆ ได้ โดยที่ไม่แตกสลาย

5.2 สาระสำคัญของทฤษฎี

สนธยา พลศรี (2545 : 211-213) ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัย สาระสำคัญ ดังนี้

1. การพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า ระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงเช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ

2. เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะแตกต่างกัน 2 ประการ คือ ภาวะเก่าแก่โบราณ ที่ล้าหลังกับภาวะทันสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้า ต้องสร้างความทันสมัยแทนที่ความล้าหลังโบราณ ประเทศจึงเจริญก้าวหน้า

3. ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถก้าวสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการได้สำเร็จ อาจจะสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองขึ้น

4. กระบวนการสร้างภาวะทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนา ต้องเป็นไปเช่นเดียวกับลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น และการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดจากการที่สังคมยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอน

5. ภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัยแบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการที่สำคัญ คือ การกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการกลายเป็นเมือง (Urbanization)

6. ภาวะทันสมัยในทางการเมือง คือ การนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีตัวแทน (Representative Democracy) ตามแบบกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

7. ภาวะทันสมัยทางวัฒนธรรม คือ การใช้แนวความคิดแบบสมเหตุสมผลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจระบบค่านิยม บรรทัดฐาน เจตคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปองค์กรของสถาบันต่างๆ เป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก

8. บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมทันสมัย (Modern Man) แบบชาวตะวันตก เช่น มีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยมและการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Participation)

9. ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาวะทันสมัย คือ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแบบตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นคนในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้

10. รัฐต้องมีบทบาทในการวางแผนเพื่อผลักดันให้เกิดภาวะทันสมัย ด้วยการจัดตั้งองค์กรต่างๆ ขึ้นดำเนินงานอย่างจริงจัง ขอความช่วยเหลือจากประชาชนในประเทศและความร่วมมือกับรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยี การตลาดและผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ

สิทธิพันธุ์ พุทธหุณ (2542 : 46-47) กล่าวว่า กระบวนการสร้างความเป็นทันสมัยนี้เป็นสะพานที่เชื่อมโยงระหว่างสังคมเก่ากับสังคมใหม่ ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปพอจะจำแนกได้เป็น 9 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เป็นกระบวนการปฏิวัติ กล่าวคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะยังผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ถูกแปรเปลี่ยนไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ คนจะประสบกับสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนและการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐานของความคิด เศรษฐกิจและสังคมของมวลมนุษยชาติ

2. เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในแทบทุกเรื่อง ครอบคลุมถึงความคิดตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์มีปัจจัยต่างๆ เกี่ยวข้องอยู่มากมาย เช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรม การสร้างชุมชนเมือง การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกทางสังคม (Social

Mobilization) การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ และการมีโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างซับซ้อนกัน เป็นต้น

3. เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ เมื่อด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตสังคมแปรเปลี่ยนไปจะยังผลให้อีกด้านต่างๆ กระทบกระเทือนแปรเปลี่ยนไปด้วย สาระสำคัญของกระบวนการสร้างความเป็นทันสมัยจึงเกี่ยวเนื่องกันเป็นอย่างมาก

4. เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งโลก กระบวนการนี้เริ่มขึ้นในประเทศยุโรปก่อน ต่อมาได้ขยายความคิดรูปแบบพฤติกรรมไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก จนถือได้ว่าการสร้างความเป็นทันสมัยนี้เป็นปรากฏการณ์ที่ยอมรับกันในทุกสังคม

5. เป็นกระบวนการที่ยาวนาน การเปลี่ยนแปลงชนิดนี้เป็นกระบวนการที่ต้องการเวลา แม้ว่าการสร้างความเป็นทันสมัยจะมีลักษณะของการปฏิวัติเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเก่า แต่ก็ยังมีลักษณะเป็นวิวัฒนาการ เมื่อคำนึงถึงระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะเกิดขึ้น สังคมตะวันตกใช้เวลาหลายศตวรรษกว่าที่จะสร้างความเป็นทันสมัยขึ้นมาได้ แม้ว่าสังคมปัจจุบันจะใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลงน้อยลง แต่ระยะเวลาที่จะเปลี่ยนจากสังคมเก่าไปสู่สังคมใหม่ยังต่อใช้วัดกันด้วยช่วงอายุของคนเป็นเกณฑ์

6. เป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นตอน นั่นคือเป็นการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะดั้งเดิมไปสู่ลักษณะที่เป็นทันสมัยอย่างเป็นลำดับ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็นช่วงๆ หลายช่วง บางสังคมอาจเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นทันสมัยหลายช่วงกว่าอีกสังคมหนึ่ง ทั้งนี้ก็โดยพิจารณาจากจุดต่างๆ ที่อยู่ระหว่างความเป็นดั้งเดิมกับความเป็นทันสมัยนั่นเอง

7. เป็นกระบวนการที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมที่ทันสมัยนั้น จะมีปัจจัยหลายประการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงเป็นที่เชื่อกันว่ากระบวนการสร้างความเป็นทันสมัยนี้มีแนวโน้มที่จะนำสังคมต่างๆ ไปสู่การรวมตัวกันอย่างเป็นเอกภาพ

8. เป็นกระบวนการที่กลับสู่สภาพเดิมไม่ได้ นั่นคือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นทันสมัยแล้ว กระบวนการนี้ก็จะดำเนินรุดหน้าต่อไปเรื่อยๆ อาจจะมีการหยุดชะงักบ้างแต่จะไม่มีวันถอยหลังกลับสู่ภาวะเก่าเป็นอันขาด เช่น สังคมที่มีคนอ่านออกเขียนได้สูงมีชุมชนเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรมแล้วจะไม่แปรเปลี่ยนไปสู่สภาพเก่าที่คนไม่รู้หนังสือหรือเกิดเป็นสังคมเกษตรแบบเดิม

9. เป็นกระบวนการที่ก้าวหน้า ผลกระทบของการสร้างความเป็นทันสมัย อาจเป็นเรื่องลึกลับซึ่งในหลายด้าน แต่ในระยะยาวแล้วกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ และยังเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกสังคมด้วย ในช่วงแรกๆ ของการเปลี่ยนแปลงนี้ค่าของความสูญเสียอาจจะสูงมาก แต่ความสัมฤทธิ์ภาพของการจัดระเบียบสังคม การเมือง และเศรษฐกิจแบบ

สมัยใหม่เป็นสิ่งที่คุ้มค่าในระยะยาว กระบวนการนี้จะทำให้มนุษย์กินคือผู้ดีขึ้นทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ

5.3 ขั้นตอนของ Modernization

ลิตทิงตัน พุทธทศ (2542 : 47-48) ได้กล่าวว่า กระบวนการสร้างความเป็นทันสมัยนี้เป็นไปด้วยขั้นตอนและประเด็นต่างๆ ที่เป็นปัญหามีความตึงเครียด และความเสี่ยงในอัตราสูง ขั้นตอนที่เป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งซึ่งชาติต่างๆ ทั่วโลกส่วนใหญ่จะประสบ จำแนกออกเป็น 4 ขั้นตอนด้วยกันดังต่อไปนี้

1. การทำลายของความเป็นทันสมัย ทุกสังคมจะประสบกับการทำลายจากความเป็นทันสมัย สังคมที่สร้างความเป็นทันสมัยในระยะแรกๆ จะไม่ค่อยประสบปัญหามากนัก เพราะสามารถที่จะนำเอาวิทยาการความรู้แปลกๆ ใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างมาก ซึ่งความรู้และเทคนิคสมัยใหม่นี้เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 15 และมีกรปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์อย่างกว้างขวางในศตวรรษที่ 16 ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การสร้างชุมชนและการเลื่อนขั้นทางสังคมมีมาก และนำไปสู่การสร้างองค์กรที่มีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาวิธีการคมนาคมสื่อสาร การพัฒนาธุรกิจ และมีการรวมกลุ่มทางการเมืองขึ้น ภัยพิบัติในสังคมเก่าจำเป็นต้องขยายพระราชอำนาจปรับระบบการบริหารและระบบการเก็บภาษีเสียใหม่เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ อันเป็นผลให้อำนาจของขุนนางลดน้อยถอยลง

แต่ทั้งๆ ที่มีการยอมรับทัศนคติที่เป็นวิทยาศาสตร์ตลอดจนที่เกิดจากกระบวนการนี้กันอย่างกว้างขวางก็ตาม วิธีการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ก็หาได้ซึมซาบเข้าไปในทุกส่วนของสังคมไม่ ผู้ปกครองนั้นจะยอมรับในความจำเป็นที่ต้องปฏิรูป ซึ่งโดยปกติผู้ปกครองจะพิทักษ์ผลประโยชน์ของพวกพ่อค้า ผู้ผลิตและชาวเมืองจากผู้มีอิทธิพลที่อยู่ต่างจังหวัดหรือในชนบทซึ่งมีพื้นฐานจากชาวนา แต่การปฏิรูปนี้คงอยู่ในลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรมากเกินขอบเขตของชนบทรอบเมืองประเพณีดั้งเดิมสักเท่าใด คือ คงรักษาไว้ซึ่งอภิสิทธิ์และความมั่งคั่งของกลุ่มผู้ปกครอง เมื่อสถานการณ์บังคับผู้ปกครองอาจจะเปลี่ยนไปบ้างโดยอาจสนองต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ก็ได้มีการคำนวณไว้ล่วงหน้าแล้วว่า การตอบสนองนี้จะไม่ใช่ทำลายอภิสิทธิ์ที่พวกตนมีอยู่แต่เก่าก่อน

2. ความเป็นปีกแผ่นของผู้นำที่เป็นทันสมัย ถือได้ว่าวิกฤติการณ์ที่สำคัญยิ่งของความเป็นทันสมัยทางการเมืองคือเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงเมื่ออำนาจผู้นำดั้งเดิมไปสู่ผู้นำดั้งเดิมไปสู่ผู้นำสมัยใหม่ การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองเราอาจสรุปได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกผู้นำทางการเมืองมีความตั้งใจอันแน่วแน่ในการที่จะนำสังคมไปสู่ความทันสมัย ผู้นำพวกนี้

อาจจะเป็นผู้แทนของผู้นำเก่าหรืออาจเป็นผู้นำใหม่ซึ่งเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นใหม่ก็ได้

กระบวนการนี้อาจใช้เวลานานับศตวรรษในการที่จะทำให้ความเป็นทันสมัยในรูปแบบต่างๆ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและกลายเป็นฐานสนับสนุนให้ผู้นำสมัยใหม่ได้ ขั้นที่สองประชาชนละทิ้งสถาบันดั้งเดิมซึ่งเกี่ยวข้องกับค่านิยมชีวิตแบบเก่าๆ ห้ามยอมรับวิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น การเกษตรกรรมในตัวเองลดความสำคัญลงเมื่อเปรียบเทียบกับการค้า การบริการและการอุตสาหกรรมขั้นสุดท้าย ในสังคมที่สถาบันทางการเมืองยังไม่มีก็จะมี การสร้างสถาบันนี้ขึ้นมาสร้างองค์กรทางการเมืองอื่นๆ ขึ้นมา มีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพพอสมควร

3. การปฏิรูปทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในช่วงหลังจากการปฏิวัติรัฐประหาร การทำสงครามปลดแอกและการรวมชาติ ช่วงนี้เป็นการเปลี่ยนค่านิยมและวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้านอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในประวัติศาสตร์ มีการปฏิวัติในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างกว้างขวาง ผลจากการนี้ทำให้ผู้คนผูกพันกับชุมชนระดับชาติมากกว่าชุมชนท้องถิ่น ประชากรมากกว่าครึ่งที่เปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมไปเป็นผู้ผลิตสินค้า อุตสาหกรรมประกอบอาชีพขนส่ง การค้าและบริการ และมีการย้ายที่อยู่อาศัยเข้าสู่ตัวเมืองเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ผลกระทบของการปฏิรูดยังก่อให้เกิดทั้งประโยชน์และภาระอันหนักหน่วงอีกด้วย กล่าวคือ ประชากรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาและการสาธารณสุขดีขึ้นกว่าเดิมสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าเดิมและจะนำไปสู่การขยายฐานะและชนชั้นใหม่ ฐานะทางการเมืองตลอดจนอำนาจทางการเมืองจึงต้องแปรเปลี่ยนตามไปด้วย ในสมัยก่อนหรือแม้ในช่วงต้นๆ ของการปฏิรูปนั้นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในอำนาจมีอยู่ไม่มาก ไม่กี่กลุ่มโดยเฉพาะพวกเจ้าที่ดิน ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปแล้วชนชั้นนักธุรกิจ การค้า ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เริ่มเข้ามามีบทบาท มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น ประชากรที่ข้องเกี่ยวในทางการเมืองอันเป็นผลมากจากระบบการศึกษาที่ดี จากกรเป็นผู้เป็นสมาชิกขององค์กรหรือสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองใดๆ ก็ดีจะเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเพิ่มภาระในการสนองตอบความต้องการต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นมานี้ด้วย

4. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม สังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้เป็นสังคมที่มีการรวมกลุ่มแบบเก่าๆ โดยอาศัยท้องถิ่น อาชีพ หรือความผูกพันส่วนตัวเป็นฐานนั้นสลายตัวไป คนจะผูกพันอยู่กับเมืองและข่างานอุตสาหกรรมที่กว้างและสับสนขึ้น คนในสังคมอุตสาหกรรมจึงมักจะค่อนข้างโดดเดี่ยว แต่ก็มีโอกาสที่ดีกว่า ได้รับส่วนแบ่งจากการแบ่งสรรทรัพยากรหรือสิ่งที่มีคุณค่าของสังคม เช่น การศึกษา สินค้า และบริการที่ดีกว่าเก่า

ดรชนิที่ใช้วัดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมมีอยู่หลายประการด้วยกัน เช่น สัดส่วนประชากรที่ข้องเกี่ยวกับการผลิตสินค้าและบริการต่อประชากรที่ทำการเกษตรและผลิตสินค้าขั้นปฐมอื่นๆ และเมื่อพัฒนาไป ความมั่นคงจะกระจายไปทั่วทั้งสังคมอย่างถ้วนถึงมาตรฐานการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาว่า 4 ใน 5 ส่วน และในจำนวนนี้มากกว่า 1 ใน 3 ส่วนที่ศึกษาต่อในชั้นอุดมศึกษา หรือเราอาจจะสรุปได้ว่าขั้นสูงสุดของสังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็คือสังคมพระศรีอารยณ์นั่นเอง

จากทฤษฎีภาวะทันสมัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าเป็นทฤษฎีของการพัฒนาสังคมที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจการเมืองและสังคมยังล่าหลัง เปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูง ในสังคมที่ล่าสมัย ก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสานกลมกลืนกัน ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้าไป จึงมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ มีการปรับตัวไปในทางที่ดีขึ้น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตราธิป ชัยชนะ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้ภูมิปัญญาและการใช้เทคโนโลยีการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ คือ การผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงในอดีตกับปัจจุบันพบว่า มีสิ่งที่แตกต่างกันคือ ดิน ในปัจจุบันผู้ผลิตบางรายได้นำดินสำเร็จรูปมาทดแทนดินที่มีอยู่ในชุมชน มีการใช้เครื่องจักรเข้ามาแทนแรงงานมนุษย์ในขั้นตอนการเตรียมดิน ได้แก่ การบดดิน การร่อนน้ำออกจากดินและการบวดดิน และขั้นตอนการขึ้นรูป ส่วนสีในการเขียนลายและเคลือบจะใช้ทั้งที่เป็นธรรมชาติและแบบสำเร็จรูป สำหรับเตาเผาเปลี่ยนมาใช้เตาแก๊สเป็นเชื้อเพลิง ในส่วนผลิตภัณฑ์ได้มีพัฒนารูปแบบและลวดลายของผลิตภัณฑ์ตามสมัยนิยม เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก แล้วปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการใช้ภูมิปัญญาและการใช้เทคโนโลยีในการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่ามี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขาดแคลนช่างฝีมือและแรงงาน ความพอใจของเจ้าของสถานประกอบการ การขาดแคลน วัตถุดิบ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การผลิตตามความต้องการของลูกค้า กระแสความนิยมของลูกค้าหรือแนวโน้มของตลาดในปัจจุบัน มีคู่แข่งทางด้านตลาดและการผลิตมาก

วชิรศักดิ์ มัชฌิมากิโร (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมชวานาในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์: กรณีศึกษาผู้ผลิตสุราพื้นบ้านใน จังหวัดเชียงใหม่” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบโลกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อการผลิตสุราพื้นบ้านของสังคมชวานาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขบริบทของสังคมชวานาในจังหวัดเชียงใหม่ที่นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิในการผลิตสุราพื้นบ้านอย่างเสรี 3) เพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องพันอย่างไรต่อชวานาที่ผลิตสุราพื้นบ้านในพื้นที่ จ.เชียงใหม่ และ 4) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางสังคมกับการสร้างอำนาจในการต่อสู้ของชวานาเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องสิทธิในการผลิตสุราพื้นบ้านอย่างเสรี

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการผลิตสุราพื้นบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต เนื่องจากการเข้ามาคุกคามของอำนาจรัฐที่ขี้อ่อนแอสิทธิในการผลิตของชวานาไปไว้กับนายทุนและการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการค้ำประกันเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในระบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลต่อลักษณะทางการผลิตที่ต้องการผลิตเพื่อยังชีพ และนำไปสู่การต่อสู้เรียกร้องในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้สิทธิในการผลิตสุรากลั่นพื้นบ้านอย่างเสรีดังเช่นในอดีต

ในกระบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในการผลิตสุรากลั่นพื้นบ้านอย่างเสรี ชวานาได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับอำนาจรัฐ ได้มีการสร้างอำนาจในการต่อรองในหลายรูปแบบ เช่น การสร้างสัญลักษณ์ การสร้างวาทกรรม และการสร้างเครือข่าย ทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะรูปแบบของเครือข่าย ในนามเครือข่ายเหล้าพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นผลให้เกิดอำนาจในการต่อรองกับรัฐอย่างเป็นรูปธรรมจนสามารถผลักดันให้เกิดการเปิดเสรีในการผลิตสุรากลั่นในปี พ.ศ. 2546 เป็นผลสำเร็จ

การเปลี่ยนแปลงของระบบโลกในยุคโลกาภิวัตน์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสลับซับซ้อนกว่าทุกยุคที่ผ่านมาในอดีต ชวานาซึ่งเป็นชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบจากชนชั้นอื่นๆ ก็พยายามที่จะเอาชนะหรือพยายามที่จะดำรงอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ให้ได้ การต่อสู้นี้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการพยายามค้ำประกันเอาตัวรอดจากระบบโลกได้เป็นอย่างดี แต่ถึงอย่างไรความร้ายกาจของระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ก็ยังทำลายชนชั้นชวานาได้อย่างน่ากลัว จากการต่อสู้ของชวานาผู้ผลิตเหล้าพื้นบ้านภายใต้กลุ่มเครือข่ายเหล้าพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ได้ต่อสู้กับอำนาจของระบบทุนที่ผ่านมาจากอำนาจของรัฐ จนสามารถผลักดันให้กฎหมายเปิดเสรีในการผลิตสุราเป็นรูปธรรมและใช้ได้จริง แต่ผลที่ตามมาคือการล่มสลายของกลุ่มเครือข่ายเหล้าพื้นบ้านแห่งประเทศไทย เพราะเมื่อชวานาสามารถผลิตเหล้าได้เองอย่างถูกกฎหมายแล้ว ความเป็นเครือข่ายและความแข็งแกร่งของกลุ่มก็หมดความสำคัญ เพราะต่างคนก็ต่างที่จะทำเหล้าของตนเองเพื่อจำหน่าย เหล้าเถื่อนถูกนำเข้าสู่ระบบกลายเป็นเหล้าเสียภาษีถูกกฎหมาย เกิดการแข่งขันกันในรูปแบบการค้าเสรีเข้าสู่

กระบวนการของระบบทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ เมื่อกลุ่มล่มสลายในไม่ช้าชานาที่ไม่อาจจะต่อกรกับกลไกของการตลาด การต่อสู้แข่งขันกันในตลาดก็ต้องล้มเลิกการทำเล้าพื้นบ้านไปโดยปริยาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตก็ต้องล้มเลิกไปในที่สุด เหลือเพียงชานาบางส่วนที่สามารถพุงตนเองให้เดินอยู่ได้ในระบบ

ครรชิต พิระภาค (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทามในลุ่มน้ำมูลตอนกลาง” มีวัตถุประสงค์สามประการคือ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาของรัฐที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตผู้คน ตลอดจนระบบนิเวศ และทรัพยากรในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม 2) ศึกษาพลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และ 3) ศึกษาความสลับซับซ้อนและความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิ ในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

ผลการศึกษาสามประการคือ ประการแรกโครงการชลประทานฝายราษีไศลทำให้เกิดผลกระทบและปัญหาตามมาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกิน พื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม แหล่งน้ำ พื้นที่เลี้ยงวัวควาย แหล่งหาปลา แหล่งหาไม้พื้น แหล่งดักเกลือ และการแพร่กระจายของดินเค็ม ส่งผลให้วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามของชาวบ้านต้องเปลี่ยนไป ประการที่สอง การใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามของชาวบ้านวางอยู่บนพื้นฐานของระบอบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนที่มีความสลับซับซ้อนและขัดแย้งกับแนวคิดของระบอบกรรมสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรที่วางอยู่บนหลักการของสิทธิการเข้าถึง สิทธิการใช้ สิทธิการควบคุมและการจัดการสิทธิการเปลี่ยนถ่ายให้กับคนอื่น และสิทธิการคิดกัน อย่างไรก็ตามการละเลยมุมมองความสลับซับซ้อนของสิทธิ ได้นำไปสู่ประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทาม อย่างน้อย 5 ลักษณะคือ 1) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ 2) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ 3) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียง 4) ความขัดแย้งภายในชุมชนตนเอง และ 5) ความขัดแย้งในครอบครัวและวงศ์ตระกูล ประการสุดท้าย ชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบมีการปรับใช้ความรู้ในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ในระดับทรัพยากร ระดับระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร ระดับความเชื่อและพิธีกรรม และระดับวิถีคิด ความรู้ในแต่ละระดับยังมีการปรับใช้และเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามวิถีชีวิต ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

แสงระวี โห้เถื่อย (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านท่าเรือ ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม สักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อ การท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม มีปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัย ภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกได้แก่ บทบาทของรัฐหรือราชการ สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ การจับปลา การค้าขายในแหล่งท่องเที่ยว ส่วนปัจจัยภายในคือ สภาพภูมิศาสตร์ที่เป็น พื้นที่เปิด ข้อจำกัดทางทรัพยากร และการปรับตัวให้สัมพันธ์กับปัจจัยภายนอก ผลกระทบของ พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น คือ ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมชนบทไปสู่ สังคมเมือง ตลอดจนกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ประกอบการ ส่วนศักยภาพของชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว พบว่ามีลักษณะที่แสดงถึงศักยภาพ คือมีกิจกรรมที่ตอบสนองความ ต้องการของสมาชิก มีการตัดสินใจและดำเนินการที่เป็นอิสระ การปรับตัวเพื่อความมั่นคง และมี ผลกำไรจากการประกอบการ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพ คือด้านผู้นำ การบริหาร จัดการ สมาชิกในกลุ่ม และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมใน ชุมชน

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเก็บ รวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักและรวบรวมข้อมูลเอกสารเป็นส่วนประกอบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ตามขั้นตอนดังนี้

การเลือกพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกตำบล บ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ด้วยเหตุผลสำคัญคือ เป็นตำบลที่ประกอบอาชีพการทำนา เกลือมาเป็นระยะเวลายาวนาน และในปัจจุบันยังคงมีการสืบทอดและประกอบอาชีพทำนาเกลือกัน อยู่ โดยมีจำนวนพื้นที่ทำนาเกลือจำนวน 50% ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ กับที่พักอาศัยของผู้วิจัยและมีความคุ้นเคยกับบางพอสมควร ซึ่งผู้วิจัยสามารถเข้าไปเก็บข้อมูลได้ สะดวก รวดเร็ว รวมทั้งสภาพโดยทั่วไปของชุมชนมีความปลอดภัยเพียงพอที่ผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บ ข้อมูลในชุมชนเป็นเวลานานได้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกมาโดยวิธีเจาะจง รวมผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 20 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้ประกอบอาชีพทำนาเกลือ ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจำนวน 14 คน เพื่อเป็นตัวแทน ประชากรในการศึกษา

ตารางที่ 1 รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพทำนาเกลือ

ลำดับ	ชื่อ	อายุ	ที่อยู่
1	นายบุญล้อม แก้วจันทน์	68	10/5 หมู่ที่ 8 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
2	นายสมเกียรติ คุรุทบุญยงค์	63	3 หมู่ที่ 4 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
3	นายสมุทร เพ็งสมุทร	60	4/5 หมู่ที่ 3 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
4	นายน้อย สุดสาคร	57	50/3 หมู่ที่ 5 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
5	นายอดุลย์ กลิ่นประทุม	56	11หมู่ที่ 5 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
6	นายสมบูรณ์ ชุนดิ่ง	53	15 หมู่ที่ 7 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
7	นายสมหมาย บริสุทธินฤดม	53	16 หมู่ที่ 8 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
8	นายสุภาพ ปุ่นครั้น	52	30/4 หมู่ที่ 2 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
9	นายสมพงษ์ สุขปาน	51	43 หมู่ที่ 7 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
10	นายจักรพล กรังพานิช	50	27/5 หมู่ที่ 8 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
11	นายวันชัย กัดคกลีบ	48	14/1 หมู่ที่ 2 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
12	นายรังสรรค์ เขียวบางยาง	45	21/2 หมู่ที่ 4 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
13	นายมานิช เกสสิน	44	107 หมู่ที่ 1 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
14	นายภาณุวัฒน์ ทองอรุณ	33	64/3 หมู่ที่ 6 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร

2. ผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจำนวน 6 คน โดยเลือกเฉพาะอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือเป็นหลัก ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงจำหน่าย

ตารางที่ 2 รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่ผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ

ลำดับ	ชื่อ	อาชีพ
1	นายสำเริง รอดเจริญ	อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6
2	นายสมชาย จ้อยเอม	พ่อค้าเกลือ
3	นายประทีป ทองพวงค์	พ่อค้าเกลือ
4	นายปราโมทย์ นักรบ	ผลิตเครื่องมือในการทำนาเกลือ
5	นายบุญมั่น ทองมาก	รับจ้างเรือเกลือ เข็นเกลือ
6	นางฉลอง นาคทรัพย์	รับจ้างเรือเกลือ เข็นเกลือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษางานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตำรา เอกสาร รายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตการทำนาเกลือ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย และนำมาเป็นแนวทางในการจัดทำแบบสัมภาษณ์

2. อุปกรณ์ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 สมุดบันทึก เพื่อบันทึกข้อมูลจากการซักถามและการสังเกตประจำวัน

2.2 แฟ้มเก็บข้อมูล เพื่อแยกข้อมูลออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อความสะดวกและเรียบร้อยในการนำข้อมูลมาใช้

2.3 เทปบันทึกเสียง เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการเก็บข้อมูล และสามารถบันทึกข้อมูลเนื้อหาได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะข้อมูลบางอย่างที่ผู้วิจัยไม่สามารถบันทึกไว้ได้ทัน

2.4 กล้องถ่ายรูป เพื่อใช้บันทึกภาพเหตุการณ์และกิจกรรมต่างๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ 3 ส่วนดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสืออ้างอิง เป็นต้น ซึ่งจากการทบทวนเอกสารต่างๆ เหล่านี้ ช่วยให้ผู้วิจัยได้รับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชนและผลจากการศึกษาของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษามีข้อค้นพบอย่างไรบ้าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ในชุมชนและยังช่วยให้ผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเป็นแนวทางการสัมภาษณ์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) และ การสังเกต (Observation) โดยมีวิธีการดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยใช้หลักในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยการสร้างแนวคำถามอย่างกว้างๆ เพื่อเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ซึ่งข้อคำถามต่างๆ สามารถยืดหยุ่นได้ไม่กำหนดตายตัว การซักถามในประเด็นและข้อคำถามต่างๆ จะมีการปรับเปลี่ยนลำดับไปได้ตลอดเวลาตามสถานการณ์หรือความเหมาะสม โดยการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้การซักถาม พูดคุยสนทนาแบบเป็นกันเองมากที่สุด

เพื่อป้องกันมิให้บุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลเกิดความกังวลใจ ทำให้ได้ข้อมูลระดับลึกที่เข้าถึงความเป็นจริงมากที่สุด

2.2 การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้หลักการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้ถูกสังเกตกำลังกระทำอยู่ เช่น การรื้อเกลือ การขนเกลือไปเก็บที่ยุ้งเกลือ เป็นต้น นอกจากนี้จะใช้การสังเกตในระหว่างการสัมภาษณ์ โดยจะร่วมสังเกตน้ำเสียง พฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลทั้งทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลด้วย

3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยวิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นขั้นตอนและเป็นระบบมากที่สุดเพื่อง่ายต่อการจัดหมวดหมู่และลำดับความสำคัญของข้อมูล โดยแบ่งได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต จะทำการวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล โดยจะนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกและการถอดเทปบันทึกเสียง มาจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นต่างๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อให้ทราบว่าข้อมูลอะไรบ้างที่ยังต้องตรวจสอบเพิ่มเติม และข้อมูลด้านใดที่ยังหายไป ซึ่งทำให้สามารถศึกษาเจาะจงในระดับลึกต่อไปได้

2. การตรวจสอบข้อเท็จจริงที่พบ โดยตรวจสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้นถูกต้องหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้อีกกับชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนว่าข้อมูลมีทิศทางหรือแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ กรณีข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์มีความขัดแย้งไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะนำคำถามเดิมไปถามผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งเพื่อเป็นการยืนยันและหาข้อสรุปของข้อมูลนั้นให้เกิดความชัดเจน

3. ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเป็นภาพรวมที่สามารถตอบคำถามได้ ตีความหมายว่าสิ่งที่ศึกษานั้นมีความหมายหรือมีความสำคัญต่อผู้ให้ข้อมูลอย่างไร

เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเป็นภาพรวมที่สามารถตอบคำถามได้จึงเขียนบรรยายเพื่อนำเสนอรายงานต่อไป

เวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัยทั้งสิ้น 18 เดือน โดยแบ่งเป็น 4 ระยะคือ

ระยะที่ 1 เริ่มตั้งแต่เดือน กันยายน 2552 – ธันวาคม 2552 รวมทั้งสิ้น 4 เดือน ในระยะนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเข้าสำรวจพื้นที่เป็นครั้งคราว เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นนำมาเขียนโครงการ

ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือน มกราคม 2553 – กรกฎาคม 2553 รวมทั้งสิ้น 7 เดือน ในระยะนี้ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษาและเอกสาร โดยการเข้าไปพบปะพูดคุย สัมภาษณ์ พร้อมทั้งทำคาร์บันที่ภาคสนามทุกครั้งที่จะเข้าไปเก็บข้อมูล

ระยะที่ 3 เริ่มตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2553 – ธันวาคม 2553 รวมทั้งสิ้น 5 เดือน ในระยะนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รวบรวมมา พร้อมทั้งนำมาเปรียบเทียบกับเอกสารต่างๆ ที่ค้นคว้ามาได้ พร้อมทั้งนำเสนอให้อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจทานและปรับปรุงแก้ไขเป็นระยะๆ

ระยะที่ 4 เริ่มตั้งแต่เดือน มกราคม 2554 – กุมภาพันธ์ 2554 รวมทั้งสิ้น 2 เดือน ในระยะนี้ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการศึกษานเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี

ตารางที่ 3 ชาร์ตแสดงเวลาที่ใช้ในการวิจัย

เดือน/ระยะ	ก.ย.52	ต.ค.52	พ.ย.52	ธ.ค.52	ม.ค.53	ก.พ.53	มี.ค.53	เม.ย.53	พ.ค.53	มิ.ย.53	ก.ค.53	ส.ค.53	ก.ย.53	ต.ค.53	พ.ย.53	ธ.ค.53	ม.ค.54	ก.พ.54	
สำรวจและ ศึกษาเอกสาร	←			→															
เก็บรวบรวม ข้อมูล				←								→							
วิเคราะห์ ข้อมูล												←							
สรุปผล การศึกษา																	←		→

ผลงานวิทยนักรศึกษา ระดับปริญญาตรี

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์

จากการวิจัยเรื่องพลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยขอ
นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปข้อมูลพื้นฐานของตำบลบ้านบ่อ

ตอนที่ 2 พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง
จังหวัดสมุทรสาคร

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัด
สมุทรสาคร

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปข้อมูลพื้นฐานของตำบลบ้านบ่อ

1. ประวัติความเป็นมาตำบลบ้านบ่อ

จากการสัมภาษณ์สำเร็จ รอดเจริญอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 สามารถสรุปได้ว่าตำบล
บ้านบ่อเกิดขึ้นในสมัยโบราณประชาชนเป็นคนไทย คำว่าบ้านบ่อสันนิษฐานว่าเกิดจากน้ำทะเล
ขึ้นมาท่วมแล้วแห้งตามบ้นหน้าและกลายเป็นบ่อเกลือ ประกอบกับที่หลังวัดใหญ่บ้านบ่อมีบ่อน้ำ
โบราณสมัยก่อนชาวบ้านนิยมนำเรือไปบรรทุกเพื่อเอาน้ำมาใช้ จึงนำชื่อมาเรียกรวมกันว่าเป็นตำบล
บ้านบ่อ

ความสำคัญของตำบลบ้านบ่อนั้นได้ถูกกล่าวขานอยู่ในเอกสารประเภทนิราศ
หลายต่อหลายเรื่อง เนื่องจากตำบลนี้ตั้งอยู่ในเส้นทางน้ำที่สำคัญที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ
ระหว่างเมืองสมุทรสาคร เมืองสมุทรสงคราม และเมืองราชบุรี อีกทั้งยังเป็นแหล่งชุมชนที่มีคนมาอยู่
อาศัยค่อนข้างมากเป็นจุดแวะพักที่สำคัญอีกจุดหนึ่งมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เช่น นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง
แต่งขึ้นราวปี พ.ศ.2329 กล่าวไว้ว่า

ระกำเตียวเปลี่ยวคั้นฤดีแด่ จนล่วงกระแสนครบุรีไป

ลู่สถานบ้านบ่อนาขวาง ให้อ่างขนางร้อนรณกมลใหม่ (พระบาทสมเด็จพระพุทธ

ยอดฟ้าจุฬาโลก 2329)

สมัยรัชกาลที่ 2 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สุนทรภู่ได้มาที่บ้านบ่อได้แต่งนิราศเมืองเพชรความดังนี้คือ

ในลำคลองสองฟากล้วนจากปลูก	ทะเลยลดูดอกจากขึ้นฝากแฝง
ต้นจากลูกชิดนั้นติดแพง	เข่าช่างแปลงชื่อถูกเรียกลูกชิด
ถึงบ้านบ่อจากมียากสิ้น	เหมือนจากถิ่นท่องเที่ยวมาเปลี่ยนจิต
อันใบจากรากกอไม่ขอชิด	แต่ลูกชิดชอบใจจะใคร่ชม (สุนทรภู่ 2388)

นิราศนรินทร์ ของนายนรินทร์เชิษฐ์ (อิน) มหาดเล็กหุ้มแพร แต่งไว้ราวปี พ.ศ. 2352 กล่าวไว้ว่า

บ้านบ่อน้ำบ่อแห้ง	ไปเห็น
บ่อเนตรคงขังเป็น	เลือดได้
อำโถมแม่แบบเบญ-	จลัษณ์ เรียมเอย
มาจับอัสสุชลให้	พี่แล้วจักลา (นายนรินทร์เชิษฐ์(อิน) 2352)

ในอดีตตำบลบ้านบ่อเป็นที่ตั้งของกิ่งอำเภอบ้านบ่อ ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2464 ได้มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อกิ่งอำเภอบ้านบ่อ เป็นอำเภอบ้านบ่อแทน

จากจดหมายเหตุของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2468 แจ้งว่า ได้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าอำเภอบ้านบ่อ จังหวัดสมุทรสาคร มณฑลนครไชยศรี แต่เดิมนั้นอำเภอบ้านบ่อเป็นที่ชุมนุมของราษฎรในเรื่องการค้าขาย แต่ภายหลังการค้าของราษฎรนั้นได้เปลี่ยนไปชุมนุมกันที่คลองดำเนินสะดวก ตำบลบ้านแพ้วแทน จึงทำให้ตำบลบ้านแพ้วกลายเป็นตำบลที่สำคัญยิ่ง อีกทั้งตำบลบ้านแพ้ว และอำเภอบ้านบ่อนั้นสามารถเดินทางไปจังหวัดสมุทรสาครได้สะดวกรวดเร็ว เพราะมีทางรถไฟอีกประการหนึ่งอำเภอสามพรานได้แบ่งท้องที่การปกครองขึ้นอีกหลายตำบล จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมท้องที่ต่างๆ คือ แยกตำบลคอนไผ่, ตำบลเจ็ดริ้วและตำบลคลองตัน จากอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ไปรวมกับตำบลโรงเข้และตำบลหลักสามของอำเภอบ้านบ่อ รวมเป็น 6 ตำบลเข้าด้วยกันตั้งขึ้นเป็นอำเภอเรียกว่า “อำเภอบ้านแพ้ว” ขึ้นกับจังหวัดสมุทรสาคร ส่วนอำเภอบ้านบ่อมีความสำคัญน้อยลงให้เรียกว่า “กิ่งอำเภอบ้านบ่อ”

ต่อมาวันที่ 19 พฤษภาคม 2469 สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครไชยศรี ได้ไปตรวจราชการพบว่ากิ่งอำเภอบ้านบ่อแผนงานมีน้อยจึงให้รวมแผนมณฑลไทยและแผนกอัยการเข้าด้วยกันกับอำเภอเมืองสมุทรสาคร ส่วนกิ่งอำเภอบ้านบ่อให้มีเจ้าพนักงานสรรพากร 2 คน

ตั้งด่านเก็บภาษีเท่านั้น และในวันที่ 16 มีนาคม 2470 มีคำสั่งให้ยุบกิ่งอำเภอบ้านบ่อรวมเข้ากับ
อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาครจึงมี 3 อำเภอจวบจนทุกวันนี้

การคมนาคมติดต่อระหว่างจังหวัด สมัยก่อนมีรถไฟมากกว่า 100 ปี เรือยนต์โดยสาร
เรือแจว เรือพายและการเดินเท้า มีโรงเรียน 2 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง โรงยา วิถีโลก 2 แห่ง และร้านค้า
คนจีน 4 ร้าน

1. ร้านเจ้าแก้ว
2. ร้านเจ้าแก้วใส
3. ร้านเจ้าแก้วเฮง
4. ร้านเจ้าแก้วฮ้าง

บุคคลที่ควรยกย่อง คือหลวงปู่เจ้าอาวาสวัดบางซุด ได้ยกที่ดินหลายไร่ให้ทาง
ราชการสร้างสถานีตำรวจภูธรบ้านบ่อ เมื่อ พ.ศ.2475 และสร้างสุขศาลาพัฒนาพล ซึ่งได้รับเงิน
จากทางราชการเป็นเงิน 300 บาท เป็นค่าก่อสร้างต่อมาได้เปลี่ยนเป็นสถานีอนามัยบ้านบ่อ

ถนนสายบางซุดซึ่งมีพ่อโต๊ะ แม่ปุย กำเนิดน้อยยกที่ดินให้สร้างและต่อมาหลวงพ่อ
แล้วได้พัฒนาต่อมาจนถึงวัดบางซุดผ่านที่ดินหลายเจ้า ถนนสายขยทิมมีขยทิมเป็นผู้บริจาคที่ดิน
สร้าง พ่ออิน แม่ทวนถวายเป็นที่ดินนาเกลือให้วัดใหญ่บ้านบ่อ พ่อบุญช่วย แม่ปั้น สาคร ถวายเป็นที่ดินสวน
มะพร้าว ตำบลชัยมงคลให้วัดใหญ่บ้านบ่อ ที่ติดทางเข้าวัดบางน้ำวน 40 กว่าไร่ไม่ทราบว่าเป็น
คนถวายให้วัดใหญ่บ้านบ่อ ทวงสายแรกถูกพัฒนาขึ้นในสมัยนายจรัส เทศวิศาลเป็นผู้ว่าราชการ
จังหวัด เมื่อ พ.ศ.2514 คือสายริมคลองหลวงเชื่อมสายธนบุรี-ปากท่อ โดยการนำของผู้ใหญ่สำเร็จ
รอดเจริญ และประชาชนหลายร้อยคนมีการพัฒนาถึง 3 ครั้ง สายที่สองคือสายท้ายวัดใหญ่ มีหลวง
พ่อพระประสาธศีลคุณและกำนันอ่อง แก้วจันทน์ที่เป็นหัวหน้า ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น และ
สายที่สาม คือสายหมู่ที่ 3-6 พัฒนาขึ้นเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2517 ระยะทาง 1,800 เมตร โดยผู้ใหญ่
สำเร็จ รอดเจริญ และถูกพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆต่อมาได้ตัดขาดโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของบมา
ให้เมื่อ พ.ศ.2520

หลวงพ่อพระประสาธศีลคุณร่วมกับผู้ใหญ่สำเร็จ รอดเจริญ ทองหล่อ จ้อยเอม กำนัน
และคณะครูได้ดำเนินการนำไฟฟ้าเข้าสู่ตำบล โดยการหาเงินจากชาวบ้านและสมทบกับสายวัดเกตุ
มดี เป็นเงิน 50,000 บาท โดยทางภาครัฐออก 70% ชาวบ้าน 30% จนชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้กันถ้วน
หน้า และเมื่อปี พ.ศ. 2514 พ่อแล-แม่พุ่ม กลิ่นทุมได้เป็นหัวหน้าฌาปนสถาน โดยการออกเงิน
ส่วนตัว 90,000 บาท ร่วมด้วยเงินบริจาคจากประชาชนจนสร้างเสร็จ ต่อมามีการประชุมเรื่องการ
สร้างกุฏิหลังใหม่ 12 หลัง หอฉัน หอสวดมนต์ กุฏิเจ้าอาวาสโดยมีหลวงปู่แก้ว วัดสุทธาวาสธรรมาราม
เป็นผู้ออกแบบ และมีหลวงพ่อพระประสาธ ศีลคุณเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมาเมื่อหลวงพ่อ

มรณภาพมีการพระราชทานเพลิงศพวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2530 พระปลัดสำราญเป็นเจ้าของอวาสองค์ต่อมาและได้เลื่อนยศเป็นพระครูสาครวิริยาภรณ์ ต่อมามีการสร้างหอฉัน หอสวดมนต์ สร้างเขื่อน สร้างศาลาท่าน้ำหลายหลังเป็นจำนวนเงินหลายล้านบาท

พ.ศ.2534 พี่น้องชาวตำบลบ้านบ่อ ได้ร่วมใจสร้างสะพานข้ามคลองสุนัขหอนขึ้น โดยมีผู้ใหญ่สำเร็จ รอดเจริญเป็นหัวหน้าในการดำเนินการเรียไร้ผู้บริจาค โดยไม่ได้ขอรับจากทางราชการ ในการสร้างสะพานใช้เงินบริจาคจากชาวบ้านจำนวน 2,500,000 บาท โดยมีพ่อแป๊ะ แม่ลิ พี่องฟู้ง คุณประจวบ คุณสมถวิล เปี่ยมนิเวศน์ บริจาคที่ดิน ในการก่อสร้างครั้งนั้นพี่น้องชาวนาเกลือ ตำบลบางโทรัด กาหลง นาขวาง นาโคก มาร้องว่าช่องระหว่างเสาแคบเกินไปไม่สามารถเดินเรือได้ ให้ดำเนินการรื้อถอนไปเสียแล้วก่อสร้างช่องใหม่ให้ระยะห่างถึง 10 เมตร เท่ากับสะพานกาหลง ทำให้พี่น้องชาวตำบลบ้านบ่อต้องไปประชุมที่อำเภอหลายครั้ง แล้วสร้างต่อมาจนสำเร็จและเปิดใช้มาจนถึงทุกวันนี้โดยไม่มีอันตรายต่อชาวเรือแต่อย่างใด เมื่อแล้วเสร็จพระศรีธีระพงศ์เจ้าคณะจังหวัด ได้ดำเนินการกราบเรียนทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ มาเป็นองค์ประธานเปิดสะพานทูลเกล้าถวายสมเด็จพระเจ้า 90 พรรษา เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2535 ยังความดีใจมาสู่ชาวบ้านตำบลบ้านบ่อและตำบลใกล้เคียง และในทุกๆปีเมื่อถึงวันที่ 7 ตุลาคม ต้องมีพิธีทำบุญใส่บาตรเลี้ยงพระเช้าจำนวน 9 รูป ชาวบ้านนำข้าวขันแกงโลมาร่วมใจถวายพระโดยพร้อมเพรียงกัน

ต่อมาคุณมณฑล ไกรวัตนุสสรณ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ขบงบประมาณจากโยธาจังหวัด เป็นเงินจำนวน 14 ล้านบาท สร้างสะพานหลวงพ่อคุณ โขนอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นสะพานมาตรฐาน ทำให้การเดินทางไปกระเช้าขาว มหาชัย บางกระเจ้า บางซุด ไปออกทำกิน ทำลอม สะดวกและรวดเร็วอีกทั้งเป็นทางขนส่งสินค้าเข้าออก เช่น เกลือ กุ้ง ปลา กะปิ อิฐ หิน ปูน ทราย้อนกลับไปเมื่อ พ.ศ.2475 ที่หลวงพ่อบุญให้ที่ก่อสร้างสถานีตำรวจบ้านบ่อมาเป็นระยะเวลา 60 ปี ในปี พ.ศ.2534 มีข่าวออกมาว่าจะย้ายสถานีตำรวจบ้านบ่อไปอยู่บางโทรัด พี่น้องชาวตำบลบ้านบ่อได้คัดค้านไม่ให้ย้าย โดยร้องเรียนไปยังกระทรวงมหาดไทยถึง 2 ครั้ง แต่คัดค้านทำไร้ก็ไม่สำเร็จเหลือเพียงบ้านพักตำรวจแต่ไม่สามารถรับแจ้งความได้ การปกครองมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ระยะเวลา 80 ปี มีกำนันมาหลายคนดังนี้ คือ

1. กำนันสอน แก้วจูนันท์
2. กำนันอ่อง แก้วจูนันท์
3. กำนันธีระ จ้อยเอม
4. กำนันอ่อง แก้วจูนันท์
5. กำนันทองย้อย แก้วจูนันท์

6. กำนันชนพล วิโรจน์กิจจา

7. กำนันสนม อุษยาหาญ

8. กำนันวิมล ครุฑธา

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านกราบไหว้และนับถือในตำบลบ้านบ่อคือหลวงพ่อบ้าเลไลย์ หลวงพ่อคุณ โชน หลวงพ่อเขาคอก หลวงพ่อน้อย และศาลเป็ะกง ที่หมู่บ้านชายทะเลกระเช้าขาว หมู่ 9 ติดกับอ่าวไทย มีอาชีพออกทะเลเพื่อรูดเคามาทำกะปิ และมีใต้เรือออกทะเลซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธมีการใส่บาตรทุกเช้า และวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ไปถือศีลเป็นประจำ วันสำคัญ วันขึ้นปีใหม่ วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ แต่ละวัดจะจัดงานประจำปี มีมหรสพเปิดทองรอยพระพุทธบาท ซื่อสำหรับถวายพระและทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บางวัดมีการจัดประเพณีลอยกระทงวันเพ็ญกลางเดือนสิบสอง มีการประกวดหนูน้อยนพมาศ แข่งเรือ วันสารทไทย วันตรุษ วันสงกรานต์ มีการสร้างพระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้ใหญ่เพื่อขอพรเป็นประเพณี งานบวช งานแต่ง และงานศพมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีวัดอยู่ 4 วัดคือ

1. วัดใหญ่บ้านบ่อ
2. วัดไต้บ้านบ่อ
3. วัดบางซุด
4. วัดกระเช้าขาว

ประวัติวัดวัดใหญ่บ้านบ่อ มีเนื้อที่จำนวน 68 ไร่ สร้างขึ้นสมัยอยุธยาตอนกลาง ในสมัยก่อนเป็นวัดคู่มีสมาการมาแล้วจำนวน 12 รูป มีเสมาคู่เป็นศิลาแลงในพระอุโบสถ ที่กำแพงมีเจดีย์หลายองค์ มีหลวงพ่อบ้าเลไลย์อยู่หน้าอุโบสถ ข้างในมีหลวงพ่พระประธานที่สวยงาม มีพระโมคลาพระสารีบุตร และพระปญจวัคคีย์ 5 องค์ที่หน้าบรรณพระอุโบสถ มีการซ่อมบำรุงมุงกระเบื้องและซุ้มประตูใหม่เมื่อปี พ.ศ.2512 โดยพ่อเล็ก แม่หมา ไทริบุญเป็นผู้สร้าง ส่วนเพดานด้านหน้าและด้านหลังมีพ่อบุญส่ง แม่ทองคำ ทองมากเป็นผู้บริจาคเงินจำนวน 550,000 บาท ต่อมาซ่อมด้านในพระอุโบสถในปี พ.ศ.2542 และซ่อมเปิดทองพระประธาน

ประวัติวัดบางซุด เก่าชื่อว่าวัดคลองซุด มีเนื้อที่จำนวน 35 ไร่ สร้างถวายโดยพี่น้องชาวบางซุด มีคลองบางซุดไหลผ่านหมู่ 7 หมู่ 8 มีโรงเรียนจำนวน 2 หลัง ในสมัยแรกมีสมาการมาแล้ว 3 รูป ต่อมาหลวงพ่อบ่อนหรือพระครูศรีสมุทรเขตเป็นเจ้าอาวาส ได้ดำเนินการสร้างพระอุโบสถขึ้นในปีพ.ศ.2492 ต่อมาหลวงพ่อบ่อนมรณภาพเมื่อปี พ.ศ.2496 ได้แต่งตั้งหลวงพ่อบ่อแก้วขึ้นมาเป็นเจ้าอาวาส ต่อมาได้สมณศักดิ์เป็นพระครูเกษมธรรมสาคร ได้ทำการพัฒนากุฏิ หอฉัน หอสดมภ์ ศาลาการเปรียญ ฌาปนสถาน ทำการขยายถนน ในปีพ.ศ.2525 พระครูเกษมธรรมสาคร

ได้มรดกภาพ ได้มีหลวงพ่อเชื่อมเป็นเจ้าของอาวาสรูปต่อมาจึงทำการพัฒนาสร้างวิหาร สร้างพระโศภหลังใหม่และทำการปิดทองลูกนิมิตเมื่อปีพ.ศ.2547 ต่อมาในปีพ.ศ.2545 หลวงพ่อเชื่อมได้มรดกภาพแล้วจึงแต่งตั้งพระครูสมุห์ อาจารย์ยุคโตขึ้นเป็นเจ้าอาวาส ได้ช่วยหาเงินขอคืนจากคุณสมพงศ์ คุณประทุม พุกาพันธ์ ถมบริเวณสนามหน้าพระอุโบสถหลังเก่าจนเต็ม เป็นจำนวนเงินกว่าหนึ่งแสนบาท ต่อมาได้พัฒนาทำสะพานและทำถนนเชื่อมทางสายยายทิมโดยงบประมาณจาก สจ.และอบต.

ประวัติวัดไต้บ้านบ่อ ตั้งอยู่หมู่ 1 ติดกับตำบลบางกระเจ้า มีเนื้อที่จำนวน 35 ไร่ มีคลองสุนัขหอนไหลผ่าน ถือว่าเป็นวัดเก่าอีกวัดหนึ่ง มีอาคารเรียนจำนวน 3 หลัง ในสมัยแรกมีหลวงตาปลื้มเป็นเจ้าอาวาสทำการสร้างพระอุโบสถหลังเก่า ต่อมาหลวงตาปลื้มมรดกภาพ ได้มีการแต่งตั้งหลวงตาเป่า ต่อจากหลวงตาเป่าก็มีหลวงตาเตี้ย เมื่อหลวงตาเตี้ยมรดกภาพลงจึงแต่งตั้งพระวิเชียรหรือพระครูสาครวิชิตธรรม เจ้าคณะตำบลบ้านบ่อเป็นเจ้าอาวาส และได้พัฒนาวัดสร้างกุฏิ หอฉัน ศาลา โรงครัว ฌาปนสถาน และวางเสาเข็มพระอุโบสถโดยมีนายพัด ทองรัชชเป็น ผู้เรียไ้เงินบริจาค ต่อมาพระครูสาครวิชิตธรรมมรดกภาพจึงได้แต่งตั้งพระอธิการเล็กเป็นเจ้าอาวาส และเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสาครธรรมวัตร ได้ดำเนินการสร้างพระอุโบสถต่อ สร้างศาลาการเปรียญ ขุดตัดถนนเข้าวัด สร้างห้องน้ำห้องสุขา ย้ายอนุสาวรีย์ ถมดินถมลูกรังบริเวณวัด ส่วนศาลาการเปรียญมีแม่บุญรวย เถลิ้มชัยเป็นหัวหน้าหาเงินเรียไ้ ศาลาท่าน้ำและหอรองขังมีจำสุ่น นางสาวร้าย เป็นผู้จัดสร้างถวาย มีคณะกรรมการดำเนินการสร้างสะพานข้ามคลองสุนัขหอนไปหลวงพ่อเขาดก หมู่ 2

ประวัติวัดกระเช้าขาว ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ติดกับอ่าวไทย มีผู้ใหญ่อวด แม่กิมฮวย แม่หมาหอมทอง เตี้ยง่วนสุน แม่ทองดี พิพัฒน์กุล ชาวบ้านกระเช้าขาวถวายที่ดินสร้างวัดจำนวน 85 ไร่ มีหลวงตาพ่อนไปจากวัดใหญ่บ้านบ่อไปเป็นเจ้าอาวาสในช่วงแรก ต่อมาเมื่อพระหมอ หลวงตาถัน หลวงตากุ้ง เป็นเจ้าอาวาสตามลำดับ ต่อมาเมื่อหลวงพ่อซาซึ่งไปจากวัดบางซุดเป็นเจ้าอาวาส ได้ทำการพัฒนาวัด พระอุโบสถหลังเก่า มีโรงเรียนจำนวน 3 หลัง จากนั้นหลวงพ่อซาได้ลาสิกขาบท ชาวบ้านได้นิมนต์หลวงพ่อทองย้อยจากวัดบางซุดไปเป็นเจ้าอาวาสได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูพิพัฒนประชากิจ เมื่อพ.ศ.2517 หลวงพ่อได้เล็งเห็นความยากลำบากของพี่น้องชาวกระเช้าขาวที่จะเดินทางเข้าสู่ตัวจังหวัดต้องล่องเรือออกทะเลได้คลื่นลม เปียกเนื้อเปียกตัว รวมทั้งไปหมู่อื่นในตำบลบ้านบ่อต้องเดินเท้าหรือใช้เรือเป็นเวลาหลายชั่วโมงกว่าจะถึง จึงเริ่มพัฒนาสร้างถนนจากทางสายท่าจีนใกล้กับวัดสุทธาวารามหรือวัดช่องลม เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร โดยมีคุณวิบูลย์ ปวงกิจจา หลวงตากุ้งผู้ช่วยเจ้าอาวาส กรรมศาลศาลแป๊ะกง ชาวบ้านโรงล่าง โรงบน และได้เรือร่วมช่วยกันสร้าง ต่อมาได้งบประมาณจากรัฐบาลเข้ามาพัฒนาโดยเปลี่ยนจากสะพานไม้เป็นสะพานปูน หลวงพ่อ

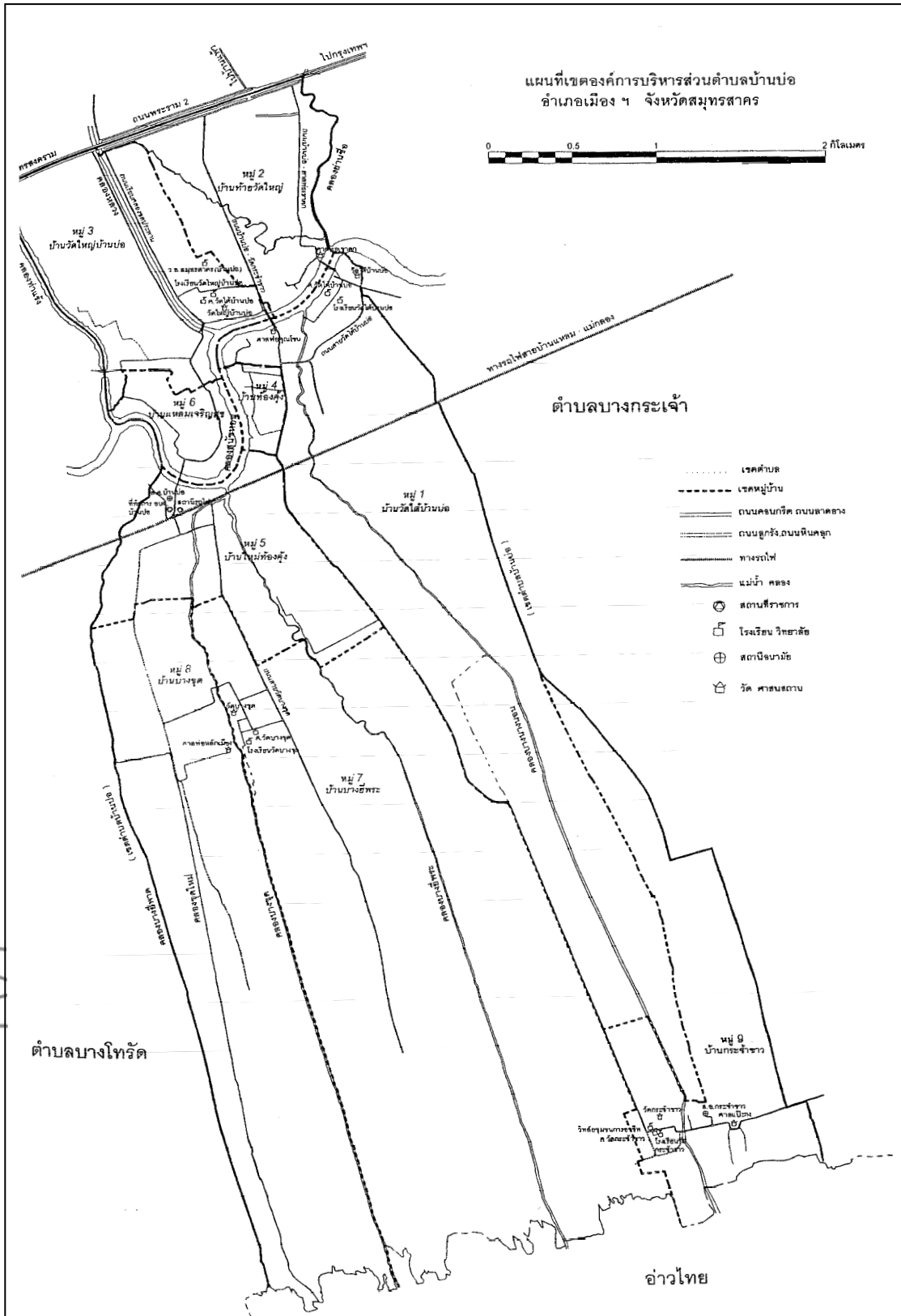
ได้พัฒนาถาวรวัตถุได้แก่ ศาลาการเปรียญ ฌาปนสถาน พระอุโบสถหลังใหม่ หล่อพระพุทธรูป หอสมุด หอฉัน หอสงฆา โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และพิพิธภัณฑที่เก็บซากปลาวาฬ

การศึกษาเริ่มที่วัดใหญ่บ้านบ่อเมื่อ พ.ศ. 2465 หรือ 80 กว่าปีที่แล้ว ครั้งแรกเริ่มเรียนที่ศาลาวัดใหญ่บ้านบ่อ และต่อมาได้สร้างโรงเรียนหลังแรก (โรงเรียนวัดใหญ่บ้านบ่อ บ้านบ่อราษฎร์บำรุง) โดยมีอาจารย์เที่ยง บัวเพียร เป็นอาจารย์คนแรก คนที่สองชื่ออาจารย์เชื้อ ท้วมสมบุรณ์ อาจารย์วีรพงษ์ อาจารย์บุญช่วย แก้วจันทน์ อาจารย์สุขชัย สนธิวงศ์ เงินเดือนสมัยนั้นได้รับเงินเดือนๆ ละ 20 บาทการสอบไล่ประจำปีต้องมาสอบรวมที่โรงเรียนวัดใหญ่บ้านบ่อ เช่น โรงเรียนวัดบางน้ำวน โรงเรียนวัดบางซุด โรงเรียนวัดไต้บ้านบ่อ โรงเรียนวัดกระซำขาว ซึ่งแตกต่างจากสมัยนี้ที่โรงเรียนต่างๆจัดสอบกันเอง ในปี พ.ศ.2545 พระครูสาครวิริยาภรณ์ เป็นประธาน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คุณมณฑล ไกรวัฒน์สุรณ เป็นรองประธาน สจ. อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการการศึกษาาร่วมกันทอดผ้าป่าหาทุนก่อสร้างได้เงิน 330,000 บาท แล้วจึงนำมาสร้างหอสมุด

ย้อนกลับไปเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2539 อธิบดีกรมอาชีวศึกษาได้ตกลงเช่าที่วัดธรรมิสงฆ์จำนวน 25 ไร่ กำหนดระยะเวลา 30 ปี ค่าเช่าปีละ 27,210 บาทต่อปี เพื่อสร้างวิทยาลัยเทคนิคสมุทรสาครแห่งที่ 2 เป็นอาคารสูง 6 ชั้น สร้างความเจริญมาสู่ตำบลบ้านบ่อยิ่งนัก

สภาพทั่วไปข้อมูลพื้นฐานของตำบลบ้านบ่อ

ที่ตั้ง ตำบลบ้านบ่อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอเมืองสมุทรสาคร ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองฯ ประมาณ 11 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ (ถนนพระราม 2) มีเนื้อที่ทั้งหมด 9,168 ไร่ หรือ 14.67 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลโดยมีพื้นที่ติดชายทะเลด้านอ่าวไทยรวม 3 หมู่บ้านคือ หมู่ 7, หมู่ 8 และ หมู่ 9 ดินส่วนใหญ่เป็นดินเค็มจึงเหมาะกับการทำนาเกลือและการประมง (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อ, ส่วนงานวิเคราะห์นโยบายและแผน 2551 : 3-6) ระดับปริญญาตรี

แผนภูมิที่ 3 แผนที่ตำบลบ้านบ่อ

ทิศเหนือ จดตำบลชัยมงคล (ถนนพระราม 2)

ทิศตะวันออก จดตำบลบางกระเจ้า

ทิศใต้ จดชายทะเลอ่าวไทย

ทิศตะวันตก จดตำบลบางโหนด

ตำบลบ้านบ่อมีหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 7,909 คน แยกเป็นชาย 3,885 คน แยกเป็นหญิง 4,024 คน คริวเรือนทั้งสิ้น 2,642 คริวเรือน

ตารางที่ 4 ข้อมูลประชากรในตำบลบ้านบ่อ

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)			จำนวน คริวเรือน
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านวัดใต้บ้านบ่อ	435	464	899	204
2	บ้านท้ายวัดใหญ่บ้านบ่อ	942	973	1,915	954
3	บ้านวัดใหญ่บ้านบ่อ	520	535	1,055	482
4	บ้านท้องคู้ง	118	114	232	86
5	บ้านใหม่ท้องคู้ง	426	469	895	227
6	บ้านแหลมเจริญสุข	278	283	561	139
7	บ้านบางอีพระ	280	266	546	123
8	บ้านบางซุด	360	382	742	163
9	บ้านกระซ้าขาว	526	538	1,064	264
รวม		3,885	4,024	7,909	2,642

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อ, ส่วนงานวิเคราะห์นโยบายและแผน, “แผนพัฒนา 3 ปี ประจำปี 2553-2555,” มิถุนายน 2551.

สภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเกลือ การประมง การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และค้าขาย หน่วยงานธุรกิจในตำบลบ้านบ่อมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม สถานประกอบการ ร้านอาหาร ร้านค้า หนาแน่นบริเวณริมถนนสายหลักในตำบล เศรษฐกิจของตำบลบ้านบ่อส่วนใหญ่เป็นเศรษฐกิจ ที่มาจากภาคพื้นทางการเกษตรและการประมงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพและดำเนินธุรกิจทางด้านนี้เรื่อยมา จนมาถึงใน ปัจจุบัน ได้มีการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรม การค้า และการพาณิชย์เพิ่มมากขึ้น

ทำให้การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของตำบลมีทางเลือกเพิ่มมากขึ้น การใช้ที่ดินไม่ได้ใช้ในการทำประมงหรือการเกษตรอย่างเดียว ถูกใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน เพื่อประกอบธุรกิจการค้าดังนี้

1. โรงแรม/รีสอร์ท	5	แห่ง
2. ปั๊มน้ำมันและก๊าซ	2	แห่ง
3. โรงงานอุตสาหกรรม	6	แห่ง
4. มินิมาร์ท	1	แห่ง

สภาพสังคม

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประชาชนภายในตำบลมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ริมเส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำ วัดและโรงงานอุตสาหกรรม และบางส่วนกระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่การเกษตร สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การศึกษา		
1.1 โรงเรียนประถมศึกษา	4	แห่ง
1.2 โรงเรียนมัธยมศึกษา	2	แห่ง
1.3 โรงเรียนอาชีวศึกษา	1	แห่ง
1.4 โรงเรียน/สถาบันชั้นสูง	1	แห่ง
1.5 ศูนย์ ศรช.ตำบลบ้านบ่อ	1	แห่ง
1.6 หอกระจายเสียง	4	แห่ง
2. สถาบันและองค์กรทางศาสนา		
2.1 วัด	4	แห่ง
2.2 สำนักสงฆ์	1	แห่ง
2.3 ศาลเจ้า	1	แห่ง

ผลงานชิ้นนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

3. สาธารณสุข		
3.1 สถานอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน	2	แห่ง
3.2 สถานพยาบาลเอกชน (คลินิก)	1	แห่ง
3.3 ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	1	แห่ง
3.4 อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ	100	
4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน		
4.1 ที่ทำการตำรวจชุมชนตำบลบ้านบ่อ	1	แห่ง
4.2 รถดับเพลิง (ที่ทำการ อบต.)	1	แห่ง

5. การบริการพื้นฐาน

5.1 การคมนาคมมี 2 เส้นทาง คือ

5.1.1 ทางรถยนต์สายชนบุรีปากท่อ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35) ผ่านพื้นที่ตำบลบ้านบ่อบางส่วน

5.1.2 ทางรถไฟจากตำบลท่าฉลอม-จังหวัดสมุทรสงคราม (ผ่านตำบลบ้านบ่อ ระยะทาง 10 กิโลเมตร)

5.2 โทรคมนาคม โทรศัพท์สาธารณะ 9 หมู่บ้าน

5.3 การไฟฟ้า เข้าถึงครบทุกหมู่บ้าน และมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน

5.4 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น มีบ่อน้ำบาดาลจำนวน 19 แห่ง

5.5 แหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ ลำห้วย คลอง จำนวน 7 สาย

6. ข้อมูลอื่นๆ

6.1 ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ได้แก่ ลำคลองสุนัขหอนและชายทะเลกระซ้าขาว

6.2 มวลชนจัดตั้ง

6.2.1 ลูกเสือชาวบ้าน 1 รุ่น 100 คน

6.2.2 กลุ่มสตรี 1 รุ่น 25 คน

6.2.3 กลุ่ม อสม. 9 รุ่น 84 คน

6.2.4 กลุ่มเยาวชน 1 รุ่น 80 คน

6.2.5 อื่นๆ (อปพร.) 1 รุ่น 30 คน

ตอนที่ 2 พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

แผนงานวิจัยแก้ปัญหานาเกลือตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จ.สมุทรสาคร จากกรณีศึกษา

ชาวนาเกลืออาวุโสที่อยู่ในหมู่บ้าน พบว่าชาวนาเริ่มทำนาเกลือโดยการนำของขุนสมุทรธานีรัตนประมาณปีพุทธศักราช 2478 โดยเล็งเห็นประโยชน์ในการนำที่ว่างเปล่ามาพัฒนา เริ่มจากตำบลบางหญ้าแพรกและขยายมาสู่ตำบลบ้านบ่อตามลำดับ การทำนาเกลือเป็นอาชีพที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้มีบางอย่างปรับเปลี่ยนไปตามความทันสมัยเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน สามารถแบ่งยุคของพลวัตนาเกลือออกเป็น 2 ยุค ได้แก่ ยุคดั้งเดิมและยุคปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1. พื้นที่ทำนา

การทำนาเกลือต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อใช้เป็นพื้นที่ตากน้ำทะเล พื้นที่ขนาดกว้างใหญ่ทำให้ผิวน้ำกว้าง น้ำได้ลมและแสงแดดมากตามขนาดของพื้นที่ ทำให้น้ำทะเลที่อยู่ในแปลงนาเค็มในเวลาอันรวดเร็วและทำให้เกลือตกผลึกเร็วมากขึ้น

ตั้งแต่ยุคดั้งเดิมถึงยุคปัจจุบันมีการแบ่งพื้นที่ทำนาออกเป็นแปลงแต่ละแปลงเรียกว่า นา 1 แถบ มีพื้นที่นาประมาณ 30-40 ไร่ กว้างประมาณ 40 เมตร ยาวประมาณ 1,200-1,600 เมตร ความกว้างความยาวนี้ขึ้นอยู่กับพื้นที่ระหว่างชายฝั่งทะเลจนถึงเส้นทางขนถ่ายเกลือหรือขึงเก็บเกลือ โดยนาแต่ละแถบมีการแบ่งลักษณะการทำนาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 นาขึ้น ลักษณะของนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวตั้งมีการแบ่งพื้นที่นาเพื่อตากน้ำทะเลในระดับความเค็มต่างๆ เป็นลำดับ ตามแผนภูมิที่ 4

1. ว่างักน้ำ
2. นาประเทียบ
3. นาทากน้ำ
4. นาเชื้อ
5. นาปลง

แผนภูมิที่ 4 ลักษณะนาขึ้น

1.2 นาวน ลักษณะของนาไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เนื่องจากมีพื้นที่จำกัดด้านขนาดของพื้นที่การจตุรูปแบบนาให้ครบวงจรการตากน้ำทะเล ตามแผนภูมิที่ 5

1. ว่างตากน้ำ	
2. นาประเทียบ	3. นาทากน้ำ
5. นาปลง	4. นาเชื้อ

แผนภูมิที่ 5 ลักษณะนาวน

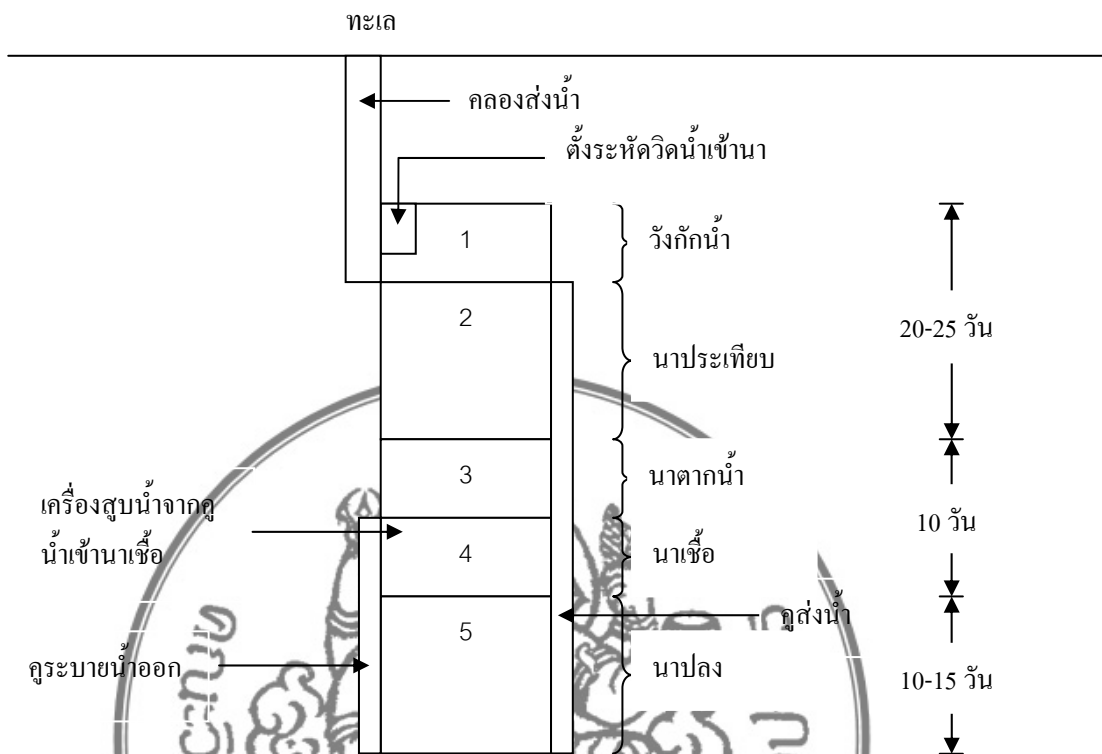
จากรูปแบบการแบ่งลักษณะการทำงานที่เกิดขึ้นอยู่กับรูปแบบลักษณะของที่ดิน ถ้าพื้นที่มีลักษณะแคบและยาวต้องเลือกทำแบบนาขั้น ถ้ามีลักษณะหน้ากว้างจึงเลือกทำแบบนาวน การทำนาทั้ง 2 ลักษณะนี้ได้ผลผลิตเกลือในปริมาณเท่าๆกัน เปรียบเทียบจากพื้นที่ที่ทรงงานา เท่าๆกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของแต่ละพื้นที่มากกว่า ในปัจจุบันนี้รูปแบบการทำงานเกลือ แบบนาวนได้รับความนิยมมากกว่าเพราะว่าใช้ต้นทุนในการทำน้อยกว่า เนื่องจากรูปแบบนาขั้นใน ส่วนของนาปลงอยู่ไกลจากขุ้งเก็บเกลือมากกว่านาวน ทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการเข็นเกลือเพิ่มขึ้น

รูปแบบการแบ่งทรงงานาเกลือแบ่งได้เป็นสองแบบ คือ นาขั้นและนาวน นาขั้น จะมีลักษณะเป็นไร่เดี่ยวตรงขึ้นไปมีมากได้ถึง 5 ชั้น ส่วนนาวนจะมีสองไร่คู่ขนานกัน ไม่เกิน 3 ชั้น ขึ้นอยู่กับเนื้อที่ถ้าหน้ากว้างก็ทำเป็นนาวนได้ หน้าทีแคบก็ทำนาขั้น ส่วนมากชาวนาก็จะเลือกทำ แบบนาวนมากกว่าเพราะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้เยอะ (สมุทร เพ็งสมุทร 2553)

การแบ่งนาเกลือจะดูลักษณะทางกายภาพของที่นา โดยยึดด้านที่ติดแม่น้ำลำคลอง เป็นหลัก เวลาสร้างขุ้งนางเก็บเกลือต้องสร้างคิบลำคลองเพื่อเวลาขนเกลือจะได้สะดวก แล้วก็ต้อง ให้นาปลงอยู่ติดกับขุ้งจะได้ไม่ต้องเดินไปไกล ถ้าที่ใครมีด้านที่ติดคลองกว้างก็จะเลือกทำแบบนาวน เพราะนาปลงจะอยู่ติดกับขุ้งมากกว่านาขั้น ยิ่งนาปลงอยู่ไกลขุ้งมากเท่าไรห่าหาก็จะแพงขึ้น ตามไปด้วย (สมพงษ์ สุขปาน 2553)

ในนา 1 แอบมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ ประมาณ 5 ส่วน หรือที่เรียกว่า กระทบ เพื่อใช้ตากน้ำทะเลที่มีความเค็มในระดับต่างๆ กัน โดยใช้ดินทำคั้นกันน้ำทะเลออกจากกัน ทั้งนาขั้นและนาวนสองข้างนามีคูส่งน้ำข้างหนึ่งสำหรับนำน้ำทะเลเข้าสู่ทรงงานาและอีกข้างหนึ่ง เป็นคูระบายน้ำออกจากทรงงานา คูระบายน้ำนี้มีลักษณะเป็นคันดินกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร และลึกประมาณ 20 เซนติเมตร รูปแบบการแบ่งพื้นที่การทำงานเกลือตามแผนภูมิที่ 6 โดยแต่ละ กระทบมีประโยชน์และวิธีการใช้สอยที่แตกต่างกันดังนี้

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

แผนภูมิที่ 6 รูปแบบการแบ่งพื้นที่การทำนาเกลือ

1. ส่วนที่ 1 เรียกว่า “วงักน้ำ” เป็นกระถงที่มีขนาดใหญ่และลึก โดยมีคันดินกว้างและสูงกว่ากระถงอื่นๆ ใช้เป็นที่สำหรับเก็บกักน้ำทะเลจากลำรางเข้าสู่ผืนนา น้ำทะเลที่นำมาเก็บขังไว้ในวงักน้ำ เรียกว่าน้ำอ่อนเป็นน้ำที่เก็บกักไว้ใช้ตลอดฤดูกาลทำนาเกลือ โดยระบายให้แปลงนาส่วนอื่นๆ ในกระถงที่อยู่ถัดเข้าไป น้ำทะเลที่นำมาเก็บขังไว้ในวงักน้ำในยุคดั้งเดิมใช้ระหัดวิดน้ำกับกังหันลมร่วมกันดูดน้ำเข้าสู่วงักน้ำ แต่ในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาใช้เครื่องยนต์สูบน้ำแทน เพราะสะดวกกว่า แต่มีค่าน้ำมันเพิ่มค่าใช้จ่ายมากขึ้นกว่าเก่าที่ใช้เพียงพลังงานลมทำให้พัฒนามหุนครระหัดวิดน้ำให้ทำงาน ในวงักน้ำนี้ชาวนาเกลือยังใช้เป็นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง ปู ปลา ฯลฯ แต่ดั้งเดิมนั้นสัตว์น้ำมักมาจากธรรมชาติ โดยลูกกุ้งลูกปูและลูกปลาเข้ามาพร้อมกับน้ำทะเล แต่ในยุคปัจจุบันด้วยสภาพน้ำทะเลที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ลูกกุ้งลูกปูลูกปลาที่มีอยู่ในธรรมชาติมีปริมาณน้อยลงไม่คุ้มค่ากับการดูแล จึงไม่มีการเลี้ยงเป็นกิจจะลักษณะต่อไป

เดี๋ยวนี้ น้ำทะเลมันเสียมากกว่าแต่ก่อนเยอะ เมื่อก่อนในวงักน้ำมีกุ้งมีปลาเข้ามาเกิดตามธรรมชาติ ก็เลี้ยงไปตามมีตามเกิดเมื่อถึงเวลาที่มาดักไปกิน กินไม่หมดก็เอาไปขายได้เงิน

มาช่วยเหลือครอบครัว แต่เดี๋ยวนี้เปิดน้ำเข้ามาไม่มีตัวอะไรเกิดเลยเชื่อในทะเลมันไม่มี ก็เลยปล่อยทิ้งไว้เฉยๆ (สมหมาย บริสุทรินฤดม 2553)

2. ส่วนที่ 2 เรียกว่า “นาประเทียบ” ซึ่งใช้พื้นที่ค่อนข้างมากเช่นเดียวกับวังกักน้ำ แต่แบ่งเป็นกระทงย่อยๆ กระทงละ 1-3 ไร่ ค้นดินเล็กกว่าวังกักน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เป็นที่ตากน้ำ โดยระบายน้ำจากวังกักน้ำเข้าสู่แปลงนาในแต่ละกระทง ผ่านช่องที่เรียกว่า “หุนา” ที่มีลักษณะเป็นไม้กระดานยาว 60-70 ซม. คั่นระหว่างคั่นดินทำเป็นช่องให้น้ำไหลผ่านกว้างประมาณ 20-30 ซม. เพื่อกันน้ำไม่ให้ไหลเข้าออกได้ การระบายน้ำออกจากวังกักน้ำในยุคดั้งเดิมใช้ระหัดวิดน้ำเป็นตัวจุดน้ำให้ไหลออกจากกระทงนา แต่ในยุคปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้งานโดยติดตั้งเป็นเครื่องยนต์สูบน้ำแทน เช่นเดียวกับวังกักน้ำน้ำที่ขังไว้ในนาตากน้ำลึกประมาณ 20-25 ซม. การตากน้ำในส่วนนี้เป็นการแผ่หน้าทะเลให้บางๆ เพื่อให้หน้าทะเลได้รับแสงแดด ทำให้น้ำระเหยได้รวดเร็ว ส่วนความเค็มของน้ำสูงกว่าน้ำในวังกักน้ำ

3. ส่วนที่ 3 เรียกว่า “นาตากน้ำ” ใช้พื้นที่น้อยกว่าวังกักน้ำและนาประเทียบ เมื่อน้ำในนาประเทียบมีความเข้มข้นประมาณ 15 ดีกรี ชาวนาเกลือระบายน้ำเกลือเข้าสู่นาตากน้ำผ่านหุนา น้ำที่อยู่ในนาตากน้ำลึกประมาณ 15-20 ซม. ตากจนกระทั่งมีความเค็มตามที่กำหนดไว้แล้วจึงระบายลงส่วนอื่นๆ ต่อไป

4. ส่วนที่ 4 เรียกว่า “นาเชื้อ” นาเชื้อแบ่งเป็นกระทงขนาดประมาณ 1-2 ไร่ มีจำนวนประมาณ 1-3 กระทง นาเชื้อเป็นส่วนที่ใช้เพาะเชื้อเกลือแต่น้ำในนาเชื้อไม่สามารถตกผลึกเป็นเกลือได้ น้ำที่อยู่ในนาเชื้อมีหน้าที่หล่อเลี้ยงผลึกเกลือที่อยู่ในนาปลง เมื่อน้ำในนาเชื้อมีความเข้มข้นประมาณ 24 ดีกรี จึงระบายน้ำเข้าสู่นาปลงต่อไป น้ำที่อยู่ในนาเชื้อนี้เรียกว่า น้ำแก่

5. ส่วนที่ 5 เรียกว่า “นาปลง” ในพื้นที่ทำนาเกลือทั้งหมด 30-40 ไร่นั้น สามารถแบ่งเป็นนาปลงได้ 6 ไร่ แยกเป็นกระทง กระทงละ 1 ไร่ รวม 6 กระทง จำนวนกระทงนาปลงมีจำนวนใกล้เคียงกับกระทงนาตากน้ำและนาเชื้อรวมกัน พื้นที่นาปลงใช้เป็นที่ให้น้ำทะเลตกผลึกเป็นเกลือเม็ด ผลผลิตจากการทำนาเกลือที่มีอยู่ได้จากนาปลงเท่านั้น

สัดส่วนของพื้นที่การทำนาเกลือในแต่ละส่วน ที่ระดับความเค็มต่างๆ ตามระยะเวลาในการตากน้ำตามตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ระยะเวลาการตากน้ำทะเลและระดับความเค็มในแต่ละส่วนของพื้นที่นาเกลือ

ส่วนที่	สัดส่วนพื้นที่ (%)	ระดับความเค็ม (ดีกรี)	ระยะเวลาดาก (วัน)
1. ว่างก้นน้ำ	20	5	
2. นาประเทียบ	20	15	30
3. นาดากน้ำ	30	20	15
4. นาเชื้อ	15	24	5
5. นาปลง	15	26	25
รวม	100		75

2. เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานเกลือ

2.1 เครื่องมือในการขุดลอกร่องน้ำและปรับแต่งคันนา

2.1.1 เตาโคยดิน ใช้สำหรับขุดดินจากร่องน้ำมาทำคันดิน ใช้ได้เฉพาะดินเหลวเท่านั้น สมัยก่อนทำจากกิ่งปี่ผ่าครึ่งพับเป็นขอบ แล้วนำไม้มาเป็นด้ามจับ ชาวนาเกลือนิยมทำกันใช้เอง ปัจจุบันนี้ทำมาจากสังกะสีหล่อส่วนด้ามจับยังคงเป็นไม้ สามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไป

2.1.2 พลั่วสาด ใช้รับขุดดินลอร่องน้ำ ใช้กับดินแข็งที่เตาโคยดินไม่สามารถขุดได้ สมัยก่อนไม่นิยมใช้เพราะมีแต่ดินเหลวไม่มีดินแข็ง ใช้เตาโคยดินอย่างเดียวก็เพียงพอแล้ว แต่ปัจจุบันดินแข็งตัวมากขึ้นจึงนำพลั่วสาดเข้ามาช่วยทำให้ขุดดินได้ง่ายขึ้น โดยตัวพลั่วสาดทำจากสแตนเลสด้ามจับเป็นไม้ ความยาวประมาณ 120 เซนติเมตร หาซื้อได้ตามท้องตลาดราคา 150 บาท

2.1.3 รั้วขุดนา ใช้สำหรับขุดดินจากขานามาเสริมปรับแต่งคันนา ตัวรั้วขุดนาทำจากไม้กระป๋องด้ามจับทำจากไม้โพธิ์ หน้ากว้าง 10 นิ้ว ยาว 2 เมตร เมื่อก่อนชาวนาเกลือนิยมทำกันใช้เองแต่ปัจจุบันนี้มีช่างทำขายราคาอันละ 1,600 บาท

ภาพที่ 1 รั้วขุดนา

2.2 เครื่องมือในการปล่อยน้ำเข้า-ออกแปลงนา

2.2.1 รั้ววิดน้ำ ใช้สำหรับวิดน้ำจากลำรางเข้าสู่จ้งก้นน้ำ ตัวและใบทำจากไม้สัก
 ซื่อทำจากไม้แดงหรือไม้ประดู่ ยาว 4 เมตร กว้าง 7 นิ้ว สูง 70 เซนติเมตร ใช้ทำเหยียบจักรถีบน้ำให้
 รั้วค้มนแล้วใช้พัดลมเป็นตัวขับเคลื่อน ขวานาเคลื่อนนิยมนำกันใช้เอง ปัจจุบันถูกเลิกใช้งานแล้ว

ภาพที่ 2 รั้ววิดน้ำ

2.2.2 พัดลม ใช้พลังงานลมให้หมุนเพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนระหัดวิดน้ำ ใบพัดลมสามารถทำจากวัสดุได้หลายชนิด เช่น ไร่แพนไม้ไผ่สาน ผ้า ถุงปุ๋ย พลาสติก เป็นต้น ตัดเป็นสามเหลี่ยมจำนวน 6 ใบ เสาสูง 6 เมตร 2 ต้น แขนพัดลมยาว 5 เมตร แขนใบยาว 4 เมตร ชาวนาเกลือนิยมทำกันใช้เอง ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว

ภาพที่ 3 พัดลม

2.2.3 ท่อสูบน้ำพญานาค ใช้สำหรับวิดน้ำทะเลจากลำรางเข้าสู่วังกักน้ำ ท่อกว้าง 6 นิ้ว ยาว 3 เมตร ทำจากสแตนเลส ติดตั้งพร้อมเครื่องยนต์ 5 แรง ปัจจุบันถูกนำมาใช้แทนระหัดวิดน้ำและพัดลม

ภาพที่ 4 ท่อสูบน้ำพญานาค

2.2.4 ระหัดน้ำตก ใช้สำหรับวิดน้ำเข้านาประเทียบ นาดากน้ำ นาเชื้อและนาปลง ในอดีตลักษณะเหมือนกับระหัดวิดน้ำ แต่ปัจจุบันมีปรับเปลี่ยนตัวใบทำด้วยพีวีซีแทน ติดตั้งพร้อม เครื่องยนต์ 5 แรง

ภาพที่ 5 ระหัดน้ำตก

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการปรับพื้นที่

2.3.1 ลูกกลิ้งนา ใช้สำหรับบดทับท้องนาให้เรียบแน่น ตัวลูกกลิ้งทำจากไม้ ประคูดูยาว 2 เมตร มีอกกลิ้งทำจากไม้กระบุง ยาว 2 เมตร มีอกกลิ้งเอาไว้จับลูกกลิ้งเวลาที่ต้องใช้ คนลาก 2 คน ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้วเปลี่ยนไปใช้รถกลิ้งนาแทน

ภาพที่ 6 ลูกกลิ้งนา

2.3.2 รถกลิ้งนา ใช้สำหรับกลิ้งท้องนาให้เรียบแน่น มีลูกกลิ้งจำนวน 2 ลูก ลูกหน้ากว้าง 1 เมตร ลูกหลัง 2 เมตร รถประกอบขึ้นด้วยโครงเหล็กติดตั้งพร้อมเครื่องยนต์ 5 แรง มีจำหน่ายราคาคันละ 30,000 บาท

ภาพที่ 7 รถกลิ้งนา

2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการรื้อเกลือ

2.4.1 อีรูน ใช้สำหรับรื้อเกลือให้แตก่วนเป็นเม็ด เมื่อก่อนทำจากไม้ไผ่ผ่าครึ่ง เจาะรูตรงกลางใส่ด้าม ปัจจุบันทำจากไม้ประดู่ยาว 15 นิ้ว กว้าง 3 นิ้ว ด้ามไม้ไผ่ยาว 2 เมตร มีจำหน่ายราคาอันละ 600 บาท

ภาพที่ 8 อีรูน

2.4.2 พลั่วชอย ใช้สำหรับชอยเกลือแบ่งเกลือเป็นช่อง เมื่อก่อนทำจากสังกะสี แล้วใช้ไม้ต่อด้ามชวานาเกลือนิยมทำขึ้นเอง ปัจจุบันตัวทำด้วยสแตนเลสหน้ากว้าง 6 นิ้ว ด้ามจับไม้ไผ่ยาว 2 เมตร มีจำหน่ายราคาอันละ 800 บาท

ภาพที่ 9 พลั่วชอย

2.4.3 คทาชักแถว สำหรับชักเกลือมารวมตัวกันเป็นแถว ตัวทำจากไม้ประดู่ยาว 1.5 เมตร หน้ากว้าง 10 นิ้ว ด้ามจับไม้กระบอกยาว 4 เมตร ในยุคเก่าและยุคปัจจุบันยังนิยมใช้กันอยู่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มีจำหน่ายราคาอันละ 800 บาท

ภาพที่ 10 คทาชักแถว

2.4.4 คทาสุ่ม สำหรับแบ่งเกลือออกเป็นกองแหลมลักษณะคล้ายเจดีย์ ตัวยาว 50 เซนติเมตร กว้าง 10 นิ้ว ด้ามจับไม้กระบอกยาว 3 เมตร สมัยก่อนนิยมใช้ไม้ประดู่ทำเป็นตัวแต่ ปัจจุบันเปลี่ยนมาทำจากพีวีซีแทน มีจำหน่ายราคาอันละ 600 บาท

ภาพที่ 11 คทาสู่ม

2.5 เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานเกลือเข้ายุ่งฉาง

2.5.1 คทาโกย ใช้สำหรับโกยเกลือเข้าบุงกี ตัวยาว 40 เซนติเมตร กว้าง 10 นิ้ว
 ค้ามจับไม้กระบอกยาว 2 เมตร ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

ภาพที่ 12 คทาโกย

2.5.2 บุงกี ใช้สำหรับขนเกลือเข้าสู่ยุ่งฉาง วัสดุทำจากไม้ไผ่สาน ความจุ 20 ลิตร
 ใช้คู่กับ ไม้คานหาบ ปัจจุบันนี้ไม่มีการใช้งานแล้วเปลี่ยนไปใช้รถเข็นเกลือแทน

ภาพที่ 13 คนหาบเกลือ

2.5.3 รถเข็นเกลือ ใช้สำหรับเข็นเกลือเข้าสู่โรงงาน ความจุ 80 ลิตร วัสดุที่ใช้มีทั้งที่เป็นสแตนเลสและเหล็กแล้วแต่งบประมาณของแต่ละคน ราคาจำหน่ายสแตนเลสอยู่ที่ 6,000 บาท เหล็ก 3,000 บาท

ภาพที่ 14 รถเข็นเกลือ

2.5.4 เตาโกยเกลือ ใช้ตักเกลือขึ้นรถเข็นเกลือ ทำจากแกลลอนพลาสติกผ่าครึ่ง ด้ามจับเป็นไม้ ชาวนาเกลือนิยมทำขึ้นใช้เอง

ภาพที่ 15 เต้าโกยเกลือ

2.5.5 กระจาดปูท้องนา สำหรับปูพื้นท้องนาเพื่อป้องกันรอยเท้าคนเดินและรอยล้อรถเข็นเกลือ ทำจากไม้ยาง หน้ากว้าง 6-8 นิ้ว หน้า 1 นิ้ว ยาว 6 เมตร ปัจจุบันยังใช้เหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 16 กระจาดปูท้องนา

2.6 เครื่องมือในการทำกอง

2.6.1 คทาทำกอง สำหรับทำกองเกลือให้ได้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ตัวทำจากไม้ประดู่ หน้ากว้าง 6 นิ้ว ยาว 18 นิ้ว ค้ำจับไม้กระบอกยาว 3 เมตร ในยุคเก่าและยุคปัจจุบันยังนิยมใช้กันอยู่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มีขายราคาอันละ 700 บาท

ภาพที่ 17 คทาทำกอง

2.6.2 ไม้รวัดเกลือ ใช้สำหรับวัดความยาวของกองเกลือ ทำจากไม้ไผ่ยาว 1 วา หรือ 84 นิ้ว ปัจจุบันยังใช้เหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 18 ไม้รวัดเกลือ

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

2.7 เครื่องมือวัดความเค็ม ในยุคดั้งเดิมใช้ข้าวสุกในการวัดความเค็มของน้ำ วิธีทดสอบคือโปรยข้าวสุกลงไปในน้ำถ้าข้าวสุกลอยแสดงว่าน้ำแก่ได้ที่แล้วสามารถนำไปปลงได้ แต่ถ้าข้าวสุกจมแสดงว่าน้ำยังไม่แก่จัดพอ ในปัจจุบันนี้เปลี่ยนเป็นใช้เครื่องไฮโดรมิเตอร์หรือปรอทวัดความเค็มแทน เนื่องจากให้ค่าที่แน่นอนกว่า

ภาพที่ 19 ไฮโครมิเตอร์

3. กระบวนการทำนาเกลือ

จากการสัมภาษณ์ชาวนาเกลือสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีกระบวนการทำนาเกลือที่เหมือนกัน แต่มีประเด็นปลีกย่อยที่แตกต่างกันไป เช่น การเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ที่มีเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นเพื่อช่วยทุ่นแรงคน ทำให้ใช้เวลาในการทำนาเกลือแต่ละขั้นตอนลดลง ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับความชำนาญของชาวนาเกลือ การเอาใจใส่ ความขยันของชาวนาเกลือ และความคาดหวังต่อคุณภาพของผลผลิตเกลือซึ่งชาวนาเกลือบางรายมีการดูแลเอาใจใส่แปลงนาเกลือเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาที่ทำนาเกลือ จึงได้ผลผลิตเกลือที่ดีซึ่งทำให้ขายเกลือได้ราคาดีตามไปด้วย ขั้นตอนการทำนาเกลือประกอบด้วย 7 ขั้นตอนดังนี้คือ

3.1 การขุดลอกลำราง

การขุดลอกลำรางต้องทำทุกปีเพราะลำรางดินเลนทำให้น้ำไม่เข้าลำราง ลำรางทำหน้าที่ส่งน้ำมาจากทะเลให้เข้าสู่วังกักน้ำ ในอดีตใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นผู้ขุด แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้จ้างแรงงานคนขุด มีเพียงบางส่วนเท่านั้นใช้รถแบ็คโฮเพราะมีราคาแพงกว่า โดยคิดค่าจ้างขุดเป็นเส้น (1 เส้นยาว 400 เมตร) ราคาเส้นละ 500 บาท ความยาวของลำรางไม่มีขนาดแน่นอนขึ้นอยู่กับความไกลของนา ความกว้างอยู่ที่ 1-1.5 เมตร ลักษณะของลำรางเป็นร่องน้ำแล้วเอาดินในท้องร่องมาทำคันดินทั้ง 2 ข้าง

3.2 การตักแต่งคันนา

การตักแต่งคันนาต้องทำทุกปี โดยให้ลูกน้องนาหรือผู้ช่วยนาเป็นคนขุดเริ่มจากใช้ท่อสูบน้ำ สูบน้ำทะเลขึ้นมาจากลำรางเข้าสู่วังกักน้ำ แล้วปล่อยน้ำเข้าสู่พื้นที่ขุดตามลำดับดังนี้

นาประเทียบ นาดากน้ำ นาเชื้อ นาลง น้ำที่ปล่อยเข้าไปเพื่อให้หน้าเปียกน้มนสามารถขุดได้ง่ายสบาย ไม่แข็ง จากนั้นใช้รั้วขุดนาและผิวหน้าของท้องนาเพียงชั้นๆ ให้มีขานา (ร่อง) เพื่อนำดินขึ้นมาทำคัน แล้วใช้รั้วตบดินให้เรียบแน่นเมื่อเวลาดินแห้งแล้วน้ำได้ไม่ไหลออกมา โดยขุดเป็นขานารอบๆ คันนาทั้ง 4 ด้านลึกประมาณ 5-10 เซนติเมตร กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ขานามีไว้เพื่อรองรับน้ำที่ตกลงมาจากท้องนา เพื่อที่ท้องนาได้แห้งสนิทมากขึ้น

3.3 การนำน้ำทะเลเข้าสู่พื้นที่นา

การทำนาเกลือจำเป็นต้องเก็บสะสมน้ำทะเลไว้ใช้ให้เพียงพอตลอดฤดูกาลผลิต น้ำทะเลที่ใช้ในการทำนาเกลือต้องไม่ทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์แต่ยังคงหมุนเวียนใช้ไปเรื่อยๆ และต้องคอยสังเกตระดับน้ำ วดินน้ำ ไข่น้ำเดิมให้ได้ระดับอยู่เสมอเพื่อไม่ให้วงจรการผลิตต้องหยุดชะงักในอดีตมีการใช้กังหันลมเพื่อช่วยผ่อนแรงในการวิดน้ำ แต่ในปัจจุบันกังหันลมมีความสำคัญลดลงเนื่องจากชาวนาเกลือหันไปใช้เครื่องเครื่องสูบน้ำแทน เพราะสะดวกไม่ต้องเสียเวลารอแรงลมซึ่งมีบ้างไม่มีบ้างในบางวัน จากนั้นสูบน้ำทะเลเข้าวังกักน้ำให้เต็มที เมื่อเต็มแล้วไขเข้าสู่นาประเทียบ นาดากน้ำ นาเชื้อ และนาลงตามลำดับ โดยมีขั้นตอนดังนี้คือ

3.3.1 ไขน้ำจากวังกักน้ำไปยังนาประเทียบให้เต็มตากแดดทิ้งไว้ประมาณ 30 วัน ความเค็มประมาณ 15 ดีกรี

3.3.2 ไขน้ำจากนาประเทียบไปยังนาดากน้ำให้เต็มตากแดดทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน ความเค็มประมาณ 20 ดีกรี

3.3.3 ไขน้ำจากนาดากน้ำไปยังนาเชื้อให้เต็มตากแดดทิ้งไว้ประมาณ 5 วัน ความเค็มประมาณ 24 ดีกรี

3.3.4 ไขน้ำจากนาเชื้อเข้านาลงให้เต็มตากแดดทิ้งไว้ประมาณ 25 วัน (รุ่นแรก) ความเค็มประมาณ 26 ดีกรี และในรุ่นต่อๆ ไปใช้เวลาตากน้ำ 15-20 วัน ขึ้นอยู่กับสภาพแสงแดด และกระแสน้ำ

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

ภาพที่ 20 ระหัดวิดน้ำกำลังวิดน้ำเข้าสู่พื้นที่นา

ภาพที่ 21 การไขน้ำเข้าสู่พื้นที่นา

3.4 การปรับสภาพพื้นที่นา

ผลงานวิจัยการศึกษา ระดับปริญญาตรี

การปรับสภาพพื้นที่นาเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก ชาวนาจึงเริ่มกลึงนาโดยใช้เครื่องกลึงนาเพื่อบดทับพื้นที่นาปลงให้เรียบ แน่น ป้องกันการเกิดนายน ทำให้น้ำได้ดินซึ่งเป็นน้ำจืดไม่ขุ่นมาปะปนกับน้ำที่ขุ่นข้นพร้อมตกผลึกเกลือเจือจางลง ถ้าพื้นที่นาไม่แน่นเวลาเรือเกลือจะมีเศษดินโคลนจากท้องนาหลุดขึ้นมาปะปนกับเกลือทำให้เกลือค่าสกรปรกขายไม่ได้ราคา โดยเริ่มจากไขน้ำจากนาเขือเข้ามาในนาปลง เรียกว่า “ลาดนา” จนน้ำเต็มคันทนากักน้ำไว้ประมาณ 5-6 วัน แล้วจึงไขน้ำออกจากนา เรียกว่า “ถอดน้ำ” ลงร่องน้ำแล้วใช้ระหัดวิดเข้าไปพักไว้ในนาเขือ เมื่อปล่อยน้ำจนแห้งสนิทแล้วจึงกลึงนาซึ่งในอดีตนั้นการกลึงนาใช้แรงงานคน 2 คนในการลากลูกกลึง แต่ในปัจจุบันมีการประดิษฐ์คิดค้นรถกลึงนาใช้พลังงานจากเครื่องยนต์แทนแรงงานคนลาก การกลึง

นาต้องกลิ้ง 2-3 ครั้งขึ้นอยู่กับสภาพของท้องนา โดยการกลิ้งนาครั้งที่ 1 ใช้เวลากลิ้งประมาณ 2 วัน วันละ 2 หลบ (การกลิ้งทั่วพื้นที่นา 1 รอบเรียกว่า 1 หลบ) ช่วงเวลาเช้า-บ่าย เมื่อกลิ้งจนครบตามกำหนดแล้วจึงไถน้ำเข้ามาในนาปลงให้เต็มขังน้ำไว้ประมาณ 3 วันแล้วไถน้ำออกจากรนาปลงวิดเข้าสู่นาเชื้อ จากนั้นจึงกลิ้งนาเป็นครั้งที่ 2 ใช้เวลากลิ้ง 2 วัน วันละ 2 หลบ เมื่อแห้งดีแล้วจึงนำน้ำเข้าไปในนาปลงอีกครั้งทิ้งน้ำเอาไว้ประมาณ 3 วัน แล้วลอดน้ำออก เมื่อน้ำแห้งพอหมาดๆกลิ้งนาเป็นครั้งที่ 3 ระยะเวลา 3-4 วันเป็นอย่างน้อย กลิ้งวันละ 2 หลบ กลิ้งไปจนกว่าท้องนาแก่ สังเกตท้องนาแก่ต้องมีเมล็ดดินสีขาวขึ้นมา เมื่อเมล็ดดินสีขาวขึ้นมาก็เป็นอันว่าท้องนานั้นใช้ได้แล้ว จากนั้นไถน้ำแก่จากรนาเชื้อที่มีความเข้มข้นอยู่ในระดับ 20-22 ดีกรี ลงสู่ท้องนาปลงที่ได้เตรียมไว้ แล้วทิ้งไว้เกล็ดตกเป็นเม็ดหนาขึ้นเรื่อยๆ ทิ้งไว้จนมีความหนาประมาณ 1 นิ้วจึงทำการรื้อเกล็ดได้ ปกติความหนาของเกล็ดไม่เท่ากันทั่วทั้งกระตงนาทางด้านเหนือลมบางกว่าทางด้านใต้ลม กระแสลมพัดเกล็ดมาตกผลึกทางด้านใต้ลมมากกว่า ในระหว่างนี้ต้องคอยเติมน้ำอยู่เรื่อยๆ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำในนาปลงแห้ง ต้องรักษาระดับน้ำอยู่เสมอ

การรักษาระดับน้ำมีส่วนสำคัญ ต้องอาศัยผู้ที่เรียกว่า “นายนา” หรือผู้จัดการนา ทำหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบทุกขั้นตอนการผลิตเกลือ เป็นผู้มีหน้าที่ในการเดินน้ำ คนเดินน้ำต้องอาศัยผู้ที่มีความชำนาญ และมีการตัดสินใจที่ถูกต้องในการพิจารณาว่าควรลวดนาหรือลอดน้ำในเวลาใด เช่น เมื่อฝนตกบางครั้งอาจไม่จำเป็นต้องลอดน้ำเพื่อกลิ้งนาใหม่ เพราะความเข้มข้นของน้ำยังพอใช้ได้ โดยพิจารณาว่าเมื่อฝนตกนายนานขนาดไหน ถ้านายนามากต้องลอดน้ำออก แต่ถ้านายน้อยยังพอทิ้งไว้ต่อไปได้ ความชำนาญเหล่านี้เป็นเรื่องของประสบการณ์ของแต่ละบุคคลการดูแลการตัดสินใจอาจไม่เหมือนกัน

ในช่วงที่รื้อแปลงนาปลงชุดแรกตกผลึกเกลือจึงเริ่มทำแปลงนาปลงในกระตงถัดไป เพราะต้องกะให้ได้ผลผลิตแบบหมุนเวียน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตนาปลงแรกได้แล้ว การทำนาในรุ่นที่สองนี้ใช้เวลาในการเตรียมพื้นที่นาข้อยกว่ารุ่นแรกเพราะท้องนาแน่นและเรียบมากกว่าเดิม ระยะเวลาในการเตรียมพื้นที่นาอยู่ประมาณ 10 วัน รวมทั้งใช้ระยะเวลาในการตากน้ำน้อยกว่ารุ่นแรก ทั้งนี้เพราะว่าน้ำทะเลที่ขังไว้ได้ตากแดดมาตั้งแต่ต้นฤดูทำให้น้ำมีความเข้มข้นมากขึ้น ใช้เวลาในการตากน้ำประมาณ 15 วัน ระยะเวลาในการตากน้ำแต่ละรุ่นพิจารณาจากฝนฟ้า ถ้าช่วงไหนฝนตกเพื่อลดความเสี่ยงจากความเสียหายจึงต้องเก็บเกล็ดก่อนถึงกำหนดไม่รอให้ได้เกล็ดเต็มที่กะให้เพียงพอแต่ถ้ารื้อและค่าเงินเกลือ ระยะเวลาตากน้ำในนาปลงอาจลดลงเหลือเพียง 5-7 วันเท่านั้น

ภาพที่ 22 การกลิ้งนาโดยใช้เครื่องกลิ้งนา

ภาพที่ 23 นาปลงกำลังตกผลึกเกลือ

3.5 การรื้อเกลือ

เมื่อเกลือตกผลึกเป็นแผ่นทั่วทั้งกระถางนา มีปริมาณมากพอชาวนาจึงทำการรื้อเกลือโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า อีรูน มาไถครูดไปบนแผ่นเกลือจนทั่วนาเพื่อให้เกลือร่วนแตกออกเป็นเม็ด ถ้าหากมีเกลือหนาอีรูนไม่สามารถไถครูดได้ต้องใช้เครื่องมือที่เรียกว่าพลั่วชวยช่วยชวยเกลือออกเป็นช่องตารางแล้วค่อยใช้อีรูนไถครูดอีกครั้ง เมื่อเกลือแตกเม็ดทั่วทั้งนาแล้วจึงใช้คทาชักแถวชักเกลือให้รวมกันเป็นแถวยาวตลอดความยาวของนาปลง เมื่อชักแถวเสร็จแล้วจึงใช้คทาสุมแบ่งเกลือออกเป็นกองเล็กๆ เท่าๆกัน เหมือนเจดีย์ เพื่อความสะดวกในการลำเลียงเข้าสู่ยุ้งฉางเก็บเกลือ จากนั้นไขน้ำออกให้แห้งทิ้งไว้ประมาณ 3-4 ชั่วโมง

ภาพที่ 24 การร่นเกลือ

ภาพที่ 25 การชักแถวเกลือให้เป็นแถว

ภาพที่ 26 การแบ่งเกลือให้เป็นกองเจดีย์

3.6 การเข็นเกลือเข้าไปเก็บในขุ้งเก็บเกลือ

เป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการรื้อเกลือ ชาวอนำกระดานแผ่นยาวๆ เรียกว่า กระดานปูท้องนามาปูตามแถวของกองเกลือ เพื่อใช้เป็นทางสำหรับคนเดินและรถเข็นลำเลียงเกลือ เข้าขุ้งเก็บเกลือ ป้องกันไม่ให้ท้องนาขุบหรือเกิดเป็นหลุมเป็นบ่อจากรอยการเข็นเกลือ ในอดีตการขนย้ายใช้แรงงานคนหาบเกลือเข้าไปเก็บในขุ้งเก็บเกลือ ในปัจจุบันมีการนำรถเข็นเกลือเข้ามาช่วย แทนแรงงานคน โดยคนเข็นเกลือใช้เครื่องมือที่เรียกว่าเต้าตักเกลือตักเกลือขึ้นรถเข็นแล้วจึงเข็นรถเข้าไปเก็บในขุ้งเก็บเกลือ เมื่อนำเข้าไปเก็บขุ้งแล้วต้องทำเกลือให้เป็นกองเพื่อคำนวณปริมาณเกลือได้ โดยใช้ไม้วักตเกลือมาวัดเกลือ 1 เกวียน มีความสูง 2 ศอก ยาว 1 วา

ภาพที่ 27 นำแผ่นกระดานมาปูท้อง

ภาพที่ 28 การตักเกลือใส่รถเข็น

ภาพที่ 29 การเข็นเกลือเข้าขังเก็บเกลือ

ภาพที่ 30 การทำกองเกลือ

ผลงานวิชาการ

ภาพที่ 31 กองเกลือที่ทำเสร็จแล้ว

3.7 การล้างท้องนา

เมื่อเข็นเกลือเข้าไปเก็บในยุ้งเสร็จหมดแล้ว ชาวนานำน้ำอ่อนจากนาตากน้ำไอลงมาใส่ในนาปลง เรียกว่า “ล้างท้องนา” เพื่อทำความสะอาดพื้นนาขจัดเศษเกลือที่อยู่ให้หมด โดยขังทิ้งไว้ 1 คืน เมื่อท้องนาสะอาดดีแล้วจึงวิดน้ำขึ้น ไปเก็บไว้ในนาเชื้อเพื่อหมუნเวียนใช้ต่อไป จากนั้นเริ่มกลิ้งนาเพื่อเตรียมทำท้องนาปลงต่อไป

ภาพที่ 32 การล้างท้องนา

4. กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ลักษณะของกรรมสิทธิ์ที่ดินในอดีตนั้นให้ราษฎรสามารถจับจองที่ดินเพื่อใช้เป็นที่ทำมาหากินของตนเองได้ โดยใช้ต้นไม้เป็นแนวเขตแดน หากไม่มีต้นไม้ก็ใช้ไม้ปักเป็นเขตแดนไว้ ส่วนคนอื่นๆ จับจองที่ดินในแปลงถัดๆ ไปเพื่อไม่ให้ซ้ำกับพื้นที่ที่มีผู้จับจองไว้แล้ว เมื่อจับจองที่ดินแล้วต้องดำเนินการแพ้วถางหญ้าและค่นนาเพื่อเป็นการแสดงการจับจองเพื่อป้องกันคนอื่นเข้าใจผิดจับจองซ้ำกัน หลังจากจับจองที่ดินเป็นของตนเองแล้ว ต่อมารัฐได้จัดทำเอกสารสิทธิตราจองที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดินเพื่อใช้เป็นหลักฐานของการถือครองที่ดิน โดยชาวนาเกลือผู้ครอบครองต้องเสียอากรค่านาทุกๆ ปี ทำให้ชาวนาเกลือสามารถแบ่งแยกมรดกให้แก่ลูกหลานหรือขายที่นาให้แก่ผู้อื่นได้ แต่ชาวนาไม่นิยมขายเพราะมีความเชื่อว่าการขายที่นาเป็นเรื่องน่าละอายและเสียศักดิ์ศรีมาก ทำให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินมีเจ้าของเพียงคนเดียวเท่านั้น

สมัยพ่อแม่เคยเล่าให้ฟังว่าเมื่อก่อนจะจับจองที่ดินตรงไหนก็ได้ เอาไม้ที่แข็งแรงหน่อยไปปักแสดงเขตกัน เมื่อเห็นแปลงไหนมีคนจองแล้วก็ขยับจับจองกันไปเรื่อยๆ ไม่ให้ซ้อนทับกับคนอื่น ส่วนใหญ่ก็จับจองใกล้บ้านตัวเองก่อนจะได้ไม่ต้องเดินไปไหนไกล หากไปจับจองได้ที่ไกลๆ ก็ย้ายบ้านกันไปอยู่ใกล้ที่นาเลยก็มี จากนั้นก็แพ้วถางหญ้าให้โล่งยกดินทำเป็นค่นนากันน้ำแบ่งเป็น

แปลงๆ เมื่อทำนาไปเรื่อยๆรัฐก็ออกสิทธิให้เป็น นส3. แล้วเปลี่ยนมาเป็นตราจองให้ภายหลัง (สมเด็จพระติ ครุฑบุญยงค์ 2553)

คนรุ่นก่อนเค้าไม่นิยมขายที่ดินกันหรอก เค้าถือว่าแผ่นดินมีพระคุณช่วยทำให้มีกิน มีใช้ จะรู้สึกบาปหากขายแม่พระธรณี ที่นาจะตกทอดไปสู่ลูกหลาน หรือยกให้คนอื่นตามความชอบใจ (สมุทร เฟิงสมุทร 2553)

ในยุคปัจจุบันกรรมสิทธิ์ของที่ดินมีโฉนดที่ดินเป็นเอกสารหลักฐานในการถือครอง ทำให้ชาวนาสามารถแบ่งแยกเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานหรือขายที่นาให้กับผู้อื่นได้ เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายเพื่อสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การขายที่นาอันเนื่องมาจากที่ชาวนาต้องการใช้เงินมากขึ้น การขายที่นาจึงเป็นทางออกในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยมีทั้งการนำที่ดินไปจำนองที่ดินกับคนมีฐานะดีในท้องถิ่น โดยใช้ที่นาเป็นหลักประกันในการกู้ยืม หากชาวนาไม่มีเงินไถ่ถอนเมื่อกำหนดที่นาเหล่านั้นจึงถูกยึด กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่นาตกเป็นของผู้รับจำนอง เมื่อชาวนาไม่มีที่ทำนาจึงไปเช่าที่นาของคนอื่น โดยการเช่าคือที่นาค่าเช่าเป็นไปตามตกลงกันระหว่างผู้เช่าและผู้ให้เช่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของนา มีทั้งที่เป็นตัวเงินและเป็นจำนวนเกลือ ส่วนการแบ่งแยกกรรมสิทธิ์ให้แก่ลูกหลานนั้น ชาวนาใช้พิจารณาตามความเหมาะสมให้แก่ลูกหลานแต่ละคน โดยปกติพื้นที่ที่นาเกลือไม่สามารถแบ่งออกเป็นแปลงๆ เหมือนเรือกสวนไร่นาแบบอื่นๆได้ เพราะการทำนาเกลือต้องใช้พื้นที่ดินในปริมาณมากทำให้ไม่สามารถแบ่งออกมาได้อย่างชัดเจน ดังนั้นลักษณะการแบ่งกรรมสิทธิ์การทำนาจึงเป็น “นาเวร” หรือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการทำนาตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยสลับเปลี่ยนกันมาทำนาตามปีที่ได้ตกลงกัน เช่น ชาวนามีลูกทั้งหมด 5 คน แบ่งให้ลูกแต่ละคนเท่าๆ กัน ลูกแต่ละคนมีกรรมสิทธิ์การทำนาคนละ 1 ปี ไถ่เรียงกันไปตั้งแต่คนที่ 1 ถึงคนที่ 5 เมื่อจบแล้วก็วนกลับมาคนที่ 1 อีกครั้งเป็นแบบนี้ไปเรื่อยๆ เป็นต้น

รุ่นพ่อรุ่นแม่บุกเบิกทำนามาด้วยความเหนื่อยยาก พอมรดกตกทอดไปยังลูกหลานก็เห็นรวมหัวกันขายเอาเงินมาแบ่งกัน พอใช้เงินหมดไม่รู้จะไปทำอะไรก็กลับไปเช่าที่นาของคนเค้าทำ ค่าเช่าก็มีหลายแบบแล้วแต่จะตกลงกัน ส่วนใหญ่จะอยู่ประมาณ 40,000-150,000 บาท/ปี หรือบางทีก็จ่ายเป็นจำนวนเกลือแต่ก็มีน้อยไม่ค่อยนิยมทำกัน (วันชัย กัดกกลีป 2553)

เมื่อได้รับมรดกที่นาจากพ่อแม่ก็ไม่สามารถแบ่งได้เหมือนพื้นที่อย่างอื่น ต้องแบ่งโดยตั้งเป็นนาเวรสลับทำนาคนละหนึ่งปีจนครบทุกคน อย่างที่ครอบครัวมีพื้นนี้อยู่ทั้งหมด 4 คน ก็แบ่งออกเป็น 4 เวร สี่ปีถึงได้ทำหนึ่งครั้ง พื้นนี้อย่างคนเค้าไม่ยอมทำก็ขายเวรให้คนอื่นไป (อดุลย์ กลิ่นประทุม 2553)

5. ปริมาณที่ดิน

ในยุคดั้งเดิมชาวนาเกลือมีที่ดินสำหรับทำนาเกลือเพียงพอกับความสามารถที่ทำได้ กล่าวคือ ถ้าครอบครัวใดมีปริมาณสมาชิกมากจึงมีปริมาณที่ดินมากขึ้นตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ ชาวนาเกลือจึงนิยมมีลูกมากเพื่อนำแรงงานมาช่วยในการทำนาเกลือ โดยแต่ละครอบครัวมีลูกประมาณ 5-10 คน ยิ่งมีลูกมากเท่าไรยิ่งดีเพราะสามารถทำนาเกลือได้จำนวนปีละหลายๆ ปริมาณที่ดินเฉลี่ยอยู่ที่ 50-100 ไร่ ปริมาณของที่ดินจึงขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานในครอบครัว อีกทั้งการทำนาเกลือยังต้องสัมพันธ์กับฤดูกาล ถ้าทำนาเกลือไม่ทันกับฤดูกาลไม่สามารถได้ผลผลิตที่ดีได้ ทำให้การทำนาเกลือสามารถทำได้ในช่วงระยะเวลาเดียวกันในรอบปีเท่านั้น ชาวนาเกลือจึงไม่นิยมมีที่นาเยอะเกินแรงงานของตนเพราะถ้ามีปริมาณมากเกินไปทำให้ทำไม่ทันและทำได้ไม่ดีอีกด้วย

เมื่อก่อนมีที่ดินทำเท่าพอแรง มีเยอะไปก็ทำไม่ไหว แล้วต้องทำให้ทันฝนด้วย ทำนาเกลือก็ต้องใช้แต่แรงงานคนทั้งนั้น ถ้าอยากได้เกลือปริมาณมากก็ต้องอาศัยมีลูกเยอะๆ จะได้มาช่วยกันทำได้ เป็นลูกคนโตก็ต้องรับหน้าที่หนักหน่อยเป็นหัวเรือหัวแรงช่วยพ่อแม่ ส่วนคนน้องๆ เกิดมาก็หลังก็สบายขึ้นเยอะ (รังสรรค์ เขียวบางยาง 2553)

ในปัจจุบันปริมาณที่ดินสำหรับทำนาเกลือมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก เพราะปัจจุบันการทำนาเกลือได้ถูกนำไปพัฒนาทำนากุ้ง ก่อสร้างบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ปริมาณที่ดินในการทำนาเกลือลดน้อยลง ประกอบกับการทำนาเกลือประสบปัญหาหลายๆ ประการทำให้ได้ผลผลิตน้อย และราคาเกลือตกต่ำลง ดังนั้นครอบครัวชาวนาเกลือที่ยังคงทำนาเกลือกันอยู่ก็เปลี่ยนแปลงมาใช้แรงงานจากเครื่องจักรแทนแรงงานคน ทำให้ชาวนาเกลือสามารถทำนาเกลือได้ในพื้นที่จำนวนมากๆ ดังนั้นปริมาณของที่ดินในแต่ละครอบครัวจึงแตกต่างกันมากขึ้น บางครอบครัวมีที่ดินเพียง 50-100 ไร่ แต่บางครอบครัวอาจมีถึง 200-300 ไร่เลยทีเดียว บางครอบครัวไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองต้องไปเช่าที่นาของคนอื่นทำ อัตราค่าเช่านาเกลืออยู่ระหว่าง 40,000 – 150,000 บาทต่อปี ขึ้นอยู่กับขนาดของที่ดิน

เมื่อสมัยที่นิยมเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่ลุ่มนาเกลือไปทำนากุ้งกันเยอะแยะ กุ้งมันได้เงินสดจับทีครั้งละเป็นแสนเป็นล้าน ดีกว่าทำนาเกลือมากมาย แต่ก็ทำอยู่ได้ไม่นานก็เจ๊งกันไปหมด ที่ดินที่เคยเป็นนากุ้งก็ถูกแปรเปลี่ยนไปทำอย่างอื่น เขาไปเลี้ยงปลาข้าง เขาไปขายสร้างโรงงานบ้าง ที่ทำนาเกลือมันก็เลยลดจำนวนลงไปจากแต่ก่อน (สุภาพ ปูนครัน 2553)

ทำนาเกลือเดี๋ยวนี้สบายไม่ลำบากเหมือนเมื่อก่อน สามารถทำนาได้ที่หลายแห่ง มีเงินก็ซื้อเครื่องจักรเข้ามาช่วยทุ่นแรง จ้างลูกจ้างมาช่วยทำนาไม่ต้องลงมือไปทำเอง (มานิช เกลีน 2553)

6. แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือ

แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือตั้งแต่ขั้นตอนการขุดลอกลำรางไปจนถึงการรื้อเกลือ และนำเกลือเข้าไปเก็บในยุ้งฉางเก็บเกลือ แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือในอดีตมีเพียงแรงงานคน เพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันมีการใช้แรงงานจากเครื่องจักรเพิ่มขึ้นในบางขั้นตอน

การใช้แรงงานคนในอดีตใช้แรงงานของทุกคนในครอบครัว ซึ่งแต่ละคนมีหน้าที่แตกต่างกันไป เนื่องจากพื้นที่ทำนายน้อยและมีสมาชิกในครัวเรือนมาก พ่อแม่ทำงานในทุกขั้นตอนของการทำนาเกลือ ส่วนลูกๆหากโตพอทำนาได้จึงสามารถเรียนรู้การทำงานจากพ่อแม่จนสามารถช่วยกันทำนาในทุกขั้นตอนเช่นเดียวกับพ่อแม่ แต่เนื่องจากการทำนายังต้องอาศัยธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักจึงต้องมีแรงงานให้เพียงพอและทันกับฤดูกาลทำนาเกลือ ด้วยสภาวะการณ์ของธรรมชาติ ภาวะเร่งรัดเร่งด่วนบางโอกาส ซึ่งแรงงานเฉพาะคนในครอบครัวไม่สามารถทำงานได้ทัน จึงจำเป็นต้องแสวงหาแรงงานจากนอกครอบครัวมาช่วยโดยการขอช่วยแรงงานระหว่างนาเพื่อนบ้าน ดังนั้นชาวนาเกลือจึงต้องสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ในลักษณะแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน

มีพี่น้องอยู่ 9 คน ก็ได้ลูกคนโตๆนี่ละ ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักช่วยพ่อแม่ทำนา หนังสือหนึ่งหากก็ไม่ได้เรียน เรียนจบป.4 ก็ต้องออกมาช่วยกันทำนา ถ้าทำไม่ทันก็ขอแรงงานจากนาข้างๆ บ้างเป็นบางโอกาส เพราะทำไม่พร้อมกันอยู่แล้ว เวลาที่เค้าทำไม่ทันก็ขอแรงจากเรา ก็อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกัน เค้าช่วยเราเราช่วยเค้า (สมบูรณ์ ชุนตั้ง 2553)

ในปัจจุบันแรงงานของแต่ละครอบครัวจำนวนลดลง เหลือเพียงครอบครัวละ 2-3 คน เท่านั้นทำให้ต้องจ้างแรงงานจากภายนอกครอบครัว อีกทั้งค่านิยมในการขอแรงงานระหว่างนาเพื่อนบ้านลดความนิยมลง เมื่อใดที่แรงงานไม่พอจึงต้องจ้างแรงงานจากภายนอกขึ้น

คนทำนาเดี๋ยวนี้ก็จะเหลือแค่พ่อกับแม่ ส่วนลูกๆจะถูกส่งให้ไปเรียนหนังสือกันหมด ถ้าทำไม่ไหวก็จ้างคนอื่นเค้าทำ เวลาเกลือเป็นเกลือที่ต้องใช้คนเยอะๆ ก็ต้องจ้างคนอื่นเค้ามาช่วยทำไม่อย่างนั้นทำไม่ไหว (กอบทรัพย์ ธรรมสังวาลย์ 2553)

ต่อมาเมื่อมีเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เริ่มแพร่หลายเข้ามา ประกอบกับมีแรงงานลดน้อยลง จึงเปิดโอกาสให้เครื่องจักรเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ยกเว้นบางขั้นตอนของการทำนาเกลือยังคงต้องใช้แรงงานคน เช่น การตกแต่งคันนา การเดินน้ำ เป็นต้น ส่วนเครื่องทุ่นแรงในการทำนาเกลือตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ การขุดลอกลำรางโดยใช้รถแบ็คโฮเข้ามาขุดดิน การวิดน้ำเข้าสู่วังกักน้ำโดยติดตั้งเครื่องสูบน้ำ การขนย้ายเกลือเข้าสู่ยุ้งฉางเก็บเกลือเปลี่ยนมาใช้รถเข็นเกลือ เป็นต้น ด้วยประสิทธิภาพของแรงงานจากเครื่องจักรเหล่านี้มีบทบาททดแทนแรงงานคนได้อย่างดี

ยิ่ง ย่อมช่วยชวานาเกลือทำนาในระยะเวลาที่รวดเร็วขึ้น สะดวกสบายมากขึ้น ผลผลิตจากการทำนาเกลือจึงเพิ่มขึ้นตาม

สมัยก่อนใช้แรงงานคน 2-3 คนลากลูกกลิ้ง เพื่อให้ท้องนาแน่น ต่อมาก็มียานูช่วยทองมาก คิดค้นสร้างรถกลิ้งเป็นคนแรก และก็ปรับปรุงกันมาเรื่อยๆ จนเดี๋ยวนี้เปลี่ยนมาใช้รถกลิ้งนากันหมดแล้ว (สำเร็จ รอดเจริญ 2553)

7. เงินทุนที่ใช้ในการทำนาเกลือ

จากการสอบถามชวานาเกลือสามารถสรุปได้ว่า เงินทุนที่ใช้ในการทำนาเกลือในยุคดั้งเดิมมาจากทุนของตนเองที่เก็บสะสมเอาไว้ ซึ่งในยุคปัจจุบันแหล่งเงินทุนมาจากทุนของตนเอง และมาจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ เช่น สหกรณ์การเกษตรนาเกลือสมุทรสาคร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

ในยุคดั้งเดิมการลงทุนการทำนาเกลือใช้เงินทุนจำนวนน้อย เนื่องจากใช้ทุนประเภทเครื่องมือเครื่องใช้เป็นส่วนใหญ่ เงินที่ใช้เพื่อการผลิตในอดีตคือการใช้เงินเพื่อเสียดากรค่าที่นาเจ้าของนาต้องจ่ายค่าอกรตามที่ทางราชการกำหนดไว้ ซึ่งแตกต่างจากยุคปัจจุบันที่การทำนาเกลือจำเป็นต้องใช้เงินทุนในทุกขั้นตอนของการทำนาเกลือ สามารถอธิบายองค์ประกอบของต้นทุนที่สำคัญได้ดังนี้คือ

7.1 ค่าจ้างนายนา ในอดีตไม่มีการจ้างนายนาเพราะส่วนใหญ่เจ้าของนาทำเองดูแลเอง แต่ปัจจุบันมีการจ้างนายนาเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะชวานาเกลือที่มีพื้นที่ทำนาจำนวนมาก ค่าจ้างนายนาสามารถแบ่งได้เป็นหลายประเภท คือ เป็นจำนวนเงินประมาณ 12,000-25,000 บาทต่อปี เป็นจำนวนเกลือมีตั้งแต่ 10 เกวียนขึ้นไป และแบ่งเป็นเปอร์เซ็นต์ระหว่างนายจ้างและนายนาตั้งแต่ 10% ขึ้นไป ขึ้นอยู่กับการตกลงกันทั้งสองฝ่าย รวมทั้งเมื่อสิ้นปีมีการแบ่งเกลือ “ลำไฟ” คือ เกลือที่นายจ้างยกให้นายนาเพื่อเป็นค่าจ้างนอกเหนือจากการจ้างปกติ โดยส่วนใหญ่แบ่งเมื่อสิ้นเดือน 5 สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ แบ่งโดยยกแบ่งนาให้ 1-2 แปลง ลักษณะคือนายนาต้องร่วมกันทำกับลูกนาโดยผลผลิตที่ได้ไม่ต้องแบ่งให้กับเจ้าของนา ส่วนค่าใช้จ่ายลูกจ้างต้องเป็นผู้รับผิดชอบเอง และการแบ่งโดยหารผลประโยชน์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างคนละ 50:50 ซึ่งนายจ้างและลูกจ้างต้องช่วยกันออกค่าใช้จ่ายคนละครึ่ง

7.2 ค่าจ้างลูกนา ในอดีตลูกนาเป็นคนในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เช่น พ่อเป็นนายนาแม่และลูกๆ เป็นลูกนา เป็นต้น แต่ในปัจจุบันชวานาเกลือส่วนใหญ่มักนิยมส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือหรือไม่ก็ไปทำงานที่อื่น จึงจำเป็นต้องจ้างลูกนา ซึ่งการทำนาเกลือ 1 แปลงมีลูกนาตั้งแต่ 1-4 คน ค่าจ้างคนละ 8,000-10,000 บาทต่อปี และส่วนแบ่งอื่นๆ เหมือนที่นายนาได้รับ ส่วนหน้าที่ของลูกนาคือ เป็นผู้ช่วยนายนาคอยตักแต่งคันนา กลิ้งนา วิดน้ำเข้านา และอื่นๆ ตามที่เจ้าของนาสั่ง

7.3 ค่าจ้างคนงานรื้อเกลือ คนงานรื้อเกลือใช้วิธีเหมาค่าแรงเป็นกระทง กระทงละ 800-1,500 บาท

7.4 ค่าจ้างคนงานเงินเกลือ มีหัวหน้าคนงานเงินเกลือคอยทำหน้าที่จัดสรรว่าคนงานคนไหนควรเงินเกลือตรงจุดไหนบ้าง โดยแบ่งเกลือออกเป็นแถวๆ ในแต่ละแถวแบ่งเป็นกองๆ ซึ่งแต่ละแถวมีกองไม่เท่ากัน หัวหน้างานต้องใช้วิธีการจับฉลากหรือจับเบอร์เพื่อป้องกันการเอาเปรียบ สำหรับค่าแรงสามารถแบ่งได้ดังนี้คือ

7.4.1 นาชั้นต้น คือ กระทงนาที่อยู่ติดขุ้งเก็บเกลือที่สุด ค่าเงินเกลืออยู่ที่ 120-150 บาท ต่อกระทง

7.4.2 นาชั้นสอง คือ กระทงนาที่อยู่ถัดจากนาชั้นต้นมา 1 กระทง ค่าเงินเกลืออยู่ที่ 160-180 บาท ต่อกระทง

7.4.3 นาชั้นสาม คือ กระทงนาที่อยู่ถัดจากนาชั้นสอง ค่าเงินเกลืออยู่ที่ 210-230 บาท ต่อกระทง

7.4.4 นาชั้นสี่ คือ กระทงนาที่อยู่ถัดจากนาชั้นสาม ค่าเงินเกลืออยู่ที่ 250-280 บาท ต่อกระทง

7.4.5 ค่าปีนขุ้ง คือ ค่าเงินเกลือเข้าไปเก็บในขุ้งนางในระดับที่สูงกว่าปกติ ตั้งแต่ 3 สอก (150 เซนติเมตร) ขึ้นไป เพราะต้องใช้พลังงานมากกว่าปกติ ดังนั้นคนงานจึงคิดค่าแรงสูงกว่าธรรมดา โดยคิดราคาอยู่ที่ 10-20 บาทต่อเกี่ยว

7.5 ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าการทำนาเกลือในปัจจุบันต้องใช้เครื่องยนต์สูบน้ำและรถลึงนา ทำให้ต้นทุนต้องหมดไปกับค่าน้ำมันเชื้อเพลิงเป็นจำนวนมาก ซึ่งแตกต่างจากยุคดั้งเดิมที่ไม่มีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้

7.6 ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด เช่น ค่าจ้างแรงงานที่ใช้ในการขุดลอกลำราง ค่าทำขวัญนา และค่าซ่อมบำรุงเครื่องมือเครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ

เมื่อพิจารณาด้านต้นทุนการทำนาเกลือแล้ว ทำให้เห็นว่าในการทำนาเกลือชาวนาเกลือต้องเสียค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าแรงงานจ้างลูกจ้างและค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งต้นทุนในการจ้างแรงงานนั้นสูงมากขึ้นกว่าสมัยดั้งเดิมหลายเท่าตัว แรงงานหายากขึ้น เนื่องจากการทำนาเกลือเป็นงานหนัก

สมัยนี้ต้นทุนการทำนาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน แรงงานก็ต้องจ้างคนอื่นแล้วทำเครื่องมือที่เอามาช่วยทุ่นแรงก็ต้องใช้น้ำมัน ใช้เงินในทุกขั้นตอน ไม่จำเป็นต้องทำเอง (ภาณุวัฒน์ ทองอรุณ 2553)

8. สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการท่าเกลืออย่างเป็นล่ำเป็นสันและยึดมาเป็นอาชีพมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สภาพภูมิอากาศจึงถือได้ว่ามีผลต่อการทำนาเกลือเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ถ้าหากปีไหนมีฤดูร้อนยาวนานการทำนาเกลือจึงได้ผลผลิตมากขึ้นตามไปด้วย แต่ถ้าปีไหนมีฝนตกชุกผลผลิตที่ได้ลดน้อยลง ส่วนความเข้มของแสงก็ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตกผลึกเกลือ การตกผลึกเกลือให้ได้ผลดีจึงต้องการแสงแดดที่แรงและจ้า ถ้ามีเมฆมากทำให้ความเข้มของแสงลดน้อยลง การตกผลึกเกลือเป็นไปได้ได้น้อย ดังนั้นแปลงนาเกลือจึงควรอยู่ให้ห่างจากร่มไม้หรือสิ่งก่อสร้างชนิดอื่นๆ นอกจากนี้สภาพการมีฝนตกที่มีผลต่อการทำนาเกลือแล้วความหนาวเย็นของอากาศมีส่วนต่อการตกผลึกเกลือ ในต้นฤดูการผลิตซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวการตกผลึกเกลือจึงช้าและใช้ระยะเวลาในการตากน้ำจนได้ผลผลิตนานกว่าในฤดูร้อน

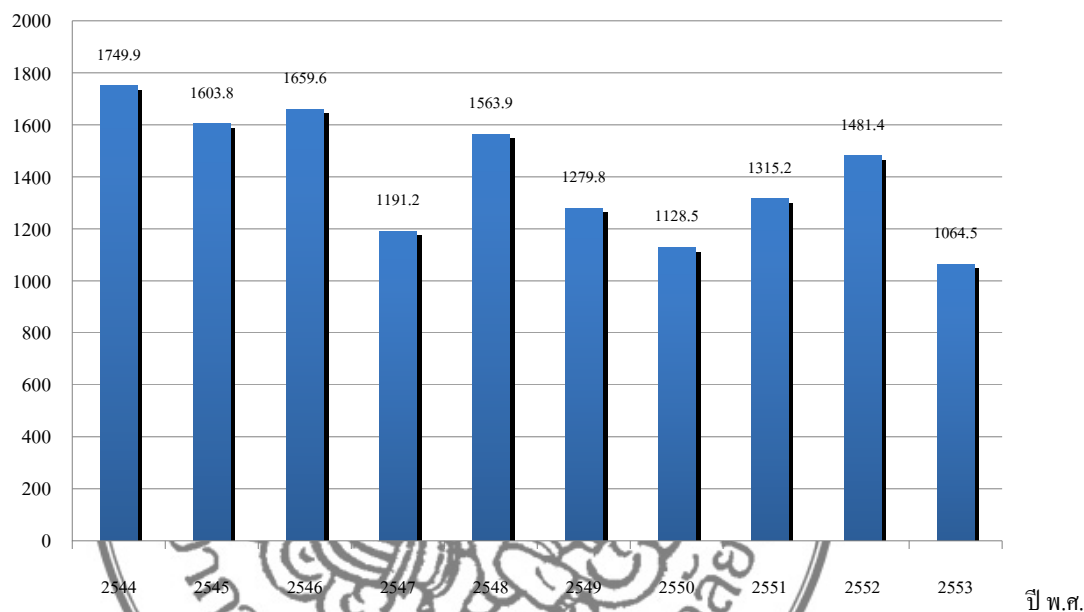
สภาพภูมิอากาศในท้องที่ของตำบลบ้านบ่อมีลักษณะภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อน เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมบกมทะเลและมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านในช่วงฤดูร้อนจึงทำให้มีความชื้นในอากาศสูง อากาศโดยทั่วไปเย็นสบายอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี 28-30 องศาเซลเซียส ฝนตกเกือบตลอดทั้งปี ตกมากประมาณเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม โดยที่ชาวนาเกลือต้องทำนาเกลือให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศคือเริ่มทำนาเกลือในช่วงหมดฤดูฝนหรือหลังวันออกพรรษาเล็กน้อยประมาณปลายเดือนตุลาคมของทุกปี ระยะเวลาในการทำนาเกลือประมาณ 9 เดือนโดยประมาณ แล้วจึงหยุดทำนาเกลือในช่วงเดือนมิถุนายนหรือเมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝน ส่วนใหญ่เริ่มเก็บเกี่ยวครั้งแรกในช่วงต้นเดือนมกราคม การเก็บเกี่ยวผลผลิตเกลือในพื้นที่เดียวกันทำได้ไม่เกิน 5 ครั้งต่อปี

เคยมีสำนวนเปรียบเทียบไว้ว่าถ้าข้าวเกลือเกลือจะแพงมันมีความหมายว่า ชาวนาข้าวชอบหน้าฝนถ้าฝนฟ้าตกมากข้าวจะได้เยอะราคาจะถูก ชาวนาเกลือชอบแดดและลมถ้าฝนตกชุกเกลือจะได้น้อยราคาก็เลยแพง (สัมภาษณ์ บริษัทรับฤดูม 2553)

สภาพภูมิอากาศในปัจจุบันได้แปรเปลี่ยนไปอยู่ในลักษณะไม่คงที่ ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้เหมือนในอดีต ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลมีฝนหลงฤดูค่อนข้างบ่อย จากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นเหตุให้ชาวนาเกลือต้องปรับสภาพการทำนาเกลือไปด้วยเพื่อให้สามารถยังคงทำนาเกลืออยู่ได้ กล่าวคือ ถ้าช่วงไหนมีฝนตกชุกชาวนาต้องเร่งทำนาเกลือไม่รอทั้งระยะเวลาตากน้ำนาน เมื่อมองเห็นว่าเกลือเริ่มตกผลึกพอรู้ได้ก็ต้องรีบรีบเพราะถ้าฝนตกจะทำให้เกลือละลายไปกับน้ำฝนไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้

สภาพอากาศในทุกวันนี้แปรปรวนค่อนข้างบ่อย ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาลทำให้ต้องปรับตัวตามฝน หากเห็นฝนตั้งเค้ามาหนาไหนที่พอจะรู้ได้ก็เตรียมรับหรือเอาแค่รำหรือค่าเงินก็พอ ดีกว่าไม่ได้อะไรเลย (น้อย สุดศกศร 2553)

ปริมาณน้ำฝน (มม.)

แผนภูมิที่ 7 แสดงปริมาณน้ำฝนในรอบ 10 ปี จังหวัดสมุทรสาคร

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา, สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา, หน่วยงานบริการข้อมูลกลุ่มภูมิอากาศ, “ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร) รายวัน,” ณ เดือนพฤศจิกายน 2553.

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

จากแผนภูมิที่ 7 แสดงให้เห็นว่า ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของจังหวัดสมุทรสาคร ปีพ.ศ. 2544 มีปริมาณน้ำฝนสูงสุด 1749.9 มิลลิเมตร รองลงมาปี พ.ศ.2546 ปริมาณน้ำฝน 1659.6 และปี พ.ศ. 2550 ปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุด 1128.5 มิลลิเมตร

9. ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเกลือ

จากการสัมภาษณ์ชาวนาเกลือสามารถสรุปได้ว่า การทำนาเกลือเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการแสดงการขอบคุณ การขอขมา สร้างสัมพันธ์ระหว่างจิตใจและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติทั้งหมด ไม่ทำทายกับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีประเพณีที่ชาวนาเกลือยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาดังนี้

9.1 พิธีแรกนา ชาวนาเกลือมีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนแต่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้ดูแลรักษา การกระทำใดๆ ที่เป็นการลบหลู่คู่มั่นไม่รู้คุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วยังให้โทษอีกด้วย ชาวนาเกลือถือว่า การขุดนาเป็นการเริ่มต้น การทำนาเกลือ โดยที่มีพิธีแรกนาก่อนขุดทำนาเกลือในแต่ละปีประมาณเดือนตุลาคม เพื่อเป็นการ สร้างขวัญและกำลังใจ บอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ถือว่าเป็นการเอาฤกษ์ เอาชัยก่อนเริ่มลงมือนำนาเกลือ ชาวนาเกลือเชื่อว่าพิธีแรกนານี้ส่งผลให้การทำนาเกลือ ได้ผลผลิตดี

การทำพิธีแรกนา ชาวนาเกลือนำดอกไม้ธูปเทียน ไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตรงบริเวณ “หุนา” ของนาตากเชื้อ แล้วใช้พลั่วขุดนาขุดดินในบริเวณนั้น 3 ครั้ง เป็นการบ่งบอกสัญญาณว่า การทำนาเกลือได้เริ่มขึ้นแล้ว พิธีแรกนานี้ชาวนาเกลือยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

9.2 พิธีทำขวัญนา ชาวนาเกลือส่วนใหญ่ประกอบพิธีกันในช่วงที่การทำนาเกลือ กำลังให้ผลผลิตเต็มที่ โดยการตั้งศาลเพียงตาขึ้นกลางแจ้งใกล้ๆ กับยั้งนางเก็บเกลือ ศาลเพียงตานี้ ลดหลั่นเป็น 2 ระดับ ชั้นบนเป็นที่ตั้ง “เจว็ด” ซึ่งอาจใช้ไม้แผ่นเล็กๆ ทำเป็นรูปคล้ายใบเสมาหรือ พระกำแพงสองเป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าที่เจ้าทางหรือเทพารักษ์ ส่วนชั้นล่างของศาลเป็นที่ตั้งของ เครื่องเช่นที่ชาวนาเกลือนำมาถวาย

การทำพิธีทำขวัญนา ชาวนาเกลือนำหัวหมู ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ขนมจี๋หนู ดอกไม้สีขาว มาวางไว้ชั้นล่างของศาลแล้วนำธูปกระดวยอันเล็กๆ หลากสีมาปักที่เสาของศาล จากนั้นจุดธูปเทียนบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอคุณและขอพรให้ประสบความสำเร็จในการทำนา เกลือ เมื่อเสร็จพิธีตรงนี้ชาวนาเกลือจึงนำขนมจี๋หนูส่วนหนึ่งจัดใส่กระทงอันเล็กๆ ไปไหว้ตรงหุนา ของนาทุกแปลงพร้อมกับปีธง 1 อัน สาเหตุที่ใช้ขนมจี๋หนูเพราะว่ามีลักษณะร่วนเป็นเม็ด ๆ คล้าย เกลือ และการใช้ดอกไม้สีขาวเพื่อให้ได้เกลือที่ขาวสะอาด ปลอดจากสิ่งสกปรก ทำให้จำหน่ายได้ ราคาดี ในปัจจุบันนี้การประกอบพิธีทำขวัญนาได้ลดน้อยลงไป ไม่ได้ได้รับความยอมรับนับถือจาก ชาวนาเกลืออีกต่อไป ด้วยเพราะว่าการประกอบพิธีนั้นมีความยุ่งยากต้องเตรียมของเช่น ไหว้หลาย อย่าง อีกทั้งของเช่น ไหว้ก็หายากมากขึ้น

เมื่อก่อนที่จะมีการทำนาจะมีการทำพิธีแรกนาและพิธีทำขวัญนา แต่เดี๋ยวนี้พิธี ทำขวัญนาไม่ได้ทำแล้ว เหลือพิธีแรกนาเพียงอย่างเดียว เนื่องจากการทำพิธีทำขวัญนาต้องหาของ เช่น ไหว้หลายอย่างซึ่งของเหล่านี้ก็หาได้ลำบากในปัจจุบันนี้ (จักรพล กรังพานิช 2553)

10. การจัดจำหน่าย

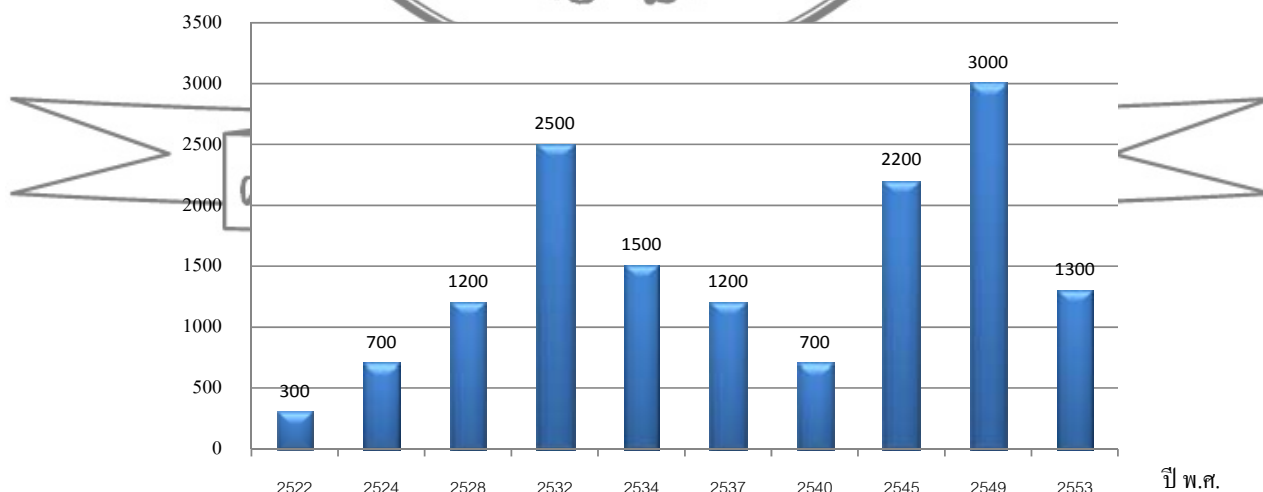
ในอดีตที่ดินในการทำนาเกลือสำหรับทำนาเกลือส่วนใหญ่ติดแม่น้ำลำคลองไม่มี ถนนตัดผ่าน จึงนิยมสัญจรเดินทางคมนาคมทางน้ำมากกว่าทางบก โดยมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับ ซื้อเกลือถึงที่นา การซื้อขายพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคาเกลือหากชาวนาเกลือพอใจจึงเริ่มการ

ซื้อขายได้ พ่อค้าเกลือต้องเข้าไปวัดเกลือในยุ้งฉางว่ามีจำนวนเท่าไร โดยเกลือ 1 เกวียนมีขนาดสูง 1 วา กว้าง 1 วา และสูง 1 วา ส่วนใหญ่ต้องวางเงินมัดจำครั้งหนึ่งของจำนวนเงินทั้งหมดก่อนการขนเกลือ เมื่อขนเกลือหมดแล้วจึงนำเงินที่เหลือมาชำระให้ชวานาเกลือ ซึ่งบางครั้งชวานาเกลือก็โดนโกงจากพ่อค้าคนกลางบ้าง การขนเกลือใช้เรือเป็นพาหนะในการขนส่งมีความจุหลายขนาด ตั้งแต่ 11 เกวียน 15 เกวียนไปจนถึง 20 เกวียน โดยพ่อค้าต้องนำแรงงานขนเกลือมาเอง พ่อค้าคนกลางมักเป็นผู้ที่อยู่ในแหล่งการผลิต มีหน้าที่รวบรวมเกลือจากชวานาเกลือมาขายให้กับพ่อค้าส่งที่มีหน้าที่รวบรวมส่งไปขายในจังหวัดต่างๆ หรือขายส่งให้กับโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เกลือ

ปัจจุบันนี้พื้นที่ทำนาเกลือบางแห่งมีถนนหนทางเข้าถึงจึงมีการขายทางรถยนต์เกิดขึ้น โดยใช้รถสิบล้อในการบรรทุก โดยพ่อค้าต้องนำแรงงานของตนเองมาบรรจุเกลือลงกระสอบปุย กระสอบละ 50 กิโลกรัม ราคาขายเกลือทางรถมีราคาแพงกว่าทางเรือประมาณเกวียนละ 500 บาท และยังมีที่นาบางส่วนที่ถนนยังไม่ถึงจึงมีการขนส่งทางเรืออยู่เหมือนเดิม

ในอดีตการค้าเกลือจะทำผ่านพ่อค้าคนกลางมารับซื้อเกลือที่นา ใช้เรือในการขน เพราะชวานาเกลือส่วนใหญ่จะอยู่ติดแม่น้ำลำคลองเพื่อให้ขนย้ายได้อย่างสะดวกสบาย เมื่อมีการตกลงกันเรียบร้อยแล้วพ่อค้าจะนำสิบล้อบรรทุกไว้ที่ฝั่งขึง เวลาขนเกลือไปหมดแล้วจึงคำนวณจากรอยสิบล้อที่ขีดไว้ตั้งแต่ตอนแรก แต่ในปัจจุบันมีถนนหนทางเข้ามาในพื้นที่นาเกลือเยอะขึ้นทำให้มีการขนส่งผ่านทางรถยนต์เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง (ประทีป ทองพวงค์ 2553)

ราคา (บาท/เกวียน)

แผนภูมิที่ 8 แสดงราคาขายเกลือ

จากแผนภูมิที่ 8 แสดงให้เห็นว่า ราคาขายเกลื่อนั้นมีราคาไม่แน่นอน โดยปกติจะเคลื่อนไหวขึ้นลงตามอุปสงค์และอุปทาน ปีพ.ศ.2549 ราคาขายเกลื่อแพงที่สุด 3000 บาทต่อเกวียน รองลงมาปีพ.ศ.2532 มีราคา 2500 บาทต่อเกวียน และปีพ.ศ.2522 มีราคาถูกที่สุด 300 บาทต่อเกวียน

“ราคาขายเกลื่อมีขึ้นมีลงทุกปีถ้าปีไหนฝนตกชุกเกลื่อได้น้อยราคาก็จะแพง แต่ถ้าปีไหนแล้งจัดได้เกลื่อจำนวนมากราคาก็จะถูกลงไปด้วย แต่ก็ยังมีบางปีที่ราคาเกลื่อแพงแล้วพ่อค้าคนกลางเอาเกลื่อนอกเข้ามาจะทำให้ราคาถูกลง” (สมบูรณ์ ชุนตั้ง 2553)

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเกลื่อของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

จากการสัมภาษณ์ชาวนาเกลื่อสามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเกลื่อได้ ดังนี้คือ

1. แรงงานขาดแคลน เนื่องจากปัจจุบันแรงงานคนหายากมากขึ้น แรงงานในท้องถิ่นนิยมไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแทน ประกอบกับงานรับจ้างร่อนนาและเงินเกลื่อเป็นงานหนักและร้อนทำให้ไม่ค่อยมีใครอยากทำ อีกทั้งยังมีปัญหาการจ้างลูกจ้างที่เรียกว่า “นายนา” ที่ต้องใช้คนที่มีความชำนาญและมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง เป็นคนที่มีประสบการณ์ ดังนั้นการจ้างนายนาจึงมีผลกระทบกับปริมาณของผลผลิต นายนาที่สามารถทำนาเกลื่อให้ได้ผลผลิตมากนั้นหายากมากเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด

2. ราคาเกลื่อตกต่ำลง เนื่องจากในปัจจุบันฤดูร้อนยาวนานกว่าปกติ ทำให้มีผลผลิตในท้องตลาดจำนวนมากเกินความต้องการของผู้บริโภค พ่อค้าคนกลางไม่มารับซื้อ อีกทั้งยังเผชิญการเข้ามาของเกลื่อสินเช่าวที่มีกรนำไปใช้ในทางอุตสาหกรรมและการบริโภคอย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้ราคาเกลื่อทะเลดลงไปมากที่สุด

3. ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ในการทำงานเกลื่อมีต้นทุนหลักอย่าง 2 ส่วน คือ ค่าจ้างแรงงานคน ซึ่งจากรูปแบบการทำงานเกลื่อนั้นเป็นการผลิตที่ต้องอาศัยแรงงานคนเป็นหลัก โดยเฉพาะการรับจ้างร่อนนาและเงินเกลื่อ ในปัจจุบันนี้แรงงานมีราคาสูงขึ้นเนื่องจากต้องมีการปรับค่าแรงตามค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน และต้นทุนอีกส่วนหนึ่งคือ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีการปรับราคาขึ้นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นต้นทุนการผลิตจึงเพิ่มสูงขึ้นทุกปี

4. ความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิต ลักษณะของการทำนาเกลื่อเหมือนกับการผลิตสินค้าเกษตรโดยทั่วไป ที่ไม่สามารถกำหนดปริมาณของผลผลิตที่ออกสู่ตลาดในแต่ละปีได้ เนื่องจากการผลิตเกลื่อต้องอาศัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ ผลผลิตเกลื่อจะได้น้อยหรือได้น้อยขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ ถ้าปีใดฝนแล้งผลผลิตจะอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ถ้าปีใดเกิดฝนตกชุกหรือน้ำท่วมระหว่างที่ร่อนน้ำในกระต๋องนาปลงตกผลึก ชาวนาเกลื่อจึงต้องระบายน้ำออกอีกครั้งและ

ต้องปรับพื้นที่ใหม่ ทำให้เสียเวลาเริ่มต้นใหม่ ในบางครั้งเมื่อชาวนาเกลือเห็นว่าฝนทำท่าจะตกจึงต้องรีบเกลือก่อนครบกำหนดทำให้ได้รับผลผลิตเกลือลดน้อยลง ดังนั้นปริมาณผลผลิตเกลือในแต่ละปีจึงมีจำนวนไม่แน่นอน

5. ทศนคติ เนื่องจากแรงงานในวัยทำงานนิยมไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าการทำนาเกลือ เพราะมีทศนคติที่ว่าการทำงานนาเกลือเป็นงานหนักและเหนื่อยจึงไม่คิดเจริญรอยตามบรรพบุรุษ ซึ่งการทำนาเกลือต้องอาศัยความชำนาญ ประสบการณ์สำหรับการจัดการเพื่อให้ได้ผลผลิตเกลือ ถ้าลูกหลานมิได้ฝึกหรือรับการถ่ายทอดขณะที่พ่อแม่ทำนาเกลืออยู่ เมื่อรุ่นลูกได้รับมรดกจึงทำนาเกลือไม่เป็น ต้องจ้างผู้ดูแลอีกทอดหนึ่งซึ่งอาจไม่คุ้มกับการลงทุน ประกอบกับที่ดินมีราคาสูงจึงมีแนวโน้มว่าในอนาคตเมื่อพื้นที่ทำนาเกลือตกทอดถึงลูกหลาน พื้นที่เหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปสู่กิจกรรมอื่นๆ เพราะลูกหลานไม่คิดจะประกอบอาชีพการทำนาเกลือต่อไป

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องพลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักและรวบรวมข้อมูลเอกสารเป็นส่วนประกอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาพลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คัดเลือกมาโดยวิธีเจาะจง รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 30 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้ประกอบอาชีพทำนาเกลือ ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจำนวน 20 คน เพื่อเป็นตัวแทนประชากรในการศึกษา 2) ผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจำนวน 10 คน โดยเลือกเฉพาะอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือเป็นหลัก ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงจำหน่าย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ 1) แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก 2) อุปกรณ์ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น สมุดบันทึก แฟ้มเก็บข้อมูล เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย แบ่งได้ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต จะทำการวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลมาจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นต่างๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง 2) การตรวจสอบข้อเท็จจริงที่พบ โดยตรวจสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมนั้นถูกต้องหรือไม่ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลว่าข้อมูลมีทิศทางหรือแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่กรณีข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความขัดแย้งไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจึงนำคำถามเดิมไปถามผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งเพื่อเป็นการยืนยันและหาข้อสรุปของข้อมูล 3) ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเป็นภาพรวมที่สามารถตอบคำถามได้ ตีความหมายว่าสิ่งที่ศึกษานั้นมีความหมายหรือมีความสำคัญต่อผู้ให้ข้อมูลอย่างไร เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ประมวล

ข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเป็นภาพรวมที่สามารถตอบคำถามได้จึงเขียนบรรยายเพื่อนำเสนอรายงานต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

จากผลการศึกษาพลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของตำบลบ้านบ่อสามารถสรุปผลการศึกษาตามเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1.1 พื้นที่ทำนา ตั้งแต่ยุคดั้งเดิมถึงยุคปัจจุบันมีการแบ่งพื้นที่ทำนาออกเป็นแปลง มีพื้นที่นาประมาณ 30-40 โดยในแต่ละแปลงมีการแบ่งลักษณะการทำนาออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1.1.1 นายีน ลักษณะของนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวตั้งมีการแบ่งพื้นที่นาเพื่อตากน้ำทะเลในระดับความเค็มต่างๆ เป็นลำดับ

1.1.2 นาวน ลักษณะของนาไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เนื่องจากมีพื้นที่จำกัดด้านขนาดของพื้นที่การจัดรูปแบบนาให้ครบวงจรการตากน้ำทะเล

จากรูปแบบการแบ่งลักษณะการทำนาเกลือนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบลักษณะของที่ดิน ถ้าพื้นที่มีลักษณะแคบและยาวต้องเลือกทำแบบนายีน ถ้ามีลักษณะหน้ากว้างจึงเลือกทำแบบนาวน การทำนาทั้ง 2 ลักษณะนี้ได้ผลผลิตเกลือในปริมาณเท่าๆกัน แต่นาวนใช้ต้นทุนในการทำน้อยกว่า

ในนา 1 แถบมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ ประมาณ 5 ส่วน หรือที่เรียกว่า กระทบ เพื่อใช้ตากน้ำทะเลที่มีความเค็มในระดับต่างๆ กัน โดยใช้ดินทำคั่นกันน้ำทะเลออกจากกัน โดยแต่ละกระทบมีประโยชน์และวิธีการใช้สอยที่แตกต่างกันดังนี้

ส่วนที่ 1 เรียกว่า “วังกักน้ำ” ใช้เป็นที่สำหรับเก็บกักน้ำทะเลจากลำรางเข้าสู่ผืนนา น้ำทะเลที่นำมาเก็บไว้ในวังกักน้ำในยุคดั้งเดิมใช้ระหัดวิดน้ำกับกังหันลมร่วมกันจุดน้ำเข้าสู่วังกักน้ำ แต่ในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาใช้เครื่องยนต์สูบน้ำแทนเพราะรวดเร็วมากกว่า

ส่วนที่ 2 เรียกว่า “นาประเทียบ” แบ่งเป็นกระทบย่อยๆ กระทบละ 1-3 ไร่ โดยระบายน้ำจากวังกักน้ำเข้าสู่แปลงนาในแต่ละกระทบ ผ่านหุนาการระบายน้ำออกจากวังกักน้ำในยุคดั้งเดิมใช้ระหัดวิดน้ำเป็นตัวจุดน้ำให้ไหลออกจากกระทบนา แต่ในยุคปัจจุบันมีการนำเครื่องยนต์มาสูบน้ำแทน

ส่วนที่ 3 เรียกว่า “นาคาน้ำ” ใช้พื้นที่น้อยกว่าวังกักน้ำและนาประเทียบ โดยระบายน้ำเกลือเข้าสู่คานน้ำผ่านหุนา คานจนกระทั่งมีความเค็มตามที่กำหนดไว้แล้วจึงระบายลงส่วนอื่นๆ ต่อไป

ส่วนที่ 4 เรียกว่า “นาเชื้อ” นาเชื้อแบ่งเป็นกระถงขนาดประมาณ 1-2 ไร่ มีจำนวนประมาณ 1-3 กระถง นาเชื้อเป็นส่วนที่ใช้เพาะเชื้อเกลือ น้ำในนาเชื้อมีหน้าที่หล่อเลี้ยงผลึกเกลือที่อยู่ในนาปลง เมื่อน้ำในนาเชื้อมีความเข้มข้น 24 ดีกรี จึงระบายน้ำเข้าสู่นาปลงต่อไป

ส่วนที่ 5 เรียกว่า “นาปลง” สามารถแบ่งเป็นนาปลงได้ 6 กระถง พื้นที่นาปลงใช้เป็นส่วนที่ให้น้ำทะเลตกผลึกเป็นเกลือเม็ด ผลผลิตจากการทำนาเกลือที่มีอยู่ได้จากนาปลงเท่านั้น

1.2 เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาเกลือ มีการนำวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการทำนาเกลือ ใช้เครื่องมือและอุปกรณ์เปลี่ยนไปเป็นเครื่องจักรมากขึ้น หรือใช้วัสดุที่ทนทานแข็งแรงเพิ่มมากขึ้นและนับวันจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

1.2.1 เครื่องมือในการขุดลอกร่องน้ำและปรับแต่งคันนา เครื่องมือเครื่องใช้มีลักษณะเช่นเดียวกับในอดีต ไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากมายนัก มีเพียงเปลี่ยนใช้วัสดุให้แข็งแรงทนทานใช้ได้นานมากขึ้น

1.2.2 เครื่องมือในการปล่อยน้ำเข้า-ออกแปลงนา มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จากเดิมที่ใช้ระหัดวิดน้ำร่วมกับพัดลมเป็นตัวจุดน้ำเปลี่ยนเป็นน้ำเครื่องยนต์สูบน้ำเข้ามาแทนที่

1.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการปรับพื้นที่ มีการพัฒนานำเทคโนโลยีเข้าใช้ โดยจากเดิมใช้แรงงานคนเปลี่ยนไปใช้เครื่องทุ่นแรงเป็นรถคลึงแทน

1.2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการรื้อเกลือ มีลักษณะเช่นเดียวกันกับในอดีต มีการใช้เปลี่ยนวัสดุที่ใช้ทำให้แข็งแรงมากขึ้น

1.2.5 เครื่องมือที่ใช้ในการขนเกลือเข้าถังจาง มีการเลิกบั้งก็หาบเกลือแล้วนำรถเข็นเกลือเข้ามาแทนที่

ผลงานอันล้ำค่าที่ตกทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น

1.2.6 เครื่องมือในการทำกอง ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต
1.2.7 เครื่องมือวัดความเค็ม ในยุคดั้งเดิมใช้ข้าวสุกไปรยลงไปในน้ำแล้วใช้สายตาคาดคะเนดู ในปัจจุบันนี้เปลี่ยนเป็นใช้เครื่องไฮโดรมิเตอร์หรือปรอทวัดความเค็มแทน

1.3 กระบวนการทำนาเกลือ

1.3.1 การขุดลอกลำราง เพื่อนำน้ำทะเลเข้าสู่พื้นที่ ต้องทำทุกปีเพื่อให้ น้ำไหลเข้าออกได้อย่างสะดวก

1.3.2 การตกแต่งคันนา เป็นการซ่อมเสริมคันนาให้มีสภาพแข็งแรงเพื่อใช้เก็บกักน้ำทะเล รวมทั้งตกแต่งร่องที่อยู่ในกระถงนาปลงสำหรับให้น้ำตก เพื่อให้พื้นนาในกระถงแห้งสนิท

1.3.3 การนำน้ำทะเลเข้าสู่พื้นที่นาโดยใช้เครื่องสูบน้ำ สูบน้ำทะเลจากลำรางเข้าสู่
วังกักน้ำเป็นอันดับแรก เมื่อเต็มและมีความเต็มตามที่กำหนดไว้จึงไขเข้าสู่นาประเทียบ นาดากน้ำ
นาเชื้อและนาปลงตามลำดับ

1.3.4 การปรับสภาพพื้นที่นาโดยใช้เครื่องกลึงนาเพื่อคดทับพื้นที่นาปลงให้เรียบ
แน่น จากนั้นไขน้ำจากนาเชื้อเข้ามาในนาปลงจนน้ำเต็มคั่นนากักน้ำไว้ประมาณ 5-6 วัน แล้วจึงไข
น้ำออกเมื่อปล่อยน้ำจนแห้งสนิทแล้วจึงกลึงนา การกลึงนาในแต่ละครั้งใช้เวลา 2-3 วัน จากนั้นทำ
สลับไปมาอีกประมาณ 2 ครั้ง เมื่อท้องนาแก่ได้ที่แล้วจึงไขน้ำแก่จากนาเชื้อลงสู่ท้องนาปลงที่ได้
เตรียมไว้ ทิ้งไว้เกลือตกเป็นเม็ดหนาขึ้นเรื่อยๆ จึงทำการรื้อเกลือได้

1.3.5 การรื้อเกลือ โดยใช้รถมาไถครูดไปบนแผ่นเกลือจนทั่วนาเพื่อให้เกลือ
ร่วนแตกออกเป็นเม็ด แล้วจึงใช้คทาซัดแถวซัดเกลือให้รวมกันเป็นแถวยาว เมื่อซัดแถวเสร็จแล้วจึง
ใช้คทาสุมแบ่งเกลือออกเป็นกองเล็กๆ เท่าๆกัน เหมือนเจดีย์

1.3.6 การเข็นเกลือเข้าไปเก็บในขุ้งเก็บเกลือโดยนำกระดานปูท้องนา มาปูตาม
แถวของกองเกลือ เพื่อใช้เป็นทางสำหรับคนเดินและรถเข็นลำเลียงเกลือเข้าขุ้งเก็บเกลือ จากนั้น
คนงานเข็นเกลือใช้เท้าตักเกลือตักเกลือขึ้นรถเข็นแล้วจึงเข็นรถเข้าไปเก็บในขุ้งเก็บเกลือ

1.3.7 การล้างท้องนาโดยนำน้ำอ่อนจากนาดากน้ำไขลงมาใส่ในนา เพื่อทำความสะอาด
สะอาดพื้นนาขจัดเศษเกลือที่อยู่ให้หมด ชั่งทิ้งไว้ 1 คืน แล้วจึงวิดน้ำขึ้นไปเก็บไว้ในนาเชื้อเพื่อ
หมุนเวียนใช้ต่อไป

1.4 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ในอดีตนั้นราษฎรสามารถจับจองที่ดินเพื่อใช้เป็นที่ทำมาหา
กินของตนเองได้ โดยไม่ซ้ำกับพื้นที่ที่มีผู้จับจองไว้แล้ว ต่อมารัฐได้จัดทำเอกสารสิทธิ์ตราจอง
ที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดินเพื่อใช้เป็นหลักฐานของการถือครองที่ดิน ในยุคปัจจุบันกรรมสิทธิ์ของ
ที่ดินมีโฉนดที่ดินเป็นเอกสารหลักฐานในการถือครอง ทำให้ชาวนาสามารถแบ่งแยกเป็นมรดก
ให้แก่ลูกหลานหรือขายที่นาให้กับผู้อื่นได้ ทำให้เกิดลักษณะการแบ่งกรรมสิทธิ์การทำนาเป็นนา
เวรหรือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการทำนาตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

1.5 ปริมาณที่ดิน ในยุคดั้งเดิมปริมาณของที่ดินขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกภายใน
ครอบครัว หากครอบครัวใดมีปริมาณสมาชิกมากจึงมีปริมาณที่ดินมากขึ้นตามไปด้วย ในปัจจุบัน
การทำนาเกลือเปลี่ยนแปลงมาใช้แรงงานจากเครื่องจักรแทนแรงงานคน ทำให้สามารถทำนาเกลือ
ได้ในพื้นที่จำนวนมากๆ ปริมาณที่ดินจึงมีจำนวนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละ
ครอบครัว

1.6 แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือ ในอดีตมีเพียงแรงงานคนเพียงอย่างเดียว แรงงาน
มาจากทุกคนในครอบครัว ซึ่งแต่ละคนมีหน้าที่แตกต่างกันไป ในปัจจุบันมีการใช้แรงงานจาก

เครื่องจักรเพิ่มขึ้นในบางขั้นตอน รวมทั้งแรงงานของแต่ละครอบครัวลดจำนวนลง ทำให้ต้องจ้างแรงงานจากภายนอกครอบครัวแทน

1.7 เงินทุนที่ใช้ในการทำนาเกลือ ในยุคดั้งเดิมมาจากทุนของตนเองและใช้เงินทุนจำนวนน้อย ในยุคปัจจุบันแหล่งเงินทุนมาจากทุนของตนเองและมาจากแหล่งเงินกู้ต่างๆเพราะต้องใช้เงินปริมาณมากขึ้นในทุกขั้นตอนของการทำนาเกลือ ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าแรงงานจ้างลูกจ้างและค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งต้นทุนในการจ้างแรงงานนั้นสูงมาก มีองค์ประกอบของต้นทุนที่สำคัญดังนี้คือ 1) ค่าจ้างนายนา 2) ค่าจ้างลูกนา 3) ค่าจ้างคนงานเรือเกลือ 4) ค่าจ้างคนงานขึ้นเกลือ 5) ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง 6) ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด

1.8 สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิอากาศในปัจจุบันได้แปรเปลี่ยนไปอยู่ในลักษณะไม่คงที่ ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้เหมือนในอดีต เป็นเหตุให้ชาวนาเกลือต้องปรับสภาพการทำนาเกลือไปด้วยเพื่อให้สามารถยังคงทำนาเกลืออยู่ได้

1.9 ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเกลือ จากอดีตที่มีการประกอบพิธีกรรม 2 พิธี คือ พิธีแรกนาและพิธีทำขวัญนา ในปัจจุบันพิธีทำขวัญนาได้สูญหายไปเพราะว่าการประกอบพิธีนั้นมีความยุ่งยาก อีกทั้งของเซ่นไหว้ก็หายากมากขึ้น

1.10 การจัดจำหน่าย ในอดีตที่ดินในการทำนาเกลือสำหรับทำนาเกลือส่วนใหญ่ติดแม่น้ำลำคลอง การขนเกลือต้องใช้เรือเป็นพาหนะ การซื้อขายพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคาเกลือ จนพอใจทั้งสองฝ่าย ปัจจุบันพื้นที่ทำนาเกลือบางแห่งมีถนนหนทางเข้าถึงจึงมีการขายทางรถยนต์เกิดขึ้นและยังมีที่นาบางส่วนที่ถนนยังไม่ถึงจึงมีการขนส่งทางเรืออยู่เหมือนเดิม

2. ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

2.1 แรงงานขาดแคลน เนื่องจากปัจจุบันแรงงานคนหายากมากขึ้น แรงงานในท้องถิ่นนิยมไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแทน

2.2 ราคาเกลือตกต่ำลง เนื่องจากในปัจจุบันฤดูร้อนยาวนานกว่าปกติ ทำให้มีผลผลิตในท้องตลาดจำนวนมากเกินความต้องการของผู้บริโภค พ่อค้าคนกลางไม่มารับซื้อ

2.3 ต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากค่าจ้างแรงงานคนและค่าน้ำมันเชื้อเพลิงมีการปรับราคาอยู่ตลอดเวลา

2.4 ความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิต เนื่องจากการผลิตเกลือต้องอาศัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้

2.5 ทศนคติ เนื่องจากแรงงานในวัยทำงานนิยมไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าการทำนาเกลือ เพราะมีทศนคติที่ว่าการทำงานนาเกลือเป็นงานหนักจึงไม่คิดเจริญรอยตามบรรพบุรุษ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าพลวัตนาเกลือตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คือ สังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การค้นพบ การประดิษฐ์ การแข่งขัน เป็นต้น และสอดคล้องกับแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน คือชาวนาเกลือจะมีวัฒนธรรมชุมชนไม่แตกต่างกัน เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่ตกทอดสืบต่อกันเป็นเวลาหลายสิบปีจากรุ่นสู่รุ่น จากการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อในด้านต่อไปนี้คือ ด้านสังคมและวัฒนธรรมทำให้ระบบความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทั้งระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ระบบเครือญาติ และระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ ทั้งยังทำให้ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนประเพณีเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การถ่ายทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ผู้ถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน การถ่ายทอดอยู่ในวงจำกัดของบุคคลในครอบครัวหรือเครือญาติ การถ่ายทอดไม่มีรูปแบบที่แน่นอนเป็นไปตามธรรมชาติ แบบนิยมนกลมกลืนอยู่ในการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการศึกษาเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยใช้อุปกรณ์เครื่องมือจริงในการทำงาน ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดมีความใกล้ชิดกัน ผู้รับการถ่ายทอดจึงยึดถือความรู้ การกระทำและความรู้สึกนึกคิดของผู้ถ่ายทอดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ใช้การจดจำแทนการบันทึก ซึ่งผู้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ต้องมีความอดทนมานะพยายาม อาศัยระยะเวลาชานานเป็นแรมปีเพื่อสะสมความรู้ประสบการณ์และฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ซึ่งความรู้ที่ได้เป็นไปอย่างละเอียดละออ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ช่วยส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยชาวนาเกลือมีรายได้จากการขายเกลือเป็นสิ่งที่ช่วยให้สถานภาพเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนาเกลือมีความมั่นคงส่งผลให้ชาวนาเกลือพึ่งตนเองได้ เมื่อครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพจึงมีเงินใช้จ่ายในครอบครัวและยังมีเงินนำไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องทุนแรง รวมทั้งมีเงินออมในยามจำเป็น ทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น มีฐานะมั่นคง อีกทั้งยังช่วยสร้างอาชีพที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ให้เพิ่มขึ้นอีกหลายอาชีพ ได้แก่ ลูกจ้างทำนาเกลือ อาชีพรับจ้างเรือเกลือ เจ็นเกลือ อาชีพค้าเกลือ อาชีพผลิตเครื่องมือในการทำนาเกลือ เป็นต้น จึงช่วยสร้างงานและกระจายรายได้ให้กับชุมชน ทำให้คน

จำนวนหนึ่งในชุมชนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีเงินทุนหมุนเวียนอยู่ในชุมชน ดังนั้นเมื่อครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้แล้วก็จะส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนไปขณะเดียวกัน

จากภาวะความทันสมัยที่เข้ามาภายในชุมชน ทำให้ประชากรภายในตำบลมีการเพิ่มลดและเคลื่อนย้ายตามวิถีทางของอาชีพหรือเหตุผลอื่น ทำให้แรงงานที่ใช้ในการทำงานมีจำนวนลดลง ดังนั้นชาวนาเกลือจึงต้องนำความรู้และเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในทุกระดับขั้นตอนของการผลิตเพื่อทดแทนแรงงานที่ลดลง จุดประสงค์เพื่อให้ได้ ผลผลิตเกลือจำนวนมากขึ้น ทำให้มีเครื่องมือบางอย่างหายไปในเครื่องมือบางอย่างถูกประดิษฐ์ขึ้นมาแทนที่มากมาย เครื่องมือเครื่องจักรในปัจจุบันมีศักยภาพในการทำงานดีกว่าการใช้แรงงานคน ทำให้ชาวนาเกลือมีความพึงพอใจเพราะไม่ต้องใช้เวลามากนักและไม่เหน็ดเหนื่อยเหมือนกับการทำนาเกลือในอดีต สามารถทำนาเกลือได้เร็วขึ้นจึงขายเกลือได้เร็วมากขึ้น และผลพวงของความทันสมัยนั้นเป็นสาเหตุทำให้จำนวนพื้นที่ในการทำนาเกลือลดลงอย่างต่อเนื่องจากการพัฒนาของชุมชนเมือง และอุตสาหกรรมที่ขยายพื้นที่รุกเข้ามาในเขตพื้นที่ทำนาเกลือ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ม่าน้ำลำคลอง การทิ้งขยะจากภาคครัวเรือน ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ คลองส่งน้ำมีสภาพตื้นเขินและเน่าเสีย ซึ่งการทำนาเกลือจำเป็นต้องอาศัยคลองส่งน้ำประสบปัญหาในการใช้น้ำเพื่อทำนาเกลือ การดำรงอยู่ของชาวนาเกลือสามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในพื้นที่นั้นเอื้ออำนวยให้สามารถผลิตเกลือทะเลได้อย่างดีมีปริมาณมาก รวมถึงชาวนาเกลือเข้าใจถึงการปรับตัวให้เข้ากับโลกปัจจุบัน เศรษฐกิจในภาพรวมเป็นอย่างไรทุกอย่างก็เป็นไปตามวัฏจักร เช่น เศรษฐกิจไม่ดีท้องตลาดมีความจำเป็นในการใช้เกลือน้อยลง เกลือก็จะราคาถูกลงตามไปด้วย และจากสภาวะอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปวิธีการทำนาเกลือก็ต้องมีการยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนตามสภาพดินฟ้าอากาศด้วยเหมือนกัน

จากการที่ภาครัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับอาชีพทำนาเกลือเท่าที่ควร ควรแก้ไขด้วยการสนับสนุนระบบสหกรณ์ที่มีอยู่ให้มีความเข้มแข็ง และสามารถเป็นที่พึ่งให้กับชาวนาเกลือได้ เพื่อที่ชาวนาเกลือจะได้มีแหล่งเงินทุนที่ไม่ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบหรือต้องถูกกดราคา รวมทั้งให้ความรู้ในเรื่องเพิ่มมูลค่าให้กับเกลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแปรรูปเป็นเกลือขัดผิวหรือเกลือสปา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องพลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาครผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. มีข้อค้นพบว่าความรู้ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นยังไม่การจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเท่าที่ควร จึงเสนอแนะว่าควรมีการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาที่ได้มาจากการสั่งสมและได้รับการทดสอบมาเป็นอย่างดีแล้ว นำมาจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบของตำรา เพื่อใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดไปยังเด็กนักเรียนในชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

2. มีข้อค้นพบว่าขั้นตอนในการทำนาเกลือบางขั้นตอนยังใช้ระยะเวลาและแรงงานคนเป็นจำนวนมากอยู่ จึงมีข้อเสนอแนะควรปรับปรุงวิธีการผลิตและนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาใช้ในบางขั้นตอนที่ต้องใช้ระยะเวลานานซึ่งเป็นงานที่หนักและเหนื่อย เพื่อย่นระยะเวลาและช่วยทุ่นแรง เพื่อจูงใจให้คนรุ่นใหม่เกิดความสนใจที่จะสืบทอดในอาชีพนี้

3. มีข้อค้นพบว่าทางรัฐบาลยังขาดการส่งเสริมอาชีพการทำนาเกลืออย่างเป็นทางการนามธรรม จึงขอเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมสนับสนุนอาชีพการทำนาเกลือจากภาครัฐ ซึ่งภาครัฐควรให้การสนับสนุนระบบสหกรณ์ที่มีอยู่นั้น ให้มีความเข้มแข็งและสามารถเป็นที่พึ่งของชาวนาเกลือได้อย่างแท้จริง เพื่อมีแหล่งเงินทุนที่ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ รวมทั้งควรมีการประกันราคาจากทางภาครัฐในกรณีที่ราคาเกลือตกต่ำ เพื่อให้ชาวนาเกลือไม่ต้องถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวนาเกลือที่ใช้ในการทำนาเกลือนำมาวิเคราะห์ เลือกรสร ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้หรือนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการทำนาเกลือในยุคปัจจุบัน

2. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงระบบการศึกษาในปัจจุบันว่ามีผลกระทบต่อการเรียนรู้และสืบทอดอาชีพทำนาเกลือมากน้อยแค่ไหน เนื่องจากในปัจจุบันเด็กถูกหลานชาวนาเกลือส่วนมากจะทำนาไม่เป็น

3. ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับวิธีการทำนาเกลือทั้งที่เป็นการเปรียบเทียบในประเด็นต่างๆ และในต่างท้องถิ่นอื่นๆ

บรรณานุกรม

- กรมอุตุนิยมิวิทยา. สำนักพัฒนาอุตุนิยมิวิทยา. หน่วยงานบริการข้อมูลกลุ่มภูมิภาค. “ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร) รายวัน.” ณ เดือนพฤศจิกายน 2553.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. การผลิตและการตลาดเกลือของประเทศไทย. ม.ป.ท., 2538.
- กระทรวงมหาดไทย. กรมการปกครอง. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2541.
- กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. สรุปผลการประชุมสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.
- กฤษณา วงษาสันต์. วิถีไทย. กรุงเทพฯ : คอนฟอร์ม, 2542.
- กุลธิดา สามะพุทธิ. นาเกลือ ภูเขาเกลือเพียงตำนาน [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 14 มกราคม 2553. เข้าถึงได้จาก www.sarakadee.com/feature/2000/12/salt_farm.htm
- กุลวดี เจริญศรี และคนอื่น ๆ. “ยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม.” ใน การบริหารงานวัฒนธรรม ประมวลจากโครงการฝึกอบรมผู้บริหารวัฒนธรรมระดับสูง รุ่นที่ 2/2547, 70. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2547.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : นวสาส์นการพิมพ์, 2551.
- ครรรชิต พิระภาค. “พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุงป่าตามในลุ่มน้ำมูลตอนกลาง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.
- จักรพล คริ่งพานิช. ชาวนาน หมูที่ 8 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2553.
- จามะรี เชียงทอง. สังคมวิทยาการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2549.
- ฉลอง นาคทรัพย์. ชาวนาน หมูที่ 1 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2553.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.
- _____ . วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ธุรกิจชุมชน : เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

ณรงค์ เส็งประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย (ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2532.

คารณิ (บัญญัติเทวกุล) ถวิลพิพัฒนกุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2549.

ทรงจิต พูลลาภ และคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การวิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในกระบวนการเส้นทางสายฝ้าย. ม.ป.ท., 2547.

น้อย สูดสาคร. ชาวบ้าน หมู่ที่ 5 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553.

นายณรินทร์ธีเบศรี(อิน). นิราศณรินทร์. ม.ป.ท., 2352.

นิเทศ ดินณะกุล. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : แอ็คทีฟ พรีนทร์, 2546

บำรุง บุญปัญญา. สามทศวรรษแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2549.

บุญมัน ทองมาก. ชาวบ้าน หมู่ที่ 2 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2553.

บุญล้อม แก้วจูนันท์. ชาวบ้าน หมู่ที่ 8 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553.

ประทีป ทองพวงค์. ชาวบ้าน หมู่ที่ 2 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2553.

ปราโมทย์ นักรบ. ชาวบ้าน หมู่ที่ 3 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2553.

ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545.

พัชรินทร์ สิริสุนทร และ จิรวัดน์ พิระสันต์. ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนทร์ (1991) 2550.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง. ม.ป.ท., 2329.

ภาณุวัฒน์ ทองอรุณ. ชาวบ้าน หมู่ที่ 1 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2553.

มานิช เกสสิน. ชาวบ้าน หมู่ที่ 6 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2553.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. อ่าน 'วัฒนธรรมชุมชน' : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2548.

รังสรรค์ เขียวบางยาง. ชาวบ้าน หมู่ที่ 4 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2553.

วชิรศักดิ์ มัชฌิมภาโร. “การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาผู้ผลิตสุราพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

วรุช สุวรรณฤทธิ. วิถีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2549.

วิมล จิโรจพันธ์, ประชิต สกฤษพัฒนา และ อุดม เขยทิววงศ์. วิถีไทย. กรุงเทพฯ : อัลฟ่า มิเลเนียม, 2548.

วันชัย กลัดกลีบ. ชาวบ้าน หมู่ที่ 2 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2553.

สนิท สัมครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546.

สมเกียรติ กระจุกบุญวงศ์. ชาวบ้าน หมู่ที่ 4 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2553.

สมชาย จ้อยอม. ชาวบ้าน หมู่ที่ 1 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2553.

สมบูรณ์ ชุนตั้ง. ชาวบ้าน หมู่ที่ 7 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2553.

สมพงษ์ สุขปาน. ชาวบ้าน หมู่ที่ 7 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2553.

สมหมาย บริสุทธิคุณ. ชาวบ้าน หมู่ที่ 3 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553.

สมุทร เฟื่องสมุทร. ชาวบ้าน หมู่ที่ 7 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2553.

ลำเรียง รอดเจริญ. อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 30 พฤษภาคม 2553.

สุภาพ ปุ่นครั้น. ชาวบ้าน หมู่ที่ 2 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2553.

สุนทรภู์ นิราศเมืองเพชร. ม.ป.ท., 2388.

สนรยา พลศรี. หลักสังคมวิทยาเบื้องต้น. โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2545.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สราริป ชัยชนะ. “การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

สามารถ จันทร์สุรย์. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน.” ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1, 146.

เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ. ม.ป.ท., 2536.

สิทธิพันธ์ พุทธหุน. สังคมวิทยาการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ. เศรษฐกิจชุมชน : ทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542.

เสรี พงศ์พิศ. ฐานคิด. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.

_____. วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2550.

แสงระวี โห้เฉื่อย. “พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านท่าเรือ ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2545.

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อ. ส่วนงานวิเคราะห์นโยบายและแผน. “แผนพัฒนา 3 ปีประจำปี 2553-2555.” มิถุนายน 2551.

อดุลย์ กลิ่นประทุม. ชาวบ้าน หมู่ที่ 5 ต.บ้านบ่อ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร. สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553.

อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์. การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ : บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม. กรุงเทพฯ : พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต, 2548.

อภิขยา นิเวศน์. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : จิตรวัฒน์, 2550.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. เอกสารคำสอนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา. สุรินทร์ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2549.

เอ็กเซลเลนท์ บิสิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการสำรวจงานทำนาเกลือ. ม.ป.ท., 2548.

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

ผลงานวิจัยนักศึกษา ระดับปริญญาตรี

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ (Research Guideline)

ผู้ประกอบการอาชีพทำนาเกลือ

เรื่อง พลวัตนาเกลือ ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการอาชีพทำนาเกลือและผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวข้องกับการทำนาเกลือ ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
 - 1.1 ชื่อ-นามสกุล อายุ เพศ
 - 1.2 บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด
 - 1.3 วันที่สัมภาษณ์ เวลา สถานที่
2. ประวัติความเป็นมาของตำบลบ้านบ่อ
3. พลวัตการทำนาเกลือ
 - 3.1 กระบวนการทำนาเกลือ
 - 3.2 พลวัตการทำนาเกลือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - 3.2.1 พื้นที่ทำนา
 - 3.2.2 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน
 - 3.2.3 ปริมาณที่ดิน
 - 3.2.4 แรงงานที่ใช้ในการทำนาเกลือ
 - 3.2.5 เงินทุนที่ใช้ในการทำนาเกลือ
 - 3.2.6 เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาเกลือ
 - 3.2.7 สภาพภูมิอากาศ
 - 3.2.8 ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับทำนาเกลือ
 - 3.2.9 การจัดจำหน่าย
4. ปัญหาและอุปสรรคในการทำนาเกลือของตำบลบ้านบ่อ

ผลงานวิจัยนี้จัดทำขึ้นภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวนิชา เดชะบุญ
ที่อยู่	50 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร 74000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2546	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2551	ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2554	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2547 - ปัจจุบัน	เจ้าหน้าที่จัดซื้อ บริษัท คริสตัล โพรเซสซิ่ง จำกัด

ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี